

NAROD BREZ PASTIRJA?

Na Belo nedeljo so v Ljubljani ustoličili prelata dr. Alojzija Šuštarja za novega ljubljanskega nadškofa in slovenskega metropolita. Zaradi starosti in iz zdravstvenih razlogov je dotedanji nadškof Dr. Jožef Pogačnik že leta 1977 prosil tedanjega papeža Pavla VI., naj mu imenuje naslednika. Podobni in dodatni razlogi so narekovali pomožnemu škofu dr. Stanislavu Leniču, da je odklonil biti kandidat..

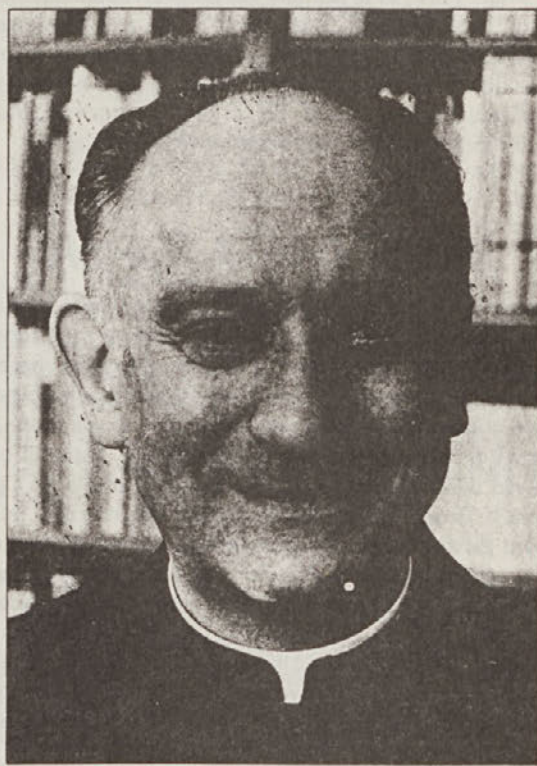
Že precej let nazaj, še ko je bil v Švici škofov vikar v Churu in obenem tajnik Sveta evropskih škofovskih konferenc, je najprej v Ljubljani in nato v Vatikanu zorelo prepričanje, da bi bila to najboljša rešitev za ljubljansko nadškofijo in obenem za vso slovensko Cerkev. Tem bolj, ker vprašanje mariborskega škofa še vedno ni rešeno, če jemljemo kot dejstvo, da sedanji pomožni škof dr. Grmič ne bi bil primerna oseba za naslednika pokojnemu dr. Držečniku.

Vloga in pomen ljubljanskega nadškofa — slovenskega metropolita, iz povsem pastoralnih razlogov, torej brez vsakršnih političnih primesi, narašča toliko bolj, kolikor se manjša moralna avtoriteta svetnih oblastnikov, ki v vseh 35 letih niso našli odgovora osnovnemu problemu slovenskega ljudstva. Kriza, v kateri se nahaja slovenski narod, namreč v svojem bistvu ni niti politične niti materialne narave. Ta kriza je duhovnega, moralnega značaja, ki se je najbolj pokazala v toku druge svetovne vojne, ko je bila vrednostna lestvica postavljena na glavo, praznine pa, ki je s tem nastala, niti tedaj niti pozneje noben marksizem, stalinizem, leninizem, titoizem ali socializem, s samoupravljanjem ali brez njega, niso mogli in ne morejo izpolniti. Iz te praznine v srcih in dušah pozameznikov postajajo vsi problemi, s katerimi se kot navadni ljudje soočamo na poti svojega življenja, gromozanski in nerešljivi.

Naloga, ki stoji pred novim metropolitom, ne samo pred nadškofom, je torej občutna; nikakršnega dvoma ni, da se je zanj odločil s težkim srcem po dolgih "urah" molitve in premišljevanja, če upoštevamo, da so ga vabili domov že za časa nadškofa Vovka. Na drugi strani je pa tudi res, da ni med Slovenci duhovnika, ki bi v eni osebi združeval toliko pozitivnih kvalitete, ki nekoga 'napravljajo kandidata za metropolita'. Med temi kvalitetai skromnost, ponižnost in vseobsegajoča ljubezen do bližnjega gotovo niso med zadnjimi. Moža odlikuje visoka inteligenca in izobrazba, mednarodna razgledanost in poznanje vodilnih cerkvenih in tudi svetnih osebnosti širom Evrope.

V tem pogledu stoji naš novi nadškof na daleč močnejšem položaju kot katerikoli njegovih stanovskih tovarišev, ki so zavzemali in zavzemajo enake ali podobne položaje v Jugoslaviji. Ker vojnih in povojnih let ni prebil v domovini, v kateri je teklo več potokov solza kot mleka in medu, mu zato svetne oblasti ne morejo ničesar očitati, kar bi dišalo po resnični ali za lase privlečeni kolaboraciji. To tem bolj, ker more dr. Šuštar upravičeno računati, da bi v potitovski dobi užival visoko podporo tako cerkvene kot

svetne gosposke zapadne Evrope, če bi se režimski mogotci spozabili in se pričeli zaganjati vanj. Režimu mora biti popolnoma jasno, da bi zgubil vso moralno oporo in ugled v zapadni Evropi, od katere v tolikšni meri zavisi. Upamo, da je bil zrelostni izpit iz predmeta nečlovečnosti in pobalinstva, ki ga je režim položil ob zažiganju živega škofa Vovka, dovolj močan nauk, kam pripelje socializem brez človeškega obraza.

Nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar

V tem dejstvu, da je bilo novemu nadškofu v njegovih ranih letih prihranjeno izkustvo sovražne okupacije, socialne revolucije in režimske konsolidacije, da mu je bilo omogočeno dokaj mirno študijsko pripravljanje na duhovski stan, da ga je huda pljučna bolezen pripeljala v tolerantno Švico, v kateri se je s pomočjo dobrih ljudi ne samo pozdravil ampak se mu je od tam tudi odprlo široko evropsko pastoralno polje, na katerem je sejal svojo prvo setev in žel svojo prvo žetev, vidimo resnični prst božji, ki mu je slednjič pokazal mesto, kamor ga je zdaj božja Previdnost postavila.

Ko novemu slovenskemu metropolitom čestitamo in mu želimo obilje blagoslova in polno vdanost njegovih sinov in hčera, trdno zaupamo v njegovo voljo in odločenost, izpeljati naš narod s poti samomorskega obupa, manjvrednostne mentalitete in vase zagledane majhnosti.

Bodoči kardinal

Z novim ljubljanskim nadškofom stopa tudi vprašanje jugoslovanskega kardinalata v drugo stopnjo razvoja. Zagreb

je kajpak pričakoval, in hrvatska emigracija je bučno zahtevala imenovanje nadškofa Kuhariča za novega zagrebškega kardinala, potem ko je bil kardinal Šeper poklican v Vatikan, da vodi kongregacijo za verski nauk. Na svetem sedežu so očitno drugega mnjenja, čeprav se o tem javno ne izjavljajo. Toda po naših informacijah, so v Vatikanu že pred časom namigovali, zakaj ne bi mogla Ljubljana namesto Zagreba imeti kardinala, tem bolj, ker Hrvati že itak imajo enega. Navsezadnje tudi naše krščanstvo ni nič krajše od hrvatskega, če bi že naj to bila legitimacija za kardinalat..., kar gotovo ni. Razlog, da doslej ni bil imenovan ne eden ne drugi, je bil osebne narave. Z novim ljubljanskim nadškofom pade tudi ta "ovira". Dr. Šuštar je zaradi svojih pastoralnih kvalitet, pa tudi zaradi svojega evropskega ugleda, več kot primeren osebnost, da ga upoštevajo, ko bo papež Janez Pavel delil kardinalske klobuke.

SLOVENEK – BEOGRAJSKI NADŠKOF

S ponosom in veseljem moremo danes pisati, da je sv. oče po odstopu nadškofa dr. Bukatka postavil za njegovega naslednika Slovenca prelata Alojzija Turka.

Msgr. Turk, ki je domala vse svoje življenje pastiroval po Srbiji in Makedoniji, je poznan tudi po svojih ekumenskih prizadevanjih, zato ga je srbska pravoslavna Cerkev toplo pozdravila ob trenutku njegovega umeščanja. Ta položaj je tem večjega pomena v dobi, ko rimska in vzhodna Cerkev stopata v novo, odločilnejšo fazo njunih odnošajev.

SMRT DIKTATORJA

Ustaljenost režima, izkušnje, starost in predvsem težnja po ugledu v mednarodnem svetu razložijo razliko med zgodnjim in poznim Titom: med Titom, ki je z eno besedo, brez vsakega sodnega procesa, poslal in smrt deset tisoče hrvatskih, srbskih protikomunistov in napolitično skozi jugoslovanske ječe sto in sto tisoče državljanov, zaplenil praktično vso privatno imovino, ki je količkaj dišala po "izkoriščanju"; Titom, ki je naročil streljati na ameriška letala, podpiral zarote in revolucije po svetu, kadarkoli je nanesa prilika, uprizarjal sodne procese, nad katerimi se je tiste čase škandaliziral ves kulturni svet; Titom, ki je propagiral komunizem, a sam užival največje razkošje, kakršnega si ni niti mogel niti smel privoščiti noben monarh ali diktator na svetu; Titom, ki je vodil revolucijo za nacionalno osvoboditev narodov Jugoslavije, pa jih je po zmagi v bistvenem oziru podvrnil hujšemu centralizmu, kot so ga bili kdajkoli deležni v prvi Jugoslaviji; ki je pripeljal v gospodarskem pogledu Jugoslavijo v katastrofalen položaj — in kljub vsemu vendar z uporabo proti Stalinu ostal neodvisen v mednarodnem pogledu, zdaj nagibajoč na eno zdaj na drugo stran, obe enako izkoriščajoč; Titom, ki je državljanom dovolil svobodno gospodarjenje v tolikšni meri, da tega ni bilo mogoče primerjati z nobeno drugo komunistično državo; ki je državljanom dovolil skoro nemoteno gibanje po tujini; ki je s svojo tajno policijo po zapadnem svetu pobijal politične nasprotnike, pa vendar med tujimi sovrstniki brez dvoma užival veliko mero občudovanja, če že ne ugleda in spoštovanja, v sami Jugoslaviji pa v občutni meri dokajšnjo lojalnost, ki je v mnogih primerih mejila na ljubezen, pomešano s strahom, kaj bo, "ko njega več ne bo".

Že medvojna doba je nakazovala, da smo imeli opravka z izrednim človekom, ki je bil v stanju ne samo iz sorazmerno majhne komunistične partije napraviti masovno osvobodilno gibanje, ampak tudi spretno, prebrisano tega izrabiti pozneje za socialno revolucijo, ki je odpihnila predvojni red in delno z lastnimi silami delno pa z britansko in

sovjetsko pomočjo vzpostavila komunistično oblast. Res je, da je bil Tito obkrožen z njemu osebno predanimi sodelavci, ki so omogočili začrtani razvoj, toda po drugi strani je spet tudi res, da nobena ideologija nebi mogla držati teh ljudi, če ne bi bilo osrednje Titove magnetične in skupnemu cilju totalno predane osebnosti. Pri tem ni toliko odločala njegova ideološka predanost in dogmatičnost, ki se je vendar sporadično menjavala kot je narekoval čas, ampak v prvi vrsti njegova pragmatična prilagodljivost z močnim političnim čutom in izredno mero organizatoričnosti. To dvojje je v prvi vrsti odločalo, kdaj in s kakšnimi sredstvi je treba nastopati in vladati, da se doseže oblast in posest, ti dve "edini resničnosti tega sveta". In to dvojje tudi razloži njegovo cik-cak politiko, tako na zunanjem kot na notranjem polju, kakor so pač narekovali dogodki in okoliščine: od čistega stalinizma do konfrontacije s Stalinom; od v bistvu centralistične države v skorajšen konfederalizem in spet nazaj v napol centralistično državo; od podpiranja komunističnih revolucij kjerkoli mogoče, do formiranja Tretjega sveta, ki je veliki meri ostal izven objema Moskve. Od centralističnega gospodarstva do "delavskega samoupravljanja".

Ni dvoma, da je mož zaslužen dosegel neko mesto v svetovni zgodovini, kot so ga dosegli diktatorji pred njim. Važnost in značaj tega mesta se bosta pokazala šele tekom let, ko bo državna in socialna zgradba, ki jo je Tito zgradil, morala pokazati in dokazati sposobnost svojega življenja in razvoja. Možu bodo postavljali brezštevilne spomenike po vsej državi; ti naj bi svetu in zanamcem pričali o veličini Titove osebnosti. Toda spomenik v Kočevskem Rogu, ki je bil postavljen na njegov ukaz, bo večno pričal, da smo istočasno imeli opravka z malim človekom, ki je bil pripravljen zatreti sleherni čut humanosti, samo da je godilo njegovemu ponosu, pomešanemu z oblastiželjnostjo in pohleptom.

SMRT NADŠKOFA POGAČNIKA

Nekaj dni zatem, ko je novi ljubljanski nadškof izročil papeško listino o svojem imenovanju ljubljanskemu stolnemu kapitulju, se je 25. marca, na Marijin praznik, zrušil ostareli nadškof Jožef Pogačnik. Kot da bi hotel reči: opravil sem svoj posel, izročil sem škofijo v roke novega vladike, pripravljen sem, Gospod, da me pokličeš...

Na osebnost in vlogo prvega slovenskega metropolita Pogačnika se bomo ozrli v prihodnji številki.

BOŽIČ

Zakaj v Jugoslaviji ne praznujejo božiča? Na to vprašanje je decembra 1978 odgovoril *Naš delavec*, priloga, ki jo slovenski časopisi pošiljajo naročnikom v tujini. Pojasnil je, da je vsakomur dovoljeno, da praznuje božič in gre h polnočnici, samo da gre tudi redno na delo. Potem navaja list ustavo, ki določa strogo ločitev države od cerkve, in končno razlaga, da ne gre le za eno cerkev, ker da jih je že v Sloveniji priznanih kar ducat. Kam bi torej prišli, če bi praznovali praznike vseh teh cerkev, ali pa le največjih, katoliške, pravoslavne in muslimanske!

Pojasnilo je navadna hinavščina. Prvič je jasno, da ni praznik, če moraš zjutraj na delo. Drugič je jasno, da ni treba, da bi praznovali iste praznike po vsej državi, ker ima že itak vsaka republika svoje praznike osvobodilne fronte ali državnosti ali vstaje. Tretjič je jasno, da je cerkev prav tako ločena od države na Madžarskem, na Češkoslovaškem, na Poljskem in v Nemški demokratični republiki, pa vendar v vseh teh socialističnih blokovskih državah praznujejo božič. Četrto je jasno, da ne gre za ducate praznikov vseh mogočih

cerkva in ločin in ver, ampak le za en sam božič. Petič je jasno, da je Slovenija pretežno katoliška in bi bilo torej primerno, praznovati božič po gregorijanskem koledarju. Če ga v Srbiji praznujejo po julijanskem ali če v Bosni praznujejo bajram, je to njihova zadeva. Šestič je jasno, da so celo slovenske oblasti sprejele cerkven praznik Vseh svetih, 1. november, in ga pod pritiskom množic, ki so hodile na pokopališča, imenovala "dan mrtvih".

Na delavec ni tako omejen, da ne bi dojel teh šest dejstev in da ne bi zaključil, da imajo slovenske oblasti globok odpor do božiča, ki je praznik miru in ubežni. "Mir ljudem na zemlji, ki so blage volje" je božična poslanica, ki se upira ostarelim revolucionarjem in mladim karieristom. Čudno je, da niti tega ne opazijo, kako je skomercializirani božič na zahodu izgubil prav to globljo misel. Božični možje in cirkuška navlaka potrošniškega božiča se sijajno ujemajo s plehkimi navadami socialistične družbe. Globlji smisel božiča pa bo to družbo preživel.

UREDNIŠTVO

KLIC TRIGLAVA

Po poldrugem letu prihaja *Klic Triglava* spet med svoje naročnike: poslednja številka, ki ste jo prejeli, je bila dvojna, z datumom 23. decembra 1978. Kaj je bil vzrok tako dolgi prekinitvi?

Preden se lotim pojasnila, bi se rad zahvalil vsem tistim številnim naročnikom, ki so v pismih ali po telefonu vpraševali po vzrokih izostanka in izražali tople želje, da list ne bi prenehal izhajati. Če kdaj, smo ob takih trenutkih zares občutili, koliko list pomeni zanje in kakšna občutna praznina bi nastala, če bi usahnil ta dejansko edini slovenski politično neodvisni list. Zahvala gre seveda tudi vsem tistim naročnikom, ki so pošiljali svoje naročnine in darove, nekateri v bojzani, da so bili v zaostanku, drugi pa v prepričanju, da smo zašli v finančne težave in da je zato treba *Klicu* pomagati.

SIAMSKA DVOJČKA

Da boste razumeli položaj, je treba iti leta nazaj, ko smo se odločili, tiskati *Klic Triglava* na ofset. Dotlej smo ga, razen v prvih letih izhajanja, razmnoževali. Z odločitvijo prehoda na ofset, se je list kot siamski dvojček povezal s tiskarno, ki sem jo pričel v letu 1960.

To je bilo takrat silno skromno podjetje, ko nisem niti malo mislil na tiskanje *Klica Triglava* in še manj, da bi mogel živeti od takšne tiskarne. Kljub temu se je takratni tajnik Slovenske Pravde, ki je bila lastnica *Klica Triglava*, ukvarjal z mislijo, kako s pomočjo moje tiskarne izboljšati list. Člani v Clevelandu so svetovali prehod na ofset, tajnik Gorjup pa je izvršnemu odboru Slovenske Pravde predložil ustanovitev Tiskovne zadruge *Klica Triglava*: njeni člani naj bi s svojimi deleži in dodatnim združenim dolgoročnim posojilom kupili ofsetni tiskarski stroj in IBM pisalne stroje ter jih ponudili v uporabo moji tiskarni; ta naj bi se obvezala tiskati *Klic Triglava* zgolj za ceno materialnih stroškov. Predlog je izvršni odbor sprejel, sklenjena je bila pogodba z menoj in 300. številka, prvič v ofsetni obleki, je izšla maja 1964.

Ta odločilen korak je bil sprva za tiskarno nekoliko težaven: treba je bilo najti na hitro primeren lokal, obenem pa z rastjo omogočiti vzporeden razvoj tiskarne v drugih smereh, da bi podjetje postalo čimprej rentabilno in da bi jaz sam mogel od tiskarije tudi živeti. Pogovor s prijateljem Ljubom Sircem, ki je menda tedaj

tudi predsedoval izvršnemu odboru, je pripeljal do tega, da je tiskarna postala 27. oktobra 1964 delniška družba s potrebnimi sredstvi; kasneje sta se družbi priključila še dva Slovenca. Ta dva faktorja, pogodba s Tiskovno zadruzo *Klica Triglava* in preureditev v delniško družbo, sta tekom let omogočila razvoj tiskarne, ki se je po več letih selila v večje prostore, dokupila dodatne stroje in razširila svojo dejavnost. To je bilo odločilnega pomena, ker je po enajstih letih pričel združni tiskarski stroj odpovedovati in ni bilo več mogoče nabavljati nadomestnih delov.

IZJAVA TISKARNE – ZADOŠČENJE ZADRUGI

V takšnem položaju, ko je dejansko – vsaj teoretično vzeto – grozilo prenehanje *Klica Triglava*, je prišlo do izjave vodstva tiskarne, da ga bo ta še nadalje tiskala za ceno materialnih stroškov, kot da se ni ničesar spremenilo, dokler bo tiskarna to finančno zmogla. Stari tiskarski stroj je šel v staro šaro, en pisalni stroj pa je tiskarna vrnila zadruzi, ki ga je prodala in likvidirala dolgoročno posojilo. Vodstvo tiskarne je s tem priznalo zdruzi odnosno združnikom izredno vlogo, ki so jo opravili ne samo za tehnično izboljšanje *Klica Triglava* ampak posredno tudi za razvoj same tiskarne, neposredno pa za nadaljnje izhajanje *Klica Triglava*.

Zaradi posebnih okoliščin list namreč ne more postati finančno rentabilen. Ne smemo pozabiti, da je zaradi politične neodvisnosti lista, *Klicovo* tržišče že po naravi omejeno. Za njim ne stoji nobena politična stranka in nobena masovna organizacija, ki bi ga podpirala, njeni člani pa po dolžnosti kupovali. Neodvisen politični tisk smo Slovenci v svoji zgodovini komaj poznali, in ga dejansko nismo nikdar sprejeli, ker smo se vedno v vsem ideološko opredeljevali in temu primerno tudi brali novice. Revolucija, emigracija in razvoj za mejami niso ničesar spremenili, v kolikor niso položaja še poslabšali.

Zato ni čisto nič pretirano reči, da *Klic Triglava* raste in pade s tiskarno, v kateri ga tiskamo.

SELITEV

Poslojpe, v katerem je bila tiskarna od maja leta 1971, se je nahajalo v samem središču mesta Enfielda; (to je naj-severnejša londonska občina, prav na robu zelenega pasu, ki obdaja Veliki London.) Mestno središče je bilo že dolga leta določeno za gradnjo novega trgovskega središča. Odločitev za našo selitev je padla v decembru 1978. V maju 1979 bi moralo biti staro poslojpe porušeno.

Tako se je z novim letom 1979 pričel razvoj, ki je nujno moral vplivati tudi na *Klic Triglava*. Kamorkoli naj bi se tiskarna selila, bi morala imeti večje prostore. Ker pa je pomanjkanje takšnih "srednjih" prostorov akutno, - menda po vsem svetu - je bilo moč misliti samo na novo zgradbo. Zanj sredstev nismo imeli, na posojilo tako velikega obsega pa spričo notoričnih gospodarskih prilikv Britaniji, nismo smeli misliti, zlasti še, ker smo nekaj mesecev pred tem kupili elektronski IBM stavčni stroj. Naša akcija se je razvijala v dveh pravcih: za vsako ceno smo hoteli ostati v središču Enfielda, kjer imamo dovolj odjemalcev in bi bila rast tiskarne zagotovljena; s primernimi zemljišči je v tem področju razpolagala samo občina. Ko je bilo dovoljenje za to zagotovljeno, se je pričela druga bitka: pridobiti občinsko upravo za to, da bi ona zgradila poslojpe in nam ga dala v najem. Ko smo nazadnje tudi to dosegli, smo se znašli pred tretjim problemom, ki smo ga sicer v neki me-

ri predvidevali, a gotovo podcenjevali. S selitvijo so se naši osnovni stroški, kot so najemnina, davki in zavarovalnina, dvignili v primeri s prejšnjimi — šestkratno.

Rešitev teh novih gospodarsko-finančnih problemov je bila seveda samo v boljši organizaciji in povečani storilnosti; treba je bilo najti skoro petdeset odstotkov novih odjemalcev. Nabava novih strojev je bila nujna.

V takšnem položaju seveda ni bilo mogoče misliti na Klic Triglava. Vedeli smo le eno: če bomo uspeli s tiskarno, potem bomo uspeli tudi s Klicem Triglava. Če novih stroškov po selitvi ne bi mogli kriti, potem tudi Klicu Triglava ne bo obstanka.

Zdaj, po dobrem letu, vemo, da smo uspeli. So seveda še težave, ki pa so bolj splošne gospodarske narave, v katerih se nahaja Britanija; nanje ne more imeti Klic Triglava, če izhaja ali ne, nobenega vpliva. Tako mu je izhajanje zagotovljeno. Spričo štirikratnega dviga ceni papirja in dvojnemu dvigu poštne v enem samem letu, bo sicer moralo slejkoprej priti do revizije njegove naročnine, toda dokler bo tiskarna finančno v stanju tiskati list za ceno materialnih stroškov in dokler bo vodstvo tiskarne v slovenskih rokah, ni bojzani, da bi *Klic Triglava* prenehal izhajati.

*

Ureditev te številke je nekaj posebnega, za kar posebej prosim opravičila in razumevanja. Ker nismo nikdar vedeli, kdaj bo list spet izšel in ker smo vedno upali, da bo to "prihodnji mesec", smo v tiskarni, — kadarkoli je to bilo mogoče — postavljali snov, kakor je bila pripravljena. Mnoge vesti smo tako sproti ali le z manjšo zamudo pripravljali za tisk. Toda ker gre tu za direkten ofset, bi kakršnakoli preureditev v sedanjem času pomenila samo novo izgubo časa in nove stroške. Zato smo ohranili stari stavek in vesti označili, na katero leto se nanašajo (1978, 1979, 1980). Po eni strani smo tako tudi zagotovili kontinuiteto dogodkov.

D. Pleničar

Post scriptum

Končna obnovitev lista je bila načrtovana za začetek maja, a je spet prišlo do nadaljnje zakasnitve. Vzrok je bil v tem, da je moglo vodstvo tiskarne po enem polnem letu delovanja v novih prostorih z večjo gotovostjo dognati dejansko stanje podjetja. Naš zaključek je bil, da smo rentabilni, toda komaj. Gospodarsko stanje Britanije z visoko inflacijo je po našem mnenju glavni vzrok. Izhod vidimo v še višji produktivnosti, kar pa ni spričo gospodarske recesije, ki se odraža tudi v našem primeru, lahka rešitev. To nas je potem nagnalo, da smo dejansko prevzeli neko manjše tiskarsko podjetje in si s tem, upamo, zagotovili dotok vsaj deset odstotkov dodatnih naročil. Ta korak pa je nujno povečal *Klicovo* zamudo za nadaljnje tri mesece.

DP

Jeseni 1978 smo objavili oglas za prve slovenske zlatnike in srebrnike, ki so jih poklonili svoji domovini zdovski Slovenci ob šestdesetletnici osvoboditve izpod avstrijske nadoblasti. V oglasu je bilo rečeno, da bodo pobudniki te akcije predali dobiček do vsote pet tisoč dolarjev slovenskim zamejskim in zdovskim organizacijam za šolanje slovenskih koroških dijakov in za izdajanje primorskega in zdovskega demokratičnega tiska.

V januarju 1979 nam je g.dr.Peter Urbanc iz Kanade v imenu sodelavcev gornje akcije poslal ček za 150 dolarjev. Pristrčna hvala!

RAZPRODAJA...

Pismo iz Ljubljane

Položaj v Sloveniji se je v zadnjih nekaj letih močno spremenil. Če na ljubljanskih ulicah slišite več srbskohrvaške govornice kot slovenske, če presega procent priseljencev z juga na Jesenicah že 40%, če je samo v Ljubljani prijavljenih več kot 50.000 ljudi z juga, če že vsak peti otrok, rojen v Ljubljani, nima slovenskih staršev in se obeta mošjeja v Ljubljani, so to znamenja dejanske ogroženosti. Tolikšnega števila ne bomo mogli asimilirati iz več razlogov: 1. ker je naš naravni prirastek premajhen, 2. ker narašča individualni odpor do priseljencev, 3. ker se priseljuje čedalje več kompletnih družin in čedalje več žensk.

Kakor je doslej veljalo, da so otroci iz mešanih zakonov postali praviloma Slovenci, pa je položaj pri povsem neslovenskih zakonih seveda drugačen. Položaj se spreminja tudi pri poklicni strukturi. Če je pred leti veljal južni monopol le pri komunalcih in gradbincih, pa je v zadnjih letih čedalje več tujcev v pisarnah in tudi na vodstvenih mestih. Nimajo ideoloških zavor, so pogostejše člani partije. Članstvo pa je tihi ali celo javni pogoj za vodstveno delovno mesto; ta pogoj pa se postopoma čedalje bolj širi navdol. Ker so priseljenci z juga že po naravi agresivni in žilavi, se čedalje bolj uveljavljajo. Slovenci pa smo, sodeč po številu samomorov očitno zelo občutljiv in labilen narod. Zato je nevarnost še toliko večja.

Razprodaja Slovenije je torej v teku. Ne samo tista, s strani 'oblasti', kot so na primer osimski sporazumi, s katerimi bomo izgubili kos ozemlja, temveč tudi privatna.

Priseljenci, ki so pogosto polni denarja, kupujejo ne le stanovanja, temveč tudi zemljo. Ta pa je najpomembnejša, kot lepo pravi naš koroški rojak dr. Sienčnik: režimi se menjajo, zemlja pa ostane.

Celo republiška oblast se tega zaveda in skuša zaježiti priseljevanje. Nekatere poteze vsaj kažejo na to.

Spričo tega je najpomembnejše vprašanje obramba pred pritiskom z juga. Bolj aktualno kot pa vprašanje samostojne Slovenije ali ne. Gotovo je, da mora biti in ostati samostojna država naš cilj, vendar pa je sedaj zlasti spričo ruske nevarnosti neprimerno postavljati vprašanje razbitja Jugoslavije, ker je pač le ta subjekt meddržavnih pogodb. Dasi dejansko zaradi notranjih nasprotij vojaško ne pomeni nič in bi na primer samo slovenska vojska pomenila mnogo več.

Sedaj ko sta odšla glavna akterja centralizma E.Kardelj in Josip Broz, bo mogoče vsaj do naslednjega samodržca posameznika kaj storiti za Slovenijo. Že sedaj se to kaže.

Sicer pa lahko vsak Slovenec doma in na tujem marsikaj stori. Mislim, da bi bilo nujno:

1. da Slovenci povečamo število otrok na tri, štiri;
2. da se o problemu potujčevanja Slovenije piše, se na to opozarja, tudi v mednarodnem merilu, pri OZN;
3. da kmetje in drugi lastniki zemlje ne prodajajo to tujcem;
4. da se zdomci in izseljenci, ki to lahko store brez nevarnosti za osebno svobodo, vrnejo v domovino;
5. da Slovenci pokupimo zemljo, ki je na razpolago, tudi če je trenutno ne potrebujemo;
6. da tujcem ne damo dela in zaslužka.

RAZMIŠLJANJE OB ŽARI EDVARDA KARDELJA

Za uvod

Pričujoči sestavek - prvi od treh - razglablja o vlogi Edvarda Kardelja v predvojni Sloveniji, v razdobju okupacije in na začetku povojne Jugoslavije. Drugi sestavek bo obravnaval Kardeljevo vlogo pri zasnovi in poznejšem spreminjanju državnega in "samoupravnega" sistema v povojni Jugoslaviji. Tretji sestavek pa bo skušal odgovoriti na vprašanje, kako bo Kardeljeva smrt vplivala na bodočnost Jugoslavije in Slovenije, ko ne bo več Tita, da bi s svojo nevprašljivo avtoriteto pokrival napake in slabosti decembra 1971 oktroiranega režima "stare garde".

Razmišljanje o pomenu Edvarda Kardelja in o političnih posledicah njegove smrti je nadaljevanje razpravljanja o SLOVENJI VČERAJ, DANES IN JUTRI, podobno kot sta S. V. D. J. - 1. in 2. knjiga (1967, 1969) razčlenjevali razvoj spreminjanj in možnosti po padcu Aleksandra Rankovića junija 1966. Odstranitev Rankovića je omogočila, da so Kardeljeve zasnove državnega federalizma in družbeno-gospodarskega "samoupravljanja" zaživele v delno stvarnost, katere obetajočo dinamiko pa je od Tita in vojske podprta partijska "stara garda" (v Karadjordjevem, 1. decembra 1971) nasilno zavrnila s tem, da je odstranila mlajše in zmernejše ("nacionalistične" in "liberalne") partijske prvake v republikah.

Po puču v Karadjordjevem se v ustavnem - državnem in "samoupravnem" - sistemu ni kaj bistveno spremenilo. Četrta ustava SFRJ leta 1974 je v glavnem prevzela liberalnejše in skoraj konfederalne značilnosti ustavnih amandmajev iz leta 1971. Poglavitna sprememba po Karadjordjevem je nastala v partijski organizaciji, ki je iz prejšnje "federacije" republiških partij zopet postala centralizirana v beograjskem vodstvu, ki je posledaj politično obvladovalo že nepovratno decentralizirani državni aparat in "samoupravni" (družbeno-gospodarski) sistem. Vendar je po tem političnem zaokretu v partiji Kardelj uporabil svoj poseben vpliv pri Titu tako, da je za šefa ponovno centralizirane partijske organizacije bil postavljen Kardeljev protežiranec Stane Dolanc, ki je veljal za zmernejšega pripadnika nove izdaje staro-partijskega režima. Komaj tri mesece po Kardeljevi smrti pa je Tito, tik pred svojim potovanjem v Moskvo na začetku letošnjega maja, Dolanca kot osrednjega partijskega sekretarja nadomestil z radikalnejšim "starogardistom" Dušanom Dragosavcem, prečarskim Srbom iz Hrvaške. Teža te spremembe še ni razvidna. Izgleda pa, da se bo v razdobju partije - brez Kardelja, še pred ali pa kmalu po odhodu Tita, razvila nova dilema v evoluciji režima: Ali bo "stara garda", če bi jo podprla vojska, iz instinktivne kratkovidnosti poskušala zatreti pluralistično dinamiko federalizma in "samoupravljanja", ali pa bodo prevladali novi pritiski za daljnosežnejšo liberalizacijo znotraj in zunaj

partijske organizacije. To bo poglaviten predmet nadaljnjega razpravljanja o Sloveniji včeraj, danes in jutri v naslednjih sestavkih, katerim je ta za uvod.

POMEN EDVARDA KARDELJA ZA SLOVENIJO

Smrt Edvarda Kardelja dne 9. februarja letošnjega leta, ko je nekaj dni poprej dopolnil 69 let, je nedvomno mejnik v novejši politični zgodovini Slovenije in povojne Jugoslavije, pa tudi pomemben pokazatelj njune prihodnosti. Kardelj ni bil le vodilni slovenski član komunistične partije od leta 1934 do svoje smrti, temveč je bil tudi najozji in najtrajnejši Titov sodelavec v predvojni in povojni Jugoslaviji. Zato bodo objektivni zgodovinarji, ko jim bodo dostopni vsi merodajni viri, morali razločno odgovoriti na dvoje vprašanj: Kakšna je bila Kardeljeva vloga pri nastajanju in razvoju povojne Jugoslavije? Predvsem pa, kaj je Kardelj pomenil v zgodovinski perspektivi slovenskega naroda?

V zvezi z drugim vprašanjem bodo zgodovinarji, zaradi Kardeljevega vrhunskega položaja v času velikih geopolitičnih spreminjanj v zvezi z drugo svetovno vojno in iz te nesovpadnosti izhajajočih Kardeljevih izrednih političnih možnosti morali njegovo vlogo meriti s stoletnim programom Zedinjene Slovenije in z let-tega prvobitnima uresničiteljima, Janezom Evangelistom Krekom in Antonom Korošcem, brez katerih po prvi svetovni vojni Slovenije kot nove narodno-politične enote, četudi močno okrnjene, ne bi bilo. Tudi politično pristranski zgodovinar, ki bi razširjeni obseg Slovenije po drugi svetovni vojni želel pripisati Kardelju kot njegov dosežek, se bo moral vprašati in zamisliti, kolikšna in kakšna bi mogla biti Slovenija po drugi svetovni vojni, če Tito-Kardeljeva komunistična partija ne bi bila ugrabila izključno oblast nad povojno Jugoslavijo.

Tudi zakasneli in partijsko omejeni Kardeljev federalizem v povojni Jugoslaviji bodo zgodovinarji morali meriti z nameravano zvezno preureditvijo povojne Jugoslavije v smislu že izvedenega Maček-Cvetkovičevega sporazuma, pri kateri zasnovi je imel levji delež dr. Korošec, in z v vojni izostrenimi zahtevami vseh narodov po lastni državnosti.

Sedaj pa je bolj pomembno, in zame tudi bolj privlačno, ugibati o političnih posledicah Kardeljeve smrti, ki se bodo v polni meri pokazale po odhodu Tita. Teh ugibanj pa ne bi mogel tvegati, če se ne bi najprej sam toliko ozrl nazaj, da bi osvežil in strnil svoja spoznanja in vtise o Kardelju kot prvaku slovenskih komunistov in o njegovi dolgoletni vodilni vlogi v povojni Jugoslaviji.

Po naključju ali načrtu sta med prvimi ocenami o Edvardu Kardelju v treh zaporednih njemu posvečenih obmrtnih številkah ljubljanskega DELA dobila posebno poudarjeni mesti Josip Vidmar in njegov sin Tit. Primerjava njunih sodb je poučna:

Tit Vidmar: "Človeško življenje ne more biti več, kot je bilo življenje Edvarda Kardelja... Umrl je največji, najiminennejši sin, kar jih je rodil slovenski narod." (DELO, 11. februarja 1979, str. 3.)

Josip Vidmar: "Edvard Kardelj je - o tem ni nobenega dvoma in tudi za mene intimno je tako - ena največjih osebnosti v slovenski zgodovini." (DELO, 11. februarja 1979, str. 11.).

O neracionalnem povečanju Kardelja od strani Vidmarjevega sina Tit-a ne bi izgubljal besed. Pripomnil bi le, da bi ta protežirani in privilegirani časnikar v interesu lastnega ugleda ravnal prevladneje, če bi se bil posvetoval s svojim modrejšim očetom, predno je Kardelja povzdignil nad vse Slovence, kar jih je kedaj bilo.

Ko pa bi Josip Vidmar v svoji sodbi o Kardelju namesto "ena največjih osebnosti" zapisal "ena najvplivnejših osebnosti" in to oceno omejil v okviru novodobne slovenske politične zgodovine, bi njegovi sodbi bilo težko oporekati, čeprav je Vidmar ni skrbel razčlenil.

Po že doseženi mednarodno-pravni afirmaciji leta 1918 bi Slovenija po drugi svetovni vojni vsekakor bila obnovljena obenem z Jugoslavijo. Pri tem bi ji mogle biti prihranjene velike človeške žrtve in uničenje politične svobode, ki jih je povzročila partijska "osvoboditev". Možno je tudi sklepati, da bi **povojna** Jugoslavija, prosta Tito-Kardeljevega takrat izrazito stalinističnega režima in pro-sovjetske usmeritve, dobila tudi Trst, Gorico in morda celo Koroško. Nedvomno pa bi povojna Slovenija v tem primeru bila **deležna** gospodarsko-obnovitvene podpore Marshallovega načrta namesto, da je v Beogradu koncentrirani partijski režim, ki se je iz obzira do Sovjetov bil odrekel Marshallove pomoči, v prvem povojnem desetletju malo Slovenijo izmzgaval v prid južnih pokrajin do tako skrajne mere, da je mednarodni strokovnjak in očividec o tem zapisal: "Z gotovostjo je mogoče reči, da v vsej povojni dobi ni nobenega drugega primera z izjemo sovjetskih kolonialnih predelov, da bi neki narod bil tako masivno izrabljan in oropan sadov svojih naporov, kot so bili Slovenci." (Viktor Meier, "Yugoslav Communism" v W. E. Griffith, COMMUNISM IN EUROPE, Cambridge, Massachusetts, 1964, str. 68). Kardelj in partija te zgodovinske obsodbe nista niti poskusila ovreči.

Zdi se mi, da ni treba čakati v nedogled na objavo politično zadržanih analiz ljubljanskih zgodovinarjev za spoznanje, da v luči izida druge svetovne vojne za Slovenijo Edvarda Kardelja nikakor ni mogoče smatrati za "eno največjih osebnosti v slovenski zgodovini". Potrebno je le podrobneje ugotoviti v čem je on bil eden politično najvplivnejših Slovencev v svojem življenjskem razdobju.

KARDELJEV ZAČETEK V POLEMICI PROTI VIDMARJU

Edvard Kardelj je prvič postal zapažen v razgledani slovenski javnosti leta 1934, ko je pod namišljenim imenom Tone Brodar objavil polemičen članek "Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje" v kriptopartijski reviji KNJIŽEVNOST, katere naznačeni urednik je bil režiser Bratko Kreft. Da je avtor tega

sestavka bil Edvard Kardelj iz vodilnega kroga takratne peščice organiziranih slovenskih komunistov, to so takrat vedeli le nekateri. Svojo polemiko je Kardelj pozneje razširil v knjižno razpravo z naslovom "Razvoj slovenskega narodnega vprašanja", ki je pod novim pseudonimom "Sperans" izšla šele leta 1939, ko je Aleksandrova diktatura bila že več let stvar preteklosti, Jugoslavija pa v procesu ponovne demokratizacije in začete federalizacije.

Po pričevanju Josipa Vidmarja je Kardelj sam priznal, da je bil namen njegovega polemičnega razpravljanja o slovenskem vprašanju spodkopati močan vpliv slovite Vidmarjeve knjige KULTURNI PROBLEMI SLOVENSTVA (1932), ki je med politično omahljivim slovenskim izobraženstvom okrepila pomen dr. Anton Koroščeve (1931) Slovenske Deklaracije ("Punktacije") v kontinuiteti stoletnih teženj po "Zedinjeni Sloveniji", ko je le-ta sprožila val slovenske narodne odpornosti proti unitaristični diktaturi kralja Aleksandra (1929-1935). Študentovsko krilo partije na ljubljanski univerzi je v najhujših začetnih letih te diktature redno preizkušalo akcijske dogovore s slovensko čutečo študentovsko večino in v partijske namene zlorabljalo njene večletne demonstracije na univerzi v odziv na Koroščevo Slovensko Deklaracijo in Vidmarjevo knjigo ter v protest internaciji (1932-34) dr. Korošca in njegovih najbližjih sodelavcev v SLS (dr. Frana Kulovca, dr. Marka Natlačena in dr. Ivana Ogrizka). Zunaj univerze pa se je Kardelj trudil, da bi s polemiko proti Korošec-Vidmarjevi slovenski narodno-politični renesanci zajel njen veter v partijska jadra. Tako je partija po dveh sporednih tirih, enem na univerzi, drugim pa zunaj nje, poskušala oživljeno slovensko narodno-politično problematiko v svoj prid speljati s kontinuitetne smeri njenega stopnjevanega uveljavljanja iz slovenskih krščanskih in humanističnih korenin v močvirje varljive marksistične dialektike in v past leninistične politične taktike.

Po pripovedovanju Josipa Vidmarja je med vojno v partizanski bazi na Rogu Kardelj zasebno zaupal, da "je bila (Vidmarjeva) knjiga progresivna in v tistem trenutku (1932) zelo pomembna. Tega ... pa javno nisem (Kardelj) nikdar povedal, samo negativne stvari sem govoril (o Vidmarjevi knjigi). In veš zakaj? ... zaradi tega, ker smo komunisti razumeli vas intelektualce tako, da hočete moč nacionalne zavesti spraviti v svoja jadra...". (Izjava Josipa Vidmarja časnikarju Slavku Frasu, DELO, 12. februarja, 1979, str. 9). O tem zanimivem odkritju, ki postavlja v dvom intelektualno poštenost vse Kardeljeve marksistične dialektike, se pojavljata dve vprašanji: Zakaj je Vidmar objavil to Kardeljevo zaupno priznanje šele ob Kardeljevi smrti? Verjeten razlog: Ker si prej tega ni upal storiti. In zakaj ni Kardelj sam javno priznal in popravil laž svoje prve pomembne politične razprave in partijske platforme? Verjeten razlog: Ker bi s tem opozoril na namerno neresničnost svoje "znanstvene" dialektike in na preračunano varljivost partizanske OF.

Pa tudi v svojem nikodenskem priznanju Vidmarju

je Kardelj bil le delno odkrit, ali pa Vidmar še ni vsega povedal. Po svoji marksistični (leninistično-stalinistični) ideologiji in sovjetski odvisnosti je bila prevojnna partija odtujena ne le spoznavni racionalnosti in akcijski moralnosti, temveč tudi slovenskim interesom in čustvovanju. Zato je ostala številčno neznatna s komaj nekaj nad 200 člani. Tako zanjo ni bilo upanja, da bi se pred vojno bila mogla uveljaviti kot pomemben slovenski dejavnik v demokratičnem tekmovanju resničnih razlik in v poštenem sodelovanju v skupnih zadevah. V razmerah Aleksandrove diktature (1929-1935) je partija videla svojo prvo predvojno šanso, da bi z zmedo in zvižajo izvila podtalno vodstvo slovenskega narodnega odpora iz zvezanih rok njegovih interniranih, zaprtih in nadziranih protagonistov, ki jim je dvorski režim bil zatrl ne le politične, temveč tudi prosvetne in mladinske organizacije z edino izjemo študentskih klubov v imunitetnem okviru univerze. Kardelj je to taktiko partije zamislil, računajoč na akcijsko prednost partijske mreže, izšolane v politični varljivosti in izvežbane v podtalnem uveljavljanju. Na zunaj prebarvana s Kardeljevim (marksistično-leninističnim) "slovenstvom", naj bi partija celično podminirala študentske klube na univerzi in, legalno že razpuščene, množične organizacije zunaj univerze.

Na univerzi je ta taktika do neke mere uspela s partijskim manipuliranjem "Kriščansko-socialističnega kluba Borba" (prek predsednika Josipa Brileja in Marjana Vesenjaka), pucljevske "Njive" (prek Jožeta Klemenčiča) in Vimarjansko-slovenskega "Triglava" (prek Flereta in več drugih). Toda na ta način partijsko kombinirane kandidatske liste za razne univerzitetne volitve so tudi poslej ostajale v manjšini. Kriščansko-demokratski blok na univerzi je še naprej zmagoval, čeprav so v njem naraščale razlike in trenja med Ehrlichovimi "Stražarji", Gosar-Šolarjevo (kasneje Kocbekovo) "Tretjo skupino" in poznejšimi Tomčevimi "stanovci" (iz "mladčevske KA = Katoliške akcije").

Tudi v širših okvirih zunaj univerze je partija s kardeljevsko taktiko dosegla le manj pomembne uspehe v socialistični prosvetno-športni organizaciji "Svoboda" in v pucljevski "Zvezi kmečkih fantov in deklet". Podobno tudi partijski poskusi improviziranja raznih "ljudsko-frontaških" političnih kombinacij v poznejšem predvojnem razdobju (po letu 1936), ko so se pod novo vlado JRZ začele obnavljati politične svobodščine, niso prinesli partiji zaznavnega vpliva na slovensko narodno politiko. Tudi v tem zaključnem predvojnem razdobju partija s kardeljevsko taktiko ni prišla daleč vkljub temu, da se je leta 1929 zatrla absolutno-večinska Slovenska ljudska stranka dr. Korošca tedaj smela legalno obnoviti samo kot slovenska veja nove JRZ (Jugoslovanska radikalna zajednica, sestavljena iz nekdanjih srbskih Radikalov, bosanskih Muslimanov in Koroščeve SLS), v katero so se vrinili tudi številni oportunisti, ki jih ni bilo v SLS ne v demokratičnih razmerah pred njenim nasilnim razpustom (1929) ne v diktaturnem razdobju njene podtalne odpornosti (1929-1936).

PREDVOJNI FIASKO KARDELJEVSKE TAKTIKE IN NJE OBNOVITEV POD OKUPACIJO

Po parlamentarnih volitvah decembra 1938, na katerih je v Sloveniji bivša SLS (tedaj del JRZ) zopet zmagala z veliko večino, Kardeljevo ljudsko-frontaštvo pa se je za partijo končalo v popolnem fiasku, se je dr. Korošec oddaljil od predsednika vlade Milana Stojadinoviča zaradi njegove Sloveniji škodljive zahrbtne zunanje politike. Podobno kot je iz protesta bil izstopil iz prve Živkovičeve vlade leta 1930, tako je sedaj dr. Korošec ostal zunaj nove Stojadinovičeve vlade; toda namesto izгона v internacijo, kot 1931, je tokrat bil izvoljen na prestižno mesto predsednika državnega Senata. Po zaslugi dr. Korošca je Stojadinovič bil menjan z Dragišo Cvetkovičem, ki je v nekaj mesecih dosegel sporazum z voditeljem Hrvatov dr. Vladkom Mačekom, predsednikom HSS (Hrvatska seljačka stranka), ki je na volitvah 1938 bil tudi nosilec vsedrjavne liste "Združene opozicije", kateri so se po svoji ljudsko-frontaški taktiki skušali prilepiti tudi komunisti, pa niso dobili niti enega poslanca. V smislu Cvetkovičevega sporazuma z Mačekom je bila ustanovljena nova Banovina Hrvatska z obsežno avtonomijo kot prva stopnja k zvezni preureditvi vse Jugoslavije na narodnostnih osnovah.

Avgusta 1939 je Hitler vkorakal v Poljsko in s tem začel drugo svetovno vojno potem, ko je z Ribbentrop-Molotovim Paktom zagotovil nevmešanje Sovjetske zveze za ceno razdelitve poljskega ozemlja. Od takrat je tudi od Kominterne postavljeno Tito-Kardeljevo vodstvo Jugo-partije uravnalo svoje odnose do svetovne vojne v smislu tega pakta in napadalo Angleže kot "imperialiste". Izbruh vojne je zavlekel dokončno zvezno preureditev Jugoslavije. V sredi te negotovosti je decembra 1940 nenadoma umrl dr. Anton Korošec, poglavitni protagonist zvezne preureditve in varuh slovenskih narodnih interesov. Po vzgledu Sovjetske zveze (in Švedske) se je 25. marca 1941 tudi Jugoslavija dogovorila z Nemčijo za obojestransko vojaško nevmešavanje, vključno garancijo, da ozemlje Jugoslavije ne bo uporabljeno za vojaške potrebe in prevoze osnih sil.

Nesrečna oblika tega dogovora (formalni pristop Jugoslavije k "Trojnemu paktu") je dala Angliji, ki je po padcu Francije ostala osamljena v vojni proti Nemčiji, povod, da je proti Cvetkovičevi vladi inscenirala brezupni vojaški puč v Beogradu dne 27. marca 1941, ki ga je Hitler uporabil kot razlog za maščevalni in uničujoči napad na Jugoslavijo dne 6. aprila 1941. V nekaj dneh je Slovenija bila razdeljena med Nemčijo, Italijo in Madžarsko. Iz nemškozasedenih predlov Slovenije so bili odvedeni v Nemčijo ali izgnani na jug skoraj vsi vidnejši slovenski ljudje, med njimi domala vsa lavantinska duhovščina. Kdor je še utegnil, je bežal v Ljubljano, kjer so begunci, po predvideni pobudi profesorja Lamberta Ehrlicha, našli prvo pomoč, pozneje pa s skupnimi naporii vsaj zasilno zaposlitev in dostojno preživljanje.

Po nemškem vpadu v Sovjetsko zvezo konec junija 1941, ko je predvojna Jugoslavija že bila vojaško in politično uničena, preživela Slovenija pa praktično

skrčena na prekarni ljubljanski azil (ker so Ljubljano zaradi njene takrat strateške nevažnosti Nemci prepustili Italijanom), sta politična spretnost Tita, v Sloveniji pa podobna sposobnost Borisa Kidriča, pred vojno neuspešno kardeljevsko taktiko bolj zvito in drzno zastavili. V Sloveniji si je partija za izvajanje te taktike prikladno izbrala prav okupacijsko najmanj ogrožen ljubljanski azil. Nič ni za poznejšo zgodovino bolj dramaturgizirano od partije prikrivanega dejstva, da njen dejanski vojni cilj ni bil Slovenijo sam-Bog-ve-kako "osvoboditi", temveč da najprej z zvijačo, nasiljem, represalijami in zmedo pod zmernejšo, a vojaško in politično ineptno, italijansko okupacijo že med vojno uniči v ljubljanskem azilu natrpani slovenski demokratični potencial za povojno obnovo. S to "osvobodilno" taktiko je partija hotela zagotoviti povojno boljše vizacijo Slovenije na predpostavki, da bo z zahodno pomočjo rehabilitirana sovjetska vojaška sila ob koncu vojne prodrla v srednje-vzhodno Evropo.

Pri tem je tragična ironija slovensko vojno zgodovino tako neverjetno zasukala, da je takrat Kidriču pomagal uveljaviti kardeljevsko uničevalno taktiko isti Josip Vidmar, proti kateremu je leta 1932 Kardelj to taktiko zasnoval...

S TITOM V MOSKVI IN BEOGRADU

Po svoji šolski izobrazbi in delovnem okolju je mladi Edvard Kardelj obstal nekako na pol pota med akademsko "elito" partije na univerzi in njenimi prav tako redkimi "terenci" v rudarskih revirjih in industrijskih centrih. Organiziran komunist je Kardelj baje postal že leta 1926 kot petnajsetnik v prvem razredu ljubljanskega učiteljskega, kjer se je njegovo formalno slovensko šolanje končalo sredi leta 1929. Kot mladostno zaverovan aktivist ilegalne partije je bil Kardelj leta 1930 aretiran in obsojen. Po izpustitvi februarja 1932 je nadaljeval kot organizator partijske mreže v Sloveniji, dokler ga ni Jugo-partija leta 1934 poslala na ideološko indoktrinacijo v Leninovo šolo v Moskvi; to je bilo v razdobju najbrutalnejšega stalinizma. V Moskvi se je Kardelj tesno navezal na Josipa Broza Tita, ki je bil takrat zaposlen v balkanskem oddelku Kominterne. Leta 1937 sta se Tito in Kardelj vrnila v Jugoslavijo kot člana od Kominterne postavljenega novega stalinističnega vodstva Jugo-partije. Popolna predanost Titu kot novemu šefu partije je poslej bila ena od Kardeljevih osnovnih značilnosti vse do njegove smrti.

Tako je Kardelj že na zgodnjem začetku svoje partijske kariere postal - in do svoje smrti ostal - "beograjski Slovenec", kot so ga označevali v Sloveniji kot odtujenca, ki ni bil popularen niti med slovenskim članstvom partije, ker je bolj služil centralističnemu režimu kot pa skrbel za posebne potrebe Slovenije.

Kardelja osebno nisem nikoli srečal, Kidriča pa slednjič v Parizu v jeseni 1938. Vendar sem že kot bruc na ljubljanski univerzi leta 1932/33 dobil vtis, da je v Borisu Kidriču vkljub njegovi sicer Kardelju podobni

popolni predanosti partiji vendar-le od doma ostalo nekaj osnovnega slovenskega čutenja, dočim je Kardelju njegov nedoščolan um in partiji predana čustva povsem izpolnil moskovski marksizem-leninizem-stalinizem kot edini predmet njegovega po-abiturijskega šolanja v Moskvi. V tem zaprtem ideološkem okviru njegovega uma je Kardeljevo "slovenstvo" bilo pogojna konstrukcija, zgolj del menjajoče se "nadzgradbe" zgodovinsko-materialističnih procesov (ponezmotljivi zaznavi in razlagi vsakokratnega partijskega vodstva), ne pa immanentna biološko-duhovna stvarnost, ki jo narodnostna zavest kulturno oblikuje in politično krepi kot osnovno življenjsko vrednoto in merilo narodnih interesov. Ideološko relativnost Kardeljevega slovenstva je koncizno potrdil njegov učenec Boris Majer v obsmrtnem zapisu o svojem pokojnem učitelju, ko je podčrtal, da je že Kardeljevo predvojno pisanje o "slovenskem vprašanju" (proti Vidmarjevi konceptiji slovenstva) dejansko pomenilo "poseg marksistične teorije proti nacionalizmu lastnega naroda". (Boris Majer, DELO, 13. februarja 1979, str. 6.).

Ne poznam neposrednih dokumentov, kako je partija Kidriču in Kardelju porazdelila vloge v partizanskem razdobju med vojno. Iz drugotnih virov pa sklepam, da je Kardelj vršil vlogo nekakega vrhovnega jugo-partijskega politikomisarja nad celotno slovensko partijo in njenim OF-partizanstvom, ki je v svoji slovenski konkretnosti bilo dosežek Kidričeve politične, organizacijske in prepričevalske sposobnosti. Tako namiguje tudi Josip Vidmar, ki ga je partija postavila za dekorativnega "predsednika" po nemškem vdoru v Sovjetsko zvezo improvizirane "Osvobodilne fronte" (OF), ki pa jo je kot orodje partije upravljal Kidrič kot njen "tajnik".

V svojih obsmrtnih spominih na Kardelja Vidmar nakazuje razliko med Kardeljem in Kidričem in njune odnose, ko - zdi se - skuša povedati več kot izražajo njegove besede: "Kidrič je razmišljal v prebliskih, Kardelj je gradil. Eden je imel fantastično intuicijo, drugi fantastično erudicijo. Kidrič je absolutno priznaval Kardeljevo avtoriteto... toda zdi se mi, da Kardelj brez Kidriča ne bi bil, kar je bil." (DELO, 12. februarja, 1979, str. 9.). Vtis imam, da je Vidmar želel povedati, da brez Kidriča na Slovenskem partijskega OF-partizanstva sploh ne bi bilo. In prav partizanstvo je v drugi polovici svetovne vojne postalo tisto odločilno orodje Tito-Kardeljeve Jugo-partije, s katerim si je pridobila priznanje in podporo zahodnih zaveznikov, najprej Anglije, pozneje pa tudi Amerike, k čemur je doprinesel tudi Louis Adamič, ki je takrat imel v Washingtonu uho Rooseveltove žene.

Titova okupacijska spretnost je bila zares izredna. Nemci so na ozemlju razbite Jugoslavije morali držati določeno število svojih divizij, najprej za zvezo z afriško fronto, potem pa zato, da jih ne bi presenetilo zavezniško izkrcanje na Balkanu ali Jadranu, kot je to hotel Winston Churchill. Tito pa je uspel to nemško strateško nujnost prikazati kot partijsko krepost češ, da

so partizanske akcije bile to, kar je "vezalo" nemške divizije na Jugoslavijo in s tem "razbremenjalo" zavezniške fronte v Rusiji in na Zahodu. Danes pa je jasno tudi tistim, ki so med vojno verjeli partijski propagandi, da je partizanska taktika od vsega začetka bila preračunana predvsem na uničevanje domačih nekomunističnih aktivistov vseh političnih prepričanj, da bi si na ta način partija zagotovila neosporavano oblast nad Jugoslavijo po zavezniški zmagi. Titova spretnost, podprta s Kardeljevo dialektično veščino, je bila v tem, da je partijski cilj zavladanja nad povojno Jugoslavijo domačim navednežem prikrižala kot "osvobodilno borbo proti okupatorju", zahodnim zaveznikom pa prikazovala kot strateško pomembno pomoč njihovim vojnim ciljem.

Po izključnem priznanju in s stopnjujočo podporo od strani zahodnih zaveznikov (orožje in provizije; rešitev Tita in vrhovnega štaba iz Drvarja v Bari; od tam na zavezniško utrjeno bazo na otoku Visu; od tam pa zopet na menjajoč se prikladnejši teren v notranjih predelih Jugoslavije) so Titovi partizani konec leta 1944 dobili tudi sovjetsko vojaško pomoč z zasedbo Beograda, kjer se je na ta način partijski režim zasidral pet mesecev pred koncem vojne. Toda Slovenijo so partizani zasedli šele ob koncu vojne, maja 1945, ko so se Domobranci umikali pod pritiskom motoriziranih partizanskih kolon, prodirajočih iz hrvaškega primorja, ki so jih zahodni zavezniki opremili in prevedli iz baz v Bariju in na Visu.

Kdo je bil prvenstveno odgovoren za sledeči genocidni pokol od Angležev razoroženih in vrnjenih slovenskih domobrancev, maja 1945, ne vem. Teško pa je dvomiti, da je bilo v Kardeljevi moči tisto slovensko grozo in sramoto preprečiti, ali pa se vsaj pozneje od nje omejiti, če je preprečiti ne bi bil mogel, česar pa Kardelj vse do svoje smrti ni storil.

Zato v tej zvezi ostane pomembno mednarodno pričevanje Milovana Djilasa v njegovi angleški knjigi WARTIME (Vojni čas, New York in London, 1977):

"... slovenski domobranci ... so se prebili do Britancev v Avstriji, ki so jih izročili nam. Vsi so bili pobiti, razen ženskih mladoletnikov podosemnajstih letom ... tako sem kasneje slišal od tistih, ki so sodelovali pri teh blaznih dejanjih podivjanega maščevanja ... Če upoštevamo strukturo in hierarhijo oblasti, nihče ne bi bil mogel izvršiti dejanje takega obsega brez odobrenja z vrha." (Op. cit., str. 446-449).

Da je Kardelj takrat bil v tistem "vrhu", o tem bi bilo mogoče dvomiti le, če bi se pojavil verodostojen dokument, ki bi Kardelja s tistega "vrha" izrecno izključil. Poleg tega v isti knjigi Djilas tudi pove, da je Kardelj že dve leti prej, po kapitulaciji Italije septembra 1943, na Djilasovo osebno vprašanje, zakaj so množično pomorili sedem sto na Turjaku zajetih in razoroženih Vaških stražarjev ("belogardistov" po partijskem rusko-boljševskim žargonu), odgovoril: "Zato, da bi jih demoralizirali." (Op. cit., str. 338).

Da je Kardelj bil ideološko in psihološko pripravljen tudi za množične likvidacije, o tem je že dolgo na rapolago mednarodno pričevanje iz uglednega in neposrednega vira. Fitzroy Maclean, ki je med vojno bil šef britanske vojaške misije v Titovem partizanskem štabu, je v svoji knjigi ESCAPE TO ADVENTURE (Pobeg v avanturo, Boston 1951), na podlagi svojih opazovanj in razgovorov z njim Kardelja tako-le opisal:

"Bilo je mnogo vprašanj, na katera sem že dolgo želel odgovore. Kardelj je imel vse odgovore... Zmeda, umor, potvorbe, prevara. Res je, take stvari so se dogajale pod komunizmom, bi mogle celo biti načrtovana sestavina komunistične politike. Na dolgo roko bi se izkazalo za vredno. Namen bi opravičil sredstva... On (Kardelj) je bil povsem pripravljen, ne le umreti, temveč ... likvidirati vsakogar, ki bi mu stal na poti ... In gledal me je nepremično in prijazno skozi svoja očala ..." (Op. cit., str. 239-240; podčrtal C. Ž.)

Ali Josip in Titi Vidmar za ta, vsemu svetu znana pričevanja, ki jih Kardelj ni zanikal, ne vesta ?

ZAKLJUČEK UVODA

Ob koncu tega uvodnega razmišljanja o Edvardu Kardelju želim strniti svojo sodbo o njem kot vodilnem ideologu in aktivistu Jugo-partije od njegovega prevojnega začetka do končnega izida druge svetovne vojne za Slovenijo.

Skozi očala svoje marksistično-leninistične dialektike, ki je po njegovem lastnem priznanju bila njegova edina in vse razrešujoča "znanost", ki jo je nekritično sprejel kot mladostni samouk brez akademsko izšolanega razuma ter si jo nato okrepil kot partijski štipendist v Leninovi šoli v Moskvi, je Kardelj videl vse le kot "rdeče" ali "belo". Kakor mu je kot partijskemu ideologu manjkala racionalno-analitična spoznavna metoda, tako je Kardelj kot partijski aktivist ostal brez poslušna za resnične pluralistične koalicije in demokratične kompromise. Korošca in Vidmarja je hotel spodnesti v času Aleksandrove diktature, ko so ju Slovenci najbolj potrebovali in ju on ni mogel nadomestiti. Po isti Kardeljevi dialektiki je po partijski prisvojitvi oblasti leta 1945 bilo treba zatreti vse nepartijsko, kar je vojno preživelo, in pod vsevednim vodstvom partije vse znova začeti. Kontinuitete/pred-partijsko zgodovino ni smelo biti.

Brez Kardelja bi se Boris Kidrič med vojno morda le še kako prebil do spoznanja zgodovinske potrebe po vseslovenskem narodno-političnem okviru za vodenje narodnega odpora, usmerjenega k povojnem cilju Zedinjene Slovenije. Ker pa je slovensko OF in partizanstvo nadzoroval Kardelj kot vrhovni politkomisar Jugo-partije s stalinistično izključnostjo, je vsaka skupna in kontinuitetna slovenska narodna politika v drugi svetovni vojni in po njej bila onemogočena. Kardelj ni mogel prenesti niti simbolične mini-koalicije z Aleš Stanovnikovimi krščanskimi socialisti in Edvard Kocbekovimi krščanskimi intelektualci v okviru

Zaključek na 25.str.

FIČKO V TOVORNJAK ALI TOVORNJAK V FIČKOTA?

ZAGONETNA SMRT ODVETNIKA BAROVIČA

Jovan Barović, beograjski odvetnik, ki je pred jugoslovanskimi sodniki branil Džilas, Mihajlova, Dapčevića, Perovića in razne hrvatske in albanske nacionaliste, se je prve dni v februarju smrtno ponesrečil. Policijske oblasti so izjavile, da se je mož s svojim malim avtom znašel na napačni strani ceste in zavozil v tovornjak, ki ga je zdrobil. Drugih podrobnosti o nesreči oblasti niso objavile.

Barović je bil star 56 let, bil je med vojno politični komisar večje edinice v Črni gori. Po vojni se je razočaral in delil mišljenje o "novem razredu" z Milovanom Džilasom. To ga je stalo službo in vse javne funkcije. Ker je imel časa na pretek, je pričel študirati pravo, ga dovršil in postal odvetnik. Specializiral se je na obrambi disidentov; vprašan, zakaj se obtoženi tako radi obračajo nanj, je bil mnenja, da zato, ker se oblastem ne boje povedati, kar jim gre, in imenovati reči s pravim imenom. Pri oblasteh kajpak ni bil priljubljen, toda ker je vestno in pravilno opravljal odvetniški poklic, mu oblasti niso mogle do živega. Časopis NIN ga je lansko leto zato obdolžil, da je v službi tujine odnosno orodje zunanjih krogov.

Barovičeva smrt sumljivo sovпада z njegovim poslednjim nastopom pred prizivnim sodiščem v Zagrebu, ko je branil hrvaške nacionaliste, obsojene za poskus atentata na Tita leta 1975. V tem prizivnem procesu, ki je potekal za zaprtimi vrati, je prišlo do gotovih razkritij, ki so hudo premenila policijo, kar je z dovoljenjem priziva priznalo celo najvišje hrvaško sodišče: obdolženi so bili na prvem procesu 1976 tako maltretirani od milice, da so pod mučenjem priznali dejanja, ki jih niso storili. Tedaj sta bila dva obsojena na smrt (obsodba je bila pozneje spremenjena na dvajset let ječe.) Toda ker so obsojeni pozneje pričeli trditi, da so nedolžni in so priznali dejanja pod mučenjem, je končno prišlo do priziva, ker se je pokazala verjetnost, da iz povsem tehničnih razlogov obsojeni niso mogli položiti bomb, ki naj bi ubile Tita, ko se je ta jeseni 1975 nahajal v Zagrebu.

Na tem revizijskem procesu se je razprava končala z nekašnim kompromisom. Trojici je bila kazen znižana na 15 let, češ da je šlo za sovražno zaroto (in ne za položitev bomb), dva pa sta bila oproščena. Sporočilo Tanjuga o tem procesu je bilo dokaj nejasno; Nikjer ni bila omenjena prvotna sodba niti ne možnost, da je šlo za policijske zlorabe, kar je potem privedlo do priziva, ki ga je Vrhovno sodišče dovolilo. Nasprotno, hrvaški notranji minister Uzelac, je že za Novo leto - ko je cela zadeva bila še sub iudice, trdil, da milica ni prekršila zakonov.

Ker očitno izid revizije tega procesa ni bil všeč Baroviču, je obstajala možnost, da bo prišlo do novega priziva. Tuji opazovalci in poročevalci se nagibajo k mnenju, da obstaja možnost, da Barovičeva "nesreča" ni bila slučajna in da je njegova smrt zaključila neprijetno sodno afero v Zagrebu. To bi tudi pojasnilo, zakaj se je preudarni Barović nenadoma znašel pred tovornjakom, odnosno pravilneje, zakaj se je tovornjak nenadoma znašel pred Barovičem in ga zmečkal, in zakaj niso prišle v javnost podrobnosti o tej tragični smrti. Naj bo že kakorkoli, ugled Jugoslavije gotovo v tujini ni zaradi tega zrasel; prej nasprotno.

(ds)

LJUBO SIRC:

PRIPIS NA ZAČETKU 1979

Spodnji članek je pripis, ki ga je Ljubo Sirc napisal k svoji knjigi *Jugoslovansko gospodarstvo v samoupravljanju*. Knjiga je medtem izšla v angleščini sredi preteklega leta pri londonski založbi Macmillan, a je bila zaključena ob koncu 1977. Pričujoči dodatek se ukvarja s podatki in stališči iz leta 1978.

*

Do konca leta 1978 se položaj v Jugoslaviji ni spremenil. Na Osmem kongresu jugoslovanskih sindikatov novembra 1978 si je predsednik Tito zastavil vprašanje: "Soočujemo se s problemom, zakaj se iste težave in slabosti pojavljajo v našem gospodarstvu leto za letom." (Ekonomska politika 27. 11. 78.) Njegov odgovor je bil, da se samoupravnih sporazumov in dogovorov nihče ne drži; napake torej niso posledica sistema, temveč tega da se po sistemu ravnamo. Toda kaj, če se po sistemu nihče ne ravna, ker se po sistemu ravnati ni mogoče?

Ob koncu leta 1978 je Vladimir Bakarić spet opisal običajne nedostatke (Delo 20. 12. 1978) v govoru pred Centralnim Komitejem ZKJ: del investicij, ki jih podjetja financirajo iz svojih lastnih sredstev se je zmanjšal leta 1977 na 24,3%; razmerje med lastnim kapitalom podjetij in izposojenimi sredstvi znaša 47,1 : 52,9; iz tega razloga gre večji del tega, kar podjetja privarčujejo za amortizacijo in akumulacijo, za odplačilo dolgov - v letih 1976 in 1977 je šlo na odplačevanje dolgov in plačevanje obresti 63% amortizacije in akumulacije podjetij (Ekonomska politika 11. 12. 1978 celo omenja številko 77,5% za leto 1977). Sledi, da gospodarstvo ne more financirati svojega lastnega razvoja in se mora vse bolj in bolj zadolževati tako doma kot v tujini. Po mnenju Bakarića, so zato odločitve o 'razširjeni reprodukciji' (netto investicijah) vedno bolj odtujene od delavcev v združenem delu in vedno bolj v rokah faktorjev izven ekonomske strukture. Te tendence so se leta 1978 nadaljevale.

Taki rezultati so naravni, ker delavci komaj kaj privarčujejo za svoja podjetja in ni nobenega mehanizma, ki bi jih stimuliral, da za podjetja kumulirajo. Bakarić tega nōče priznati, marveč krivi za pomanjkanje akumulacije v podjetjih prispevke, ki jih morajo podjetja

dajati za 'splošne družbene potrebe' (v resnici na davke, potrebne za financiranje kolektivne potrošnje). Res je, da morajo podjetja povprečno plačati za vsakih 100 dinarjev, ki jih izplačajo delavcem kot osebne dohodke: 49,3 kot prispevek za šolstvo, zdravstveno službo, pokojnine itd., 11,9 kot davke, 28,1 kot obresti, bančne stroške, zavarovalne premije itd., 20,9 za svojo lastno upravo in 2,5 za različne izdatke, vsega 112,6. (Ekonomsko politika 23.10.1978). Nedvomno je ta vsota hudo breme, toda, kot je Marx sam jasno dejal v svoji "Kritiki programa iz Gothe", je treba kolektivne potrebe kriti iz 'novo ustvarjene vrednosti' pod vsemi pogoji. Seveda je poraba za družbene službe v Jugoslaviji obilna in njihova zmogljivost sorazmerno nizka, toda te pretiranosti in nizka zmogljivost so samo del sistema in jih po vsej verjetnosti ni mogoče spremeniti od danes na jutri.

Iz tega razloga ne zveni prepričljivo, ko Bakarić pravi da 'delavci v organizacijah združenega dela branijo svoje osebne dohodke, družbeno porabo in akumulacijo pred pritiski s strani bank in države. V ta namen vztrajajo na porastu cen svojih izdelkov...' Očitno porast cen država takoj spet načne v korist družbene potrošnje, kar je verjetno mišljeno kot 'pritisk s strani države'. Porast cen ne prispeva ničesar k akumulaciji, ker akumulacija ostaja minimalna. Po pisanju Ekonomske politike 11. 12. 1978 je povprečna 'reproduktivna sposobnost' (amortizacija in neto varčevanje) jugoslovanskih podjetij leta 1977 znašala 7,7% in stopnja akumulacije (čisto varčevanje podjetij) 3,9%, oboje v razmerju s 'povprečno uporabljanim kapitalom'. Ti dve številki sta tako nizki, da bruto varčevanje podjetij komaj more zadostovati za nadomestitev obrabljenega kapitala. Vse dodatne investicije prihajajo od zunaj. Kar delavci branijo, so njihovi denarni osebni dohodki, kar delajo s takim uspehom, da so leta 1977 podjetja razdelila 10% več kot svojo celotno dodatno vrednost, s čimer so seveda naredila enako veliko izgubo. Ekonomist Ljubo Madžar je dejal popolnoma jasno: 'Sposobnost za akumulacijo pada, ker ni urejena delitev dohodka. Rast osebnih dohodkov se nadaljuje s pospeškom...' (Ekonomsko politika 13. 11. 1978.) Nominalne mezde so leta 1977 narasle za 19% (Statistički godišnjak 1978, str. 133) in spet za 17% v prvih devetih mesecih leta 1978 (Indeks 12/1978). Ker so življenjski stroški porasli za 15% leta 1977 in 14% v prvih desetih mesecih leta 1978, je porast realnih mezd znašal 3% oziroma 4% v teh dveh letih. Te številke je treba primerjati s porastom produktivnosti v industriji leta 1977, ki je znašala 5,8% (preračunano po Statistički godišnjak 1978, str. 86), toda ta porast utegne biti samo posledica višje izrabe kapacitet za proizvodnjo kapitalnih dobrin zaradi visokega porasta investicij v letih 1977 in 1978, ki je v nominalnih številkah znašal 31 oziroma 39%.

Morda bi se nekako dalo živeti z inflacijsko delitvijo dohodka, toda zares huda stvar so popolnoma neodgovorne investicije; 'investicijska manija', kot

je dejal Bakarić. Po njegovih podatkih je delež investicij v bruto družbenem produktu leta 1978 zrastel na 34,4%, skupaj z obratnimi investicijami na precej čez 40%. Tito je k temu pripomnil na Enajstem kongresu ZKJ (Jugoslovanski pregled 1978, stran 227): 'Veliko investiramo, kar je dobro, toda ni dobro, da imamo tudi nerentabilne investicije...' Bakarićeva nekoliko zapletena sodba je bila: '...niti obseg niti struktura investicij ni v skladu z razvojnimi plani dohodka in tehnobške medsebojne odvisnosti organizacij združenega dela. Učinkovitost investicij upada, kar neposredno vpliva na precej počasno rast produktivnosti dela.' Kaj natanko to mesto pomeni, je težko uganiti, toda nekaj je z investicijami zelo narobe. Tito in Bakarić sta oba mnenja, da so investicije kaotične, ker o investicijah ne odločujejo delavci. Na Osmem kongresu sindikatov je Tito dejal: 'Kdo je kriv za pretirane ambicije in za razliko med željami in možnostmi? Krivi so tisti, ki odločajo o investicijah in drugih stvareh. Kljub široki samoupravni in delegatski bazi, mnogo odločitev ni sprejetih na samoupravni način, dasi gredo formalno skozi samoupravno proceduro.' Nasprotno, udeleženci na posvetovanju jugoslovanskih ekonomistov v Opatiji (Ekonomsko politika 13. 11. 1978) niso imeli mnogo dvomov o tem, da so investicije nedosledne, ker tisti, ki o njih sklepajo (pa najsi bodo delavci ali direktorji), ne nosijo nobene odgovornosti in jim ne groze sankcije tržišča. Dejstvo, da stane kapital 11% ob času, ko cene naraščajo za po 15% na leto, gotovo poslabšuje položaj.

Neznanska investicijska aktivnost leta 1977 in leta 1978 je dosegla, da je stopnja rasti dosegla leta 1977 8% (Statistički godišnjak 1978, stran 152) in leta 1978 9% (Neue Zuercher Zeitung 1. 2. 1979). Nekaj ekonomist je dodal, da bi Jugoslovani mogli živeti mnogo boljše, če bi stopnjo rasti zmanjšali za en odstotek ali dva. (Ekonomsko politika 13. 11. 1978). Še vedno ne vemo, kaj te stopnje rasti pomenijo v pogledu porabe, porasta zalog in neizkoriščenih kapacitet. Vsekakor je bilo mogoče doseči tako rast samo na račun deficita plačilne bilance, ki je leta 1977 narasel na 1,8 milijard US dolarjev in leta 1978 na 1,1 US dolarjev (Ekonomsko politika 13. 11. 1978), tako da je (verjetno neto) jugoslovanska zadolženost dosegla sredi leta 1978 10,8 milijard US dolarjev (Ekonomsko politika 23. 10. 1978) kar ustreza 194,4 milijardam dinarjev ali približno 27% jugoslovanskega bruto družbenega produkta leta 1977, ki je znašal 736 milijard dinarjev v primerjavi z 596 milijardami dinarjev leta 1976 (Statistički godišnjak 1978, stran 153). Predsednik Tito je mnenja, da je trgovski deficit z zahodnimi državami - in torej zadolženost pri njih - skoraj neznosna in da bi morala Jugoslavija zato spremeniti svojo produkcijsko strukturo in razviti svojo lastno tehnologijo. (Jugoslovanski pregled 1978, stran 228). Kljub visokim investicijam je brezposelnost marca dosegla številko 760 000 (Indeks 12/1978, stran 43).

Predsednik Tito je na Enajstem Kongresu ZKJ potegnil zaključek: 'Spričo takega položaja, je komaj presenetljivo, da so naše produkcijske kapacitete ne-

izkoriščene, da nekatere organizacije ne morejo prodati svojih izdelkov, da delajo izgubo, kopicijo zaloge itd. Vse to zmanjšuje produktivnost skupnega družbenega dela in možnost napredka.'

V govoru pred Centralnim komitejem je Bakarić omenil 'neugodno politično atmosfero v delavskem razredu in med delovnimi ljudmi na splošno' in je na dolgo govoril o 'ustavitvah dela', ki jih je pripisal 'starim odnošajem' v delavskih organizacijah. Po njegovem mnenju stavke 'niso in ne morejo biti lastnost samoupravnega sistema, v katerem delavci odločajo o vsem', toda nedavno so postale tako pogoste, da je predsednik jugoslovanskih sindikatov govoril o 'valu ustavitve dela' (Borba 5.11. 1978). Neca Jovanov, sindikalni strokovnjak za ustavitve dela, je mnenja, da je izraz stavka pravilen, ker imajo stavke v Jugoslaviji razredni značaj (Vjestnik 2. 9.1978). So posledica velike razlike med obljubami in realnostjo, tako da delavci pogosto nastopajo proti odločitvam delavskih svetov (Start, Zagreb, 6. 9. 1978). In proti odločitvam o razdelitvi, ki so jih sami sprejeli (Vjestnik 2. 9. 1978). Dalje je Bakarić dejal: 'Občasno pomanjkanje materiala in izdelkov, stavbenega in drugega materiala vodi do prekupčevanja, korupcije in podobnih stvari, kar vse daje možnosti za delovanje skrajne levice itd'.

Titovo zdravilo za vse težave je: 'Delavci v temeljnih organizacijah morajo zares odločiti o celotnem dohodku.' (Jugoslovanski pregled 1978, stran 228).

V nasprotju s to izjavo je Neco Jovanov mnenja, da je 'utopistično' hoteti, naj bi delavci odločali o vsem. Povrh so mnogi ekonomisti prišli do sklepa, da bo treba razdeljevanja v podjetjih na neki način regulirati, da si na jasnem, da je reguliranje v nasprotju s principi samoupravljanja. (Ekonomika politika 13.11. 1978). Toda celo če bi rešili problem inflacijske razdelitve, bi še vedno ostali problemi kriterijev za investiranje, racionalnega investiranja in vodstva podjetij in odgovornosti za rezultate teh dejavnosti. Skratka v samoupravljanju ne more biti odgovornega podjetništva.

VELIKE ILUZIJE

Od našega sodelavca

/Vedno več podatkov prihaja na dan, v kolikšni meri so britanski komunisti in njihovi sopotniki vplivali na razvoj britanskih odnosov do Mihailovića in Tita. Bluntov primer je samo eden poslednjih škandalov. Ob tej priliki je Robert Conquest, eden vodilnih izvedencev za zgodovino komunističnih gibanj, objavil v londonskem Sunday Telegraphu 25. novembra 1979 naslednji članek/

'Ko to pišem, nek star možakar trpi za prestopke, ki jih je napravil pred več kot eno generacijo. Malo je takih, ki bi odobraval njegova dejanja, toda še manj je takih, ki bi dvomili, da jih je napravil v skladu s svojo politično zavestjo in prepričanjem, da zmagovalje totalitarne partije in države, kateri je služil, prekaša vse pomisleke. Mož, ki ga imam v mislih, je seveda Rudolf Hess. - Himmler in Eichmann in (bližje domu) John Amery in William Joyce so enako delovali v skladu s svo-

jim iskrenim prepričanjem in enako predpostavili svojo 'vest' drugim moralnim pomislekom. V Bluntovem primeru gre za razna moralna načela, toda predpostavljane njegove vesti je tista poanta, ki jo on in njegovi prijatelji uporabljajo kot opravičilo.

Toda preden se pobavimo s tem glavnim obrambnim argumentom, je treba poudariti, da je Bluntova pravica, da se ga posluži, vsekakor zelo majhna. Dejansko sedaj ne trdi toliko, da je smatral stalinizem za dober sistem, kot nekaj čisto drugega - dosti bolj pri srcu sentimentalnim liberalom - da je namreč opozicija nacizmu poglajala ljudi v komunistični objem. To ne drži, ni niti logično niti ne odgovarja dejstvu. Ni logično, ker je bilo mnogo, mnogo ljudi, ki so bili proti nacizem, pa niso postali komunisti, od Churchilla do von Stauffenberga. Tudi če sprejmeš komunistično trditev, da so bili oni najbolj čvrsti antinacisti, to nič bolj ne dokazuje njihove bona fides kot trditev Caponejeve bande, da je bolj nasprotovala O'Bannionovi bandi kot pa državljani, ki so spoštovali zakon. Kar se dejanskega položaja tiče, je logika 'antifašizma' presneto malo zahtevala, da se vohuni proti ne-fašistični Britaniji. Spreobrnitev Bluntove skupine k stalinizmu je tudi preživela doba, ko so komunisti in nacisti bili zavezniki, ko so britanski komunisti hrupno zahtevali mir s Hitlerjem in ko je vsaka druga stranka v državi bila bolj antifašistična kot pa njihova.

Toda po mojih izkušnjah ta argument - kdo je večji antifašist - ne drži niti za one, ki so ostali komunisti samo do 1939. leta. Nasprotno, privlačnost marksizma je bila v trditvi, da predstavlja racionalno in izvedljivo alternativo 'kapitalizmu', t. j. britanskemu socialnemu redu, ki je takrat navidezno spojeval socialno nepravilnost in nesposobnost. - Med svojimi sovratniki, ki so sprejeli to doktrino, bi najprej razlikoval med onimi, ki so ohranili svoj smisel za kritiko, in onimi, ki so ga z masohističnim veseljem žrtvovali neki navidezno višji Kolektivni Modrosti partije. Še večja pa je razlika med onimi, ki se niso odpovedali svojim nacionalnim in zgodovinskim koreninam, in onimi, ki so zapadli v površno vero, da lahko ignorirajo svoje prvobitnosti in sodijo družbo od zunaj - z nekega objektivno večnega stališča. Dejstvo je, da ni mogoče iti mimo lastne dežele, ne da bi jo dezertirali. - Blunt ni postal samo marksist ampak tudi stalinist. Dosegel je tudi mojstrstvo v tem, da je dejansko izenačil Sovjetsko zvezo s skorajšnjimi nebesi Marxove 'prve etape komunizma'. Kako je bilo to mogoče?

To čudovito ponarejeno sliko Sovjetske zveze so potem ponujali v naprednih krogih. Novinarski in akademski posredniki, ki so razširjali te napačne informacije, za služijo prekletstvo potomcev (enako kot njihovi sedanji posnemalci v pogledu režimov na Kubi, v Vietnamu in Mozambiku). Čeprav so bile točne informacije na razpolago, so bile v mnogih krogih enostavno zatrite. Celotno nekomunisti, kot recimo Victor Gollancz (znani založnik, op.), bi smatrali kot noro sovraštvo docela točno dejstvo, da je Stalin leta 1938 pobil osemdesetkrat ali devetdesetkrat več ljudi kot Hitler, in držal v ječi skoro stokrat več ljudi (seveda ga je Hitler kasneje začel dohitevati).

To napačno razumevanje Rusije je zastupilo intelektualno ozračje in popačilo poglede mnogih ljudi v pogledu politične realnosti. Toda imeti zgrešene poglede ni isto kot biti izdajalec. Človek bi mislil, da so tisti, ki so se lotili zločinskega življenja, izdajalstva in vohunstva, imeli posebno veliko dolžnost preštudirati ozadje svojega bodočega delodajalca in da je bilo pomanjkanje intelektualne skepse pri Bluntu in njegovih sokrivcih že samo posebi tako neodgovorno, da je predstavljalo moralni zločin.

Ni res, kar trdi Blunt, da je prenehal delati za Sovjetsko leta 1945. Samo dejstvo, da ni povedal, kdo je še služil Beriji in Stalinu, predstavlja velik in ponoven greh proti svoji domovini in človeštvu. On se sedaj opravičuje,

Zaključek na 21. strani, 2 stolpec

MRTVIM SVOBODO, ŽIVIM AREST.....

Decembra meseca smo v dvojni številki 467/8 objavili poročila o prizadevanjih demokratično usmerjenih Srbov in Hrvatov v domovini za medsebojno sodelovanje. V tej zvezi je bilo omenjeno ime g. Vladimira Markovića iz Beograda, ki je vodil pogovore tako v Zagrebu kot v Ljubljani in jih je pozneje objavila muenchenska Hrvatska država, iz katere je naš list v prevodu povzel poročila. Tem smo dodali še izvleček iz pisma g. Markovića, ki ga je poslal našemu listu.

Zdaj smo prejeli iz domovine besedilo obtožnice proti g. Markoviću, kjer občinski javni tožilec predlaga, da ga kaznujejo in morda celo strpajo v umobolnico.

Na ta dokument se je g. Marković pritožil na kabinet predsednika republike. To je običajno poslednji korak proti samovoljnim postopkom birokracije. In med državljani obstaja dokaj močno prepričanje, da 'kabinet' pravično rešuje pritožbe; ne zaradi te ali one osebe v kabinetu, ampak zaradi preproste vere v Titovo moč in humanost.

Oba dokumenta objavljamo v prevodu. Ur.

**

Drugo občinsko javno tožilstvo
v Beogradu

Štev. Kt-1404/78

11. XII. 1978. leta

Beograd

MK/MD

II. Občinskemu sodišču v Beogradu
BEOGRAD

Na podlagi čl. 493 ZKP stavljam predlog za izrek varnostne mere obveznega psihiatričnega zdravljenja proti obtoženemu Markoviću Vladimirju, očeta Radomira in matere Branke, roj. 24. X. 1952 v Leskovcu, iz Beograda, Vukasovićeva ul. št. 21 - Kanarevo brdo, študenta 1. letnika Višje turistične šole, samskega, ker je:

v drugi polovici meseca marca 1978. leta v Beogradu razširjal lažno trditev, z namenom, da bi izzval nerazpoloženje in vznemirjenje državljanov, na ta način, da je napisal in razmnožil okrožnico, v kateri je navajal sledeče: "Po gotovih in zaupnih statistikah je v vseh taboriščih na Hrvaškem v teku vojne umrlo 60.000 ljudi, in to tako Srbov kot Hrvatov, Židov, Ciganov in drugih protifašistov, in ne 600.000 samo v Jasenovcu kot se te desetkratno pomnožuje, da bi se na ta način potencirala nekakšna kolektivna in trajna krivda hrvatskega naroda"; to je potem razposlal na več naslovov in tudi ustaški emigraciji v Nemčiji, ki je to pismo objavila v svojem časopisju avgusta 1978.

S tem je zagrešil kazensko dejanje razširjenja lažnih vesti po čl. 218. st. 1. KZ SR Srbije, za katerega ni odgovoren, ker za časa izvršitve tega kazenskega

dejanja ni bil sposoben dojeti pomena svojega dejanja in ravnanja s svojimi postopki.

Zato predlagam,

- da se pred sodiščem, krajevno in stvarno pristojnim, določi in izvede glavna javna preiskava, na katero naj se pozove

1. javnega tožilca
2. obtoženega Markovića Vladimirja na zgornjem naslovu,
3. sodnega izvedenca dr. Vukosav Vučkovića;

- da se na glavni preiskavi v teku dokazilnega postopka prebere okrožnica Markovića Vladimirja, da se pregleda časopis 'Hrvatska država' od avgusta 1978. in da se prebere poročilo komisije izvedencev št. 513-381-(250/78) - 01 od 6. decembra 1978.;

- da sodišče po izvršeni glavni preiskavi proti obtoženemu Markoviću Vladimirju izreče varnostno mero obveznega psihiatričnega zdravljenja na svobodi.

žig Nam. javnega tožilca
Mr. Milivoje Karanović

*

Beograd, dne 6. feb. 1979

Kabinetu predsednika Tita, Beograd.

Avtor pritožbe: Marković Vladimir,
Vukasovićeva 21, 11090 Beograd

Namestnik javnega tožilca, Mr. Milivoje Karanović je stavil II. občinskemu sodišču v Beogradu, št. Kt. 1404/78. 11. decembra 1978 predlog za izrek varnostne mere mojega obveznega psihiatričnega zdravljenja. Smatram, da je ta predlog Mr. namestnika javnega tožilca II. OJT-a v Beogradu neupravičen in po zakonu nedokazan, in to iz sledečih razlogov:

Nisem izvršil kazensko dejanje razširjanja lažnih vesti po čl. 218. st. 1. KZ Sr. Srbije, za katero me je javni tožilec II. OJT-a v Beogradu obremenil in okrivil. Točno je, da sem 12.-13. marca 1978 obiskal in se pogovarjal s pripadniki tkzv. "legalne" jugoslovske politične opozicije: dr. Franjom Tudjmanom v Zagrebu in dr. Edvardom Kocbekom v Ljubljani, kot tudi s hčerko Franca Miklavčiča in s msgrjem, Nikolom Soldom in da sem v drugi polovici marca meseca 1978. svoj pogovor stavil na papir in v obliki okrožnice razposlal na naslove različnih ljudi in ustanov; toda s tem nisem zagrešil nobeno kazensko dejanje, z ozirom na to, kar je bilo pisanega v tem krožnem pismu, in kar je vse javno, legalno, dovoljeno in kazensko neinkriminirano z ozirom na način, kakor sem to poslal kot spomenico, in z ozirom na svoje pobude humanosti in želje, da pomagam drugim, kar me je pri tej priliki vodilo.

Javni tožilec II. OJT-a, Beograd, me posebej obtožuje z naslednjim stavkom iz dr. Tudjmanovega intervjuja, tj. Tudjmanovo trditev, ki sem jo dobesedno, pod narekovaji, objavil: "V vseh taboriščih na področju tkzv. 'NDH' je trpelo za časa vojne, 1941-45, 60.000 ljudi in to le ne Srbov ampak tudi Hrvatov, Židov, Ciganov in drugih protifašistov." Toda javni tožilec pri tem ni navajal drugega naslednjega stavka iz dr.

Tudjmanovega intervjuja, ki napravlja logično in organsko zvezo s tem zgoraj navedenim stavkom, ni mogoče samo z njim v zvezi obravnavati: "To je strašen in grozen zločin; če bi bilo ubitih šest ali šestdeset ljudi, bi bilo strašno." In prav iz tega drugega stavka je videti, da je dr. Franjo Tudjman ostro obsodil ustaške zločine in ustaše, na splošno tkzv. 'NDH'. Ves ta intervju dr. Tudjmana z menoj, enako kot intervju dr. Edvarda Kocbeka in izvajanja hčerke Franca Miklavčiča, predstavlja jo logično, izrazito in zapisano celoto, in samo tako, v celoti, jih je tudi mogoče obravnavati, jemati in ocenjevati, ne pa samo posamezne stavke, iztrgane in konteksta celotnega besedila intervjuja, ki kot takšni, vzeti sami za sebe, popolnoma nič ne pomenijo in ne govore. Jaz sam nisem a priori zase in od sebe trdil, da je v taboriščih tkzv. NDH za časa druge svetovne vojne bilo ubitih "samo" 60.000 ljudi, in ne več, ampak samo da je dr. Franjo Tudjman, kot udeleženec NOBa in prvoborec, kot bivši general JNA, kot pomemben pisatelj, znanstveni delavec in zgodovinar, trdil, da je bilo tako, in da so znanstvena raziskovanja to dokazala. V kolikor pa bi znanstvena raziskovanja pokazala drugače, ali so pokazala ali bodo pokazala, jaz seveda nimam nič proti temu. S tem, da je dr. Franjo Tudjman to tako rekel, in da sem jaz te njegove besede objavil kot njegovo osebno mnenje in stališče, zares ni bilo izvršeno nikakšno nedovoljeno in kazensko dejanje, ampak sva midva samo izkoristila, zares morda nekoliko svobodneje, nikakor pa ne kot nedovoljeno, svojo zakonsko in ustavno pravico mišljenja, opredeljevanja in izražanja mišljenja, kot je to zagotovljeno v 166. členu Ustave SFRJ, ki jasno pravi: Zagotovljena je svoboda misli in opredeljenja; in prav tako po členu 167. Ustave SFRJ, ki pravi: znanstveno in umetniško ustvarjanje je svobodno.

Smatram, da more biti to dr. Tudjmanovo osebno mišljenje o številu stvarno ubitih ljudi v taboriščih tkzv. NDH eventualno predmet javne ali kakršnekoli druge razprave, kakšnega znanstvenega zgodovinskega sestanka, raziskave in podobno, pa tudi javne kritike, nikakor pa ne more biti to predmet za sodišče, za kazenski zakonik in javnega tožilca, pa tudi ne na splošno razprave na sodišču, ker je to očitna znanstvena, zgodovinska tema. Dr. Franjo Tudjman je že pred svojim intervjujem, še v januarju 1978 reporterju švedske televizije Bertu Goransonu v svojem intervjuju sprožil isto tezo o predvidoma 60.000 ubitih antifašistih v taboriščih tkzv. NDH; to izjavo so potem javno ponovile mnoge evropske in svetovne informativne agencije in mnogi svetovni, znani zapadni listi (Corriera della Sera, New York Times, Frankfurter Allgemeine Zeitung itd.) in od tam mnogi listi jugoslovanske, zlasti še hrvatske politične emigracije v inozemstvu kakor Hrvaška država, Nova Hrvatska, Na pragu sutrašnjice, Rakovica, Hrvatski narod, Danica, itd., pa tudi - kritizirajoč to Tudjmanovo tezo, že v februarju 1978 nekateri jugoslovanski listi, kot Vjestnik, Politika, Večernje Novosti, Nin. To isto tezo je dr. Franjo Tudjman ponovil večkrat pozneje v svojih intervjujih, ki so bili objavljeni v raznih inozemskih listih in v tujih televizijskih oddajah, pa vendar zaradi tega

nihče v Jugoslaviji ni vložil obtožnice proti njemu niti ga je postavil pred sodišče.

Točno je kar trdi javni tožilec, da sem fotokopirano pismo teh svojih intervjujev poslal tudi upravi r. d. k. "Dimitrije Koturovič" v Rakovici, pa predsedništvu M. O. "SK" OO Košutnjak - "SO" Rakovica in O. K. SSRN "SO Rakovica". Toda javni tožilec ne omenja, da sem /jim/ poleg te okrožnice poslal tudi spremno pismo, tipkano na pisalnem stroju, kjer sem dotične ustanove prosil, da se zavzamejo, da se dr. Franji Tudjmanu, dr. Edvardu Kocbeku, Ivanu Zvonimiru Čičku, Viktorju Blažiču in ostalim, ki jih omenjam v svoji okrožnici, in ki so bili, kot je poznano, obsojeni ali javno kritizirani zaradi svojih, kot pravijo, političnih prestopkov ali nastopov, pomaga, da bi mogli tudi v praksi uresničiti svoje, po zakonu in ustavi zajamčene, pravice v Jugoslaviji: pravico do posesti, pravico do povratka potnega lista tistim, ki ga nimajo, pravico do zadobitve ali povratka zaposlitve tistim, ki zaposlitve nimajo, ali je ne morejo dobiti, ali so izgubili pravico, kot je v primeru dr. Franje Tudjmana, do svobodnega objavljavanja v Jugoslaviji njegovih znanstvenih, zgodovinskih, nepolitičnih del in razprav... To moje pisanje je torej imelo značaj spomenice; pošiljanje spomenic družbenim ustanovam je po zakonu in ustavi povsem dovoljeno in sicer po 157. členu Ustave SFRJ, kjer pravi, da ima državljan ne samo pravico da vlaga spomenice in predloge telesom in organom družbeno-političnih skupnosti in drugim merodajnim organom in organizacijam ampak tudi da dobi, torej da s pravico pričakuje od njih odgovor, kot tudi da podvzema politične in druge pobude splošnega interesa. Spričo tega sem jaz tem torej samo poslal spomenice; na ustanovah, katerih sem jih poslal, je, da ugotove, ali so moje spomenice točne, upravičene, na mestu ali ne, da podvzamejo na njihovi podlagi, kot sem predložil, neko akcijo ali ne; te ustanove niso nikdar po zakonu in ustavi smele moje spomenice predati drugi ustanovi, v tem primeru konkretno organom milice, SUP-a, ampak so bile po zakonu dolžne, da mi ne moje vloge uradno in predpisano tudi odgovore, čeprav negativno, čeprav samo to, da odklanjajo moje vloge; tega te ustanove niso storile, to je, niso mi odgovorile na moje vloge, tako so one - in ne jaz - prekršile ustavo in zakon.

Točno je, da je list hrvatske politične emigracije 'Hrvatska država', ki izhaja v Münchenu, Zvezna republika Nemčije, v svoji avgustovski številki 1978 v celoti objavil te moje intervjuje. Toda jaz sem temu uredništvu poslal tisti intervju v polemičnem tonu, samo da dokazem in pokazem, da dr. Franjo Tudjman in ostali bivši tkzv. maspokovci, ki zdaj žive v SR Hrvatski in Jugoslaviji, vprav najostreje obsojajo ustaštvo, tkzv. NDH in današnjo hrvatsko politično emigracijo v inozemstvu - posamezna teroristična dejanja nekaterih pripadnikov politične emigracije, da ne žele imeti ničesar skupnega s politično emigracijo, čeprav jih ta samovoljno "snubi". Jaz nimam naravno nobene zveze

Zaključek na 17. strani

MIKULIĆ UDRIHA PO DOLANCU

Kako so spodnesli noge Stanetu Dolancu, ki ga je ščitil Edvard Kardelj, dokler je bil živ, a se mu Tito ni hotel zameriti...

OD NAŠEGA SODELAVCA

Čudnih izjav se je iznebil decembra Branko Mikulić, novo pečen predsedujoči predsedstva ZKJ. Napadel je birokratsko-liderske ambicije posameznikov, ki domišljajo, da so nenadomestljivi. Čeprav ni nikogar navedel po imenu, se je močno zdelo, da udriha po sekretarju predsedstva Stanetu Dolancu. Tako niso tolmačili napada le tisti na zahodu, ki jim je mogoče pripisati dobro mero zlobe in škodoželjnosti, ampak tudi vodilni dnevnik v Sloveniji, ki že mora vedeti, kam pes taco moli.

Da bi razumeli vso zadevo, je treba povedati dolgo zgodbo, ki se je za javnost začela 19. oktobra lani, ko je predsedstvo ZKJ ustanovilo novo funkcijo predsedujočega za eno leto in postavilo nanjo Bosanca Branka Mikulića (gl. KT okt.), Takrat so nekateri ugibali, da jo je na ta način dobil Stane Dolanc po nosu in da je predsedstvo nalašč zmanjšalo njegovo moč. Drugi so videli v imenovanju le formalno potrditev birokratske prakse.

Naj bo tako ali drugače, gotovo je bilo imenovanje vseh Bosancev. In prav z bosanskimi voditelji se je Tito pogovarjal, ko je bil na oddihu v Bugojnu od 4. do 15. novembra in je 12. novembra pri Jablanici odkrival spomenik bitki na Neretvi. Kot je pri starih ljudeh navada, radi zapadejo pod vpliv najbližje okolice, če zaradi drugega ne, ker se jim možgani upočasnijo in ker niso več tako aktivni. Tako je bil tudi Tito še verjetno pod bosanskim vplivom, ko je 21. novembra odpiral 8. kongres sindikatov v Beogradu.

KONGRES SINDIKATOV

Njegov govor je bil v glavnem posvečen gospodarskim vprašanjem. Opozarjal je, da storilnost dela narašča počasi, da uporabljajo več kot proizvajajo in da to podžiga pritisk inflacije. Svaril je proti pojavom lokalnega in regionalnega zapiranja gospodarstva. Poudaril je, da do slabosti ne prihaja zaradi pomanjkljivega sistema, ampak zaradi "delovanja mimo sistema" in zaradi "neodgovornosti na raznih ravneh". Kot glavno naloga je navedel politiko stabilizacije. Treba je delati bolj gospodarsko in učinkoviteje, porabo je treba speljati v okvire možnosti, a investicije brez kritja je treba onemogočiti. Ta prizadevanja mora spremljati "tudi določeno odpovedovanje" in treba je prevladovati "praksu birokratskega prilaganja samoupravnih pravic delavcev kakor tudi ustavnih pravic in dolžnosti institucij političnega sistema".

Tito je obsodil "poskuse, da bi posamezne parcialne interese 'politizirali' in je dejal, da je

"pobudnik takih tendenc tehnobirokratski monopol... Dobro vemo, da je birokratizem zelo žilav in da njegovi korenini ni lahko izruvat. Zato se moramo proti temu bojevati povsod, na vseh ravneh." Na to misel je Tito več ali manj mimogrede navezal hvalo nove organizacije predsedstva ZKJ, ki jo je najbrž vsak dan slišal od Bosancev. "Znano je, da v predsedstvu SFRJ kot v najvišjem državnem organu že vrsto let volimo podpredsednika za leto dni. To načelo smo pred kratkim uveljavili tudi v predsedstvu CK ZKJ, ko smo izvolili predsedujočega prav tako za eno leto. Ob dosedanjih izkušnjah lahko ugotovimo, da bi takšno prakso v prihodnjem razdobju lahko uveljavili in da bi to morali storiti tudi v drugih organih in organizacijah, od občine do federacije. Izjema bi lahko bili le nekateri izvršni in strokovni organi ter ustanove. A tudi tam bi morali razvijati in uveljavljati kolektivno delo ter skupno odgovornost. Mislim, da nas k takšnemu načinu dela obvezuje s svojim bistvom naš samoupravni sistem".

Tito je dejal, da je o teh vprašanjih "veliko razmišljal. Trdno sem prepričan, da bi tak način dela še bolj uveljavil kolektivno delo in odgovornost, da bi pripomogel k nadaljni demokratizaciji dela vseh samoupravnih in političnih organov in preprečil uveljavljanje liderskih in drugih nezdravih ambicij posameznikov. Z eno besedo, delo bi postalo učinkovitejše, odnosi med ljudmi pa boljši in bolj človeški. Vse to bi pripomoglo, da bi se Jugoslavija v stabilnih razmerah uspešno razvijala kot socialistična, samoupravna in federativna skupnost," je dejal Tito na kongresu sindikatov.

Potem se je zgodilo nekaj, kar je tipično za socialistično Jugoslavijo. Večji del govora je bil neprijeten, ker se je tikal bolečih gospodarskih resnic in je predpisoval grenka zdravila. Zato je socialistična družba ta glavni del govora porinila v ozadje, popadla pa je kost kolektivnega vodstva in jo glodala z velikim navdušenjem. Kampanjsko so se zagnali v oznanjanju nove vere o kolektivnem vodstvu v vseh organizacijah in od občine do federacije. Naenkrat so se sestajali organi in forumi najrazličnejših organizacij, od zveze komunistov do borcev in mladine, in poudarjali potrebo vsakoletnega menjavanja voditeljev. Tukaj se je pokazala odlična sposobnost socialistične družbe pod vodstvom avantgarde delavskega razreda, ZKJ, da vneto razpravlja o postranskih zadevah in mlati prazno slamo, poglobitna vprašanja pa zanemarja in prepušča, da tečejo po starem.

Tudi Branko Mikulić se je zavedal svoje odgovornosti in se je pridružil kampanji. V Beogradu je 4. decembra sprejel novinarje KOMUNISTA in se z njimi pogovarjal "o uresničevanju vloge zveze komunistov v političnem sistemu, o vlogi in metodi dela predsedstva CK ZKJ v skladu z nedavno sprejetim poslovníkom, o pobudi tovariša Tita za uvedbo enoletnega mandata in o drugih aktualnih vprašanjih."

MIKULIĆ V KOMUNISTU

V dolgem intervjuju, ki ga je KOMUNIST objavil 8. decembra, je Branko Mikulić v obrabljenih

frazah govoril o poslovnih predsedstva in centralnega komiteja ZKJ, ki da določata, kako bosta ta dva organa uresničevala svojo vlogo v političnem sistemu. Spedantnostjo zabitega birokrata je našteval, da to pomeni v skupščini, SZDLJ in v delu drugih zveznih "organizacij, organov in družbenih teles," nakar je navajal dele poslovnika, ki na primer predvidevajo, da predsedstvo lahko skliče sestanek s člani CK, ki so delegati v skupščini SFRJ. Člani predsedstva si bodo razdelili delo, tako da se bo vsak bavil z določenim vprašanjem. O teh vprašanjih se vodi "demokratski dialog" v skupščini in drugih telesih, ki jih je pedantni birokrat spet po vrsti našteval. V tem dialogu predsedstvo "ne vsiljuje svojih stališč," ampak "v demokratskem postopku gradi stališča in se zavzema za sprejetje odgovarjajočih odločb in zaključkov." Da bi Mikulič pokazal, da ni od muh, spet na dolgo citira dele poslovnika, od koder je pobral te besede, ki naj oznanjajo novo vlogo ZKJ.

Proti tej vlogi se po Mikuličevi izjavi upirajo po eni strani dogmatiki, ki bi radi krepko roko, po drugi strani pa liberali, ki zagovarjajo "svobodo delovanja za nosilce vseh, se pravi tudi kontrarevolucionarnih tendenc, oziroma restavracijo stare meščanske družbe." Mikulič je nato poudaril, da predsedstvo in drugi organi ZK delujejo kolektivno, kljub delitvi dela. Vsi člani so "popolnoma enakopravni in enako odgovorni. Noben ni predpostavljen drugemu, niti nima kakršnekoli prednosti z ozirom na drugega, oziroma druge članke predsedstva." Samo predsednik ima posebna pooblastila, a "vsi drugi člani predsedstva, vključno sekretarja in predsedujočega" so odgovorni predsedstvu, ki je odgovorno centralnemu komiteju.

Mikulič je nato vezal otrobe o komisijah predsedstva in o odgovornem delu vseh institucij političnega sistema, pri čemer je na dolgo citiral Tita. Za dobrega citatologa se je pokazal tudi pri vprašanju o enoletnem mandatu, ki ga je sprožil Tito na kongresu sindikatov. Dodal je, da je prepričan, da bo imela uporaba tega principa "neprecenljivo velik, zares zgodovinski pomen za nadaljni uspešen razvitek socialističnega samoupravljanja, za celokupen demokratičen razvitek naše družbe, uresničevanje oblasti delavskega razreda in za krepitev enotnosti in stabilni razvitek naše federativne skupnosti. To je pogubna injekcija proti birokratsko-liderskim ambicijam poedincev in skupin." Tisto o birokratsko-liderskih ambicijah je Mikulič pobral pri Titu, le pogubna injekcija je njegova izvirna ideja, s čemer pokaže, kako ohlapno misli; kajti če je injekcija pogubna, ne bo ubila le škodljivih klic, ampak tudi bolnika.

Mikuliču se je zdaj razvezal jezik: Eno leto se mu zdi prekratek čas, da bi se uveljavile omenjene nezdrave ambicije. Zamenjava vodilnih ljudi vsako leto bo napravila odnose med ljudmi "še bolj normalne," bolj človeške, demokratične, tovariške in enakopravne. V kolektivih se bodo ljudje odlikovali s svojimi sposobnostmi in ne s funkcijami. "Poleg tega, da bo rešilo kadre na družbenih in političnih funkcijah pred biro-

kratizacijo, kar je nevarna realnost, bo to destimuliralo interese tistih, ki so se skrili pod škrice posameznikov na funkcijah in vlekli osebno materialno in politično korist med drugim na ta način, da so s prilizovanjem in sličnimi metodami pri nezdravo ambicioznih funkcionarjih krepili domišljavost o njihovih izjemnih, skorajda nadčloveških sposobnostih, nenadomestljivosti in drugem." Mikulič sicer uporablja slikovite prispevke, jasno se pa prav gotovo ne izraža. "Poleg že povedanega, bo uporaba omenjenega principa tudi zmanjšala možnosti za malomeščansko špekuliranje s kadri, in kot bi dodal, za različne politične špekulacije v inozemstvu o posameznikih in našem sistemu v Jugoslaviji na splošno."

Mikulič je tudi razlagal, da kolektiv lažje popravi napako kot posameznik. Hvalil je Tita, ki je na kongresu sindikatov izrekel modrost o kolektivnem delu. To se ne pravi, da ne bi mogli iste ljudi večkrat voliti v iste organe, pač pa pomeni, da v enem mandatnem obdobju nihče ne more biti na čelu kolektivnega organa več kot eno leto. To je mogoče uvesti že v tem obdobju, tako da bi si v naslednjih treh letih že lahko nabrali izkušnje. Mikulič je nato govoril o delu ZKJ, ki mora biti "v masah" in se ne sme odvojiti od delavskega razreda.

TANJUGOVA SPLETKA

Kdor se je prebil skozi Mikuličev intervju, bo uvidel, da je razvlečen in dolgočasen in tako kašnat, da je težko na kratko povedati, kaj je pravzaprav hotel reči. Le nekaj posameznih izjav, če jih potegneš iz puste kaše intervjuja, utegne biti zanimivih. Tega mnenja so bili tudi novinarji pri TANJUGU, ki so dobili besedilo v roke že naslednjega dne po intervjuju; torej 5. decembra. Iz intervjuja so potegnili ocvinke in skuhalo zabeljeno jed.

V ljubljanskem DELU bereš 6. decembra kratko TANJUGOVO poročilo, v katerem je rečeno, da je "Mikulič govoril o poslovniku predsedstva CK ZKJ oziroma o vlogi in metodi dela tega partijskega organa. To je afirmacija kolektivnega dela, kajti vsi člani predsedstva, ne glede na posebne zadolžitve, so za njegovo delo enako odgovorni. Predsedujoči predsedstva CK ZKJ je govoril tudi o pobudi tovariša Tita za uvedbo enoletnega mandata, ki jo je sprožil na 8. kongresu Zveze sindikatov Jugoslavije. To je, kot je poudaril Mikulič, ideja, ki ima epohalen pomen za razvoj naše družbe. Z uvedbo enoletnega mandata bodo odpadle tudi špekulacije o prihodnosti Jugoslavije, ki jih pletejo v tujini."

Pedantna primerjava z besedilom intervjuja, kot je bil končno objavljen v KOMUNISTU, pokaže, da je zadnji stavek pravzaprav izmišljen. Mikulič je sicer poskušal reči nekaj podobnega, pa misli ni spravil iz sebe. Toda to ni najbolj pomembno. Najbolj pomembno je tisto, kar je DELO izpustilo. Drugi jugoslovanski časopisi so namreč objavili isto TANJUGOVO poročilo, ki je pred zadnjim stavkom vsebovalo še en stavek, ki se glasi: Na ta način bomo napravili konec birokratskim in liderskim ambicijam posameznikov, ki so sebe

proglasili za nenadomestljive." Ta stavek je DELO izpustilo.

Zdaj se ti posveti, kaj je za bregom. TANJUGOVO poročilo neposredno poveže kolektivno delo v predsedstvu ZKJ z uvedbo enoletnega mandata, to pa z liderskimi ambicijami posameznikov, ki so sebe proglasili za nenadomestljive, in s špekulacijami o prihodnosti Jugoslavije. V tej zvezi se bo vsak domislil Dolanca. Kdo drugi v predsedstvu naj bi se proglašal za nenadomestljivega in naj bi imel liderske ambicije, ki so se tudi tikale prihodnosti Jugoslavije? Nihče drugi kot Stane Dolanc.

Ni dvoma, da so tako mislili tudi pri DELU, ko so dobili Tanjugovo poročilo. Črtanje pomembnega stavka, ki je pripisan predsedujočemu predsedstvu ZKJ, ni delo dežurnega urednika. Za tako vihtenje svinčnika bi bil poklican na politično odgovornost in bi se lahko poživžgal na novinarsko kariero. Za prikrajanje govora vodilne osebnosti se je moral odločiti glavni urednik Jak Koprivc. In tudi on je najbrž telefoniral v centralni komite: Tovariš Šetinc, tovariš Popit, tukajle imam TANJUGOVO poročilo, ki na grd način cika na tovariša Dolanca. Kaj naj storimo? Morda so telefonirali v Beograd Dolancu. Prepozno. Tovariš sekretar je z vlakom odpotoval na Poljsko na obisk. Vodilni tovariši v Ljubljani so se morali sami odločiti, da črtajo žaljivi stavek.

Ko so čez dva dni brali daljše poročilo o Mikuličevem intervjuju, so se morali vpraševati, zakaj vendar preplah. Kdo bi v Mikuličevi kaši videl napad na Dolanca? Pa vendar tega daljšega poročila niso objavili. Objavili so ga šele decembra vsi jugoslovanski dnevnikarji z izjemo DELA. Kaže, da jih je Mikulič zadel v živo.

Res je Tanjugovo kratko poročilo veliko bolj udarno kot celotni intervju. Misli so jasno izražene in nanizane ena za drugo. Zakaj so se pri TANJUGU tako potrudili, kar sicer ni njihova navada? Zakaj so tako priredili Mikuliča, da je postalo kristalno jasno, da cika na Dolanca? Zakaj so pohiteli s prvim poročilom, kar tudi ni njihova navada, baš takrat, ko je Dolanc obrnil hrbet in odšel na Poljsko? Odgovorov na to vprašanje zlepa ne bomo zvedeli. A sama vprašanja kažejo, da so v Beogradu ljudje, ki imajo vpliv pri TANJUGU in ki bi radi Dolancu spodnesli noge. Zaradi tega špekulacije o prihodnosti Jugoslavije ne bodo odpadle, ampak se bodo še bolj pletle tako doma kot v tujini.

VLADIMIR MARKOVIĆ - zaključek članka s 14 strani

s tistim, kar je urednik HD dr. Ivan Jelič ob tem objavil kot svoje, pod naslovom "Za tretjo post-titovsko Jugoslavijo". Poleg tega sem jaz ta pisma v tujino, v polemičnem tonu, poslal povsem legalno, z redno pošto iz Jugoslavije, tako da jih so organi SUPa, milice, če so želeli, mogli tudi zadržati, saj je javna tajnost, da pri nas, v SFRJ, kljub vsemu obstaja cenzura pisem, čeprav je to, naravno, protizakonito.

Marković Vladimir "

BILANDŽIĆ OBSOJEN POGOJNO NA ŠEST MESECEV

UDBA pred nemško javnostjo osumljena 16 umorov in 7 poskusov umora. — Terorist Sljivar aretiran od Nemcev, a končno zamenjan za De Haana.....

Prvi dan februarja je deželno sodišče v Kölnu po daljšem postopku in razpravah izreklo sodbo v kazenskem procesu proti bratoma Stjepanu in Ivanu Bilandžiću. Stjepan je bil obsojen pogojno na 6. mesecev zapora, brat Ivan pa je bil oproščen.

Stjepan Bilandžić je bil najvažnejša osebnost med osmimi jugoslovanskimi emigranti, katerih izročitev je lani vlada v Beogradu zahtevala od Nemčije. Nemška vlada je tedaj, - na veliko jezo Titovcev, - odločila, da bo Stjepan Bilandžić za vse jugoslovanske obdolžitve sojen pred nemškim sodiščem.

Tako je lansko leto decembra prišlo do procesa v Kölnu, kjer je nemški državni tožilec poleg Stjepana obdolžil kaznivih dejanj še njegovega brata Ivana Bilandžića.

Oba brata sta bila obtožena dveh stvari: prva, glavna in najvažnejša obtožba, je bila ta, da sta brata Bilandžić bila udeležena pri pošiljanju orožja in razstreliva v Jugoslavijo za izvrševanje atentatov in sabotažnih dejanj. - Druga točka obtožbe je bila bolj postranskega pomena in brez večje važnosti: brata sta bila namreč za svojo osebno varnost v posesti pištol, ne da bi za to imela dovoljenje od strani nemških oblasti.

OROŽJE IN SABOTAŽE

Glede prve obtožbe, to je pošiljanja orožja in pripravljanih sabotažnih dejanj v Jugoslaviji, je treba pojasniti sledeče: leta 1974 je bilo vlomljeno v veliko ameriško skladišče orožja pri Saarbrücken v Nemčiji. Storilci so odnesli večjo količino orožja in razstreliva, katero so potem naskrivaj prodajali raznim skupinam, med drugim tudi hrvaškim ekstremistom. Na ta način sta prišla do tega ukradenega ameriškega orožja tudi dva Hrvata, Grbeša in Marketič, ki sta nekaj tega orožja spravila v Jugoslavijo, kjer pa sta padla v roke Udbi. Oba navedena sta bila v Zagrebu obsojena na 14 in 15 let ječe.

Pred sodiščem v Kölnu sta bila sedaj brata Bilandžić obtožena, da sta bila, - po informacijah iz Jugoslavije, - onadva tista, ki sta preskrbela in nabavila ukradeno ameriško orožje ter nato poslala Grbešo in Marketiča v Jugoslavijo pripravljati sabotažo in atentate. Oba Bilandžića sta to zanikala in trdila, da nimata nobene zveze s pošiljanjem orožja in razstreliva v Jugoslavijo.

Sodišče je na razpravah v Kölnu zaslišalo celo vrsto prič, ki živijo v Nemčiji. Nato pa je nemško sodišče, v sporazumu z jugoslovanskimi oblastmi, začel-

kom januarja odpotovalo v Zagreb in zaslišalo Grbešo in Marketiča, ki prestajata tam svoje dolgoletne zaporne kazni. Oba zapornika sta bila glavni obremenilni pričci proti bratoma Bilandžić.

Pri zaslišanju pred nemškimi sodniki v Zagrebu sta sicer Grbeša in Marketič močno obremenjevala in valila krivdo na oba Bilandžića. Vendar pa se njune izpovedi niso ujemale. Sodišče je ugotovilo razna nesoglasja v tem, kar je vsak od obeh zaslišanih povedal, kakor tudi nasprotja med izpovedmi enega in drugega.

Poleg tega pa je nemško sodišče stalo pred načetnim vprašanjem: v koliko so sploh verodostojna in za sodišče sprejemljiva pričevanja ljudi, ki se nahajajo v titovskih zaporih, to se pravi v rokah Udbe, ki brez dvoma izvaja na zapornike pritisk, da izpovejo tako, kakor to želi Udba.

Na razpravah v Kölnu je pred sodiščem cela vrsta prič izpovedala o lastnih izkušnjah v zaporih Udbe. Priče so pripovedovale, kako Udba pretepa in muči politične pripornike. Ena izmed prič je na lastne oči videla, da sta bila svojčas Grbeša in Marketič vsa črna in podpluta od udarcev po zasliševanju s strani Udbovcev. Druga priča je povedala, da so na oba zapornika Udbovci pri zaslišanju pritiskali, da v svojih izpovedbah obremenita oba Bilandžića.

Iz navedenih razlogov sodišče v Kölnu ni moglo upoštevati kot verodostojno pričevanje zapornikov Grbeša in Marketiča, ki sta obremenjevala oba Bilandžića. Zato je nemško sodišče zaradi pomanjkanja zanesljivih dokazov oprostilo brata Bilandžića od obtožbe, da sta pošiljala orožje čez mejo in pripravljala sabotaže.

NEDOKAZANA KRIVDA

Z juridičnega vidika je ta oprostitev edino pravilna. V vseh modernih kazenskih zakonodajah demokratičnih držav velja pravilo, da mora biti krivda obtožencu dokazana. V slučaju negotovosti ali dvoma se mora sodišče ravnati po načelu: "in dubio pro reo", to se pravi, če pride do dvoma o krivdi, mora biti obtoženi oproščen.

Temu nasproti velja v današnji Jugoslaviji in komunističnih državah sploh, leninistično načelo; to se pravi, da se v političnih procesih vprašanje krivde presoja s politično-partijskega vidika. Zamisel neodvisnih sodišč in stvarne, objektivne sodbe vse komunistične države načelno zavračajo, predvsem in v prvi vrsti seveda v procesih proti ljudem, ki jih režim smatra za svoje nasprotnike.

Kar se tiče druge točke obtožbe proti bratoma Bilandžić, to je nošenja pištol brez dovoljenja nemških oblasti, je bil Stjepan Bilandžić obsojen pogojno na 6 mesecev zapora, brat Ivan pa oproščen.

MRLIČ V RENU

Med razpravami pred sodiščem v Kölnu so prišle na dan mnoge podrobnosti o živahnem ilegalnem delovanju in spletkah Udbe, kakor tudi razkritja umorov, ki jih je ta organizacija izvršila na ozemlju Zahodno

nemške republike. Tako na primer, obstoja upravičen sum, da je svojčas Udba sama preko svojih agentov spravila ukradeno ameriško orožje v roke Grbeši in Marketiču. Ko pa sta navedena s tem orožjem preoračila mejo, je Udba na to že čakala in oba prijela. Ena izmed zaslišanih prič je v Kölnu izpovedala, da je eden izmed hrvaških emigrantov spregledal to igro in past, ki jo je nastavila Udba. Ta človek je bil na tem, da opozori druge emigrante, naj ne nasedejo. Naslednji dan pa so tega človeka potegnili mrtvega iz Rena, tako da ni prišlo do opozorila. Po vsem videnju je imela pri tem umoru prste vmes Udba.

Po podatkih nemške obveščevalne službe je Udba v letih 1962 - 1978 zagrešila v Zahodni Nemčiji med emigranti 16 umorov in 7 poskusov umora.

Stjepana Bilandžića je Udba že večkrat poskušala umoriti ter je razpisala 60.000 nemških mark nagrade na njegovo glavo. Priprave in organiziranje umora Bilandžića je imel zadnji čas v rokah Udbovec Sljivar, katerega je zato nemška policija začetkom lanskega leta zaprla. Jugoslovanske oblasti so hotele na vsak način s intervencijami doseči izpustitev Sljivarja, ker bi na sodni razpravi proti njemu prišlo do zelo neprijetnih odkritij.

PRIMER DE HAANA

Ker ni šlo zlepa, so se Titovci enostavno poslužili nasilja. Ko se je lansko leto februarja nahajal na službenemu potovanju po Jugoslaviji funkcionar nemškega socialnega urada De Haan, ga je Udba na lepem aretirala, pod pretvezo, da je zbiral neke vohunske podatke. Na protest nemške vlade, ki je kategorično izjavila, da pri De Haanu sploh ne more biti govora o vohunstvu, so Titovci pohiteli z odgovorom, da bodo takoj izpustili De Haana, čim bo Nemčija izpustila Sljivarja. Pokazalo se je, da so Titovci aretirali popolnoma nedolžnega De Haana samo zato, da dosežejo izpustitev zločinca, Udbovca Sljivarja, ki je v Nemčiji organiziral umore političnih nasprotnikov.

To so seveda metode gangsterjev in teroristov, ki se polastijo neke osebe, da dosežejo bodisi denar ali pa izpustitev kakšnega zločinca.

Čeprav je šlo v primeru De Haana za očiten primer nasilja in nesramnega izsiljevanja, je nemška vlada brez nadaljnega Titovcem ugodila in Sljivarja izpustila ter je poleg tega še napravila, kar je bilo v njeni moči, da bi se ta stvar potlačila in da bi se o tem v nemški javnosti čim manj pisalo in govorilo. Podobnih primerov kapitulacije pred Titovci je cela vrsta.

To servilnost in skrajno popustljivost nemške vlade so Titovci poplačali s tem, da so lansko leto novembra izpustili štiri najbolj nevarne nemške večkratne teroristične morilce in jim omogočili nadaljne krvavo delo v Nemčiji!

T. S.

*

DR. BOGDAN NOVAK:

MITI IN RESNICA O SLOVENSKI ZGODOVINI

11.

Ker sem bil v jesenskem četrletju na študijskem potovanju, nisem utegnil nadaljevati s svojimi prispevki v Klicu Triglava. S tem prispevkom pa nadaljujem, kjer sem prenehal v 464. številki lanskega letnika. (1978)

*

POVZETEK ZGODOVINSKEGA PROCESA

V prejšnjih prispevkih sem razpravljajal o razpadu Velike Karantanije, ki je združevala vse Slovence razen onih pod Madžari, in o nastajanju slovenskih dežel, Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorske (Goriške in Istre). Vsakdo je lahko razvidel, da je šlo tukaj za podoben zgodovinski proces, ki je na eni strani povzročal razpad Velike Karantanije, na drugi pa prispeval k nastajanju novih dežel. Doslej smo obravnavali posamezno, po deželah. Govorili smo o plemiških družinah in o zgodovinskih dejavnikih, ki so prispevali k nastanku neke določene dežele.

Sedaj pa hočem podati skupen pregled vseh dejavnikov, ki so doprinesli k razbitju Velike Karantanije in nasteti tiste, ki so prispevali k nastanku novih dežel. Pri tem pa moramo imeti pred očmi, da je bil zgodovinski proces razpadanja Velike Karantanije in grajenja novih dežel dolgotrajen, da se je pričel v začetku 11. stoletja in končal šele konec srednjega veka. Še več, zavedati se moramo, da je mnogo dejavnikov skupnih, to je takih, ki istočasno povzročajo razpad Velike Karantanije in prispevajo k nastanku novih dežel; res pa je tudi, da nimajo vsi dejavniki tega skupnega značaja.

RAZPAD VELIKE KARANTANIJE

Velika Karantanija je nastala leta 976, ko je cesar Oton II. ločil Karantanijo od Bavarske in k prvi priključil še Veronsko krajino s Furlanijo in Istro, da je tako zmanjšal moč bavarskega vojvode, ki je preje upravljajal vse te dežele in še Vzhodno marko, poznejšo Avstrijsko, ki so jo istega leta prejeli Babenberžani. Velika Karantanija pa je bila le trhla tvorba in je začela kmalu razpadati na razne sestavne dele. Bila ni niti zgodovinska, niti zemljepisna enota. Bila je večja kot stara slovenska Karantanija in je poleg alpskega sveta stare Karantanije obsegala še severno-vzhodni del padške ravnine in istrski polotok. Niti prebivalstvo ni bilo enotno. Na severu so ležali stari slovenski predeli, na jugu so se razprostirali furlansko-italijanski; oba dela pa je povezovala med seboj in s cesarsko centralno oblastjo rahla mreža nemških ali nemško orientiranih plemiških družin. Tako ne moremo govoriti o kakšni skupni zavesti posebno ne med staro-karantanskim ozemljem in Veronsko marko s Furlanijo. Istra, Furlanija

in Veronska marka so ohranile svoj individualni značaj ter bile le rahlo povezane z Veliko Karantanijo.

Pa tudi stari slovenski teritorij ni tvoril strnjene enote. Jedro slovenskega ozemlja, to je današnja Koroška, so obdajale na severu grofije, ki so jih upravljali domači grofje. Te grofije je cesar direktno podelil grofom in so ti bili le njegovi vazali. Zato so nasproti karantanskemu vojvodi uživali precejšnjo avtonomijo, čeprav ne tolike kot mejni grofje, ki so upravljali mejne grofije ali krajine, ki so obdajale Koroško na vzhodu in jugu. Avtonomni značaj teh krajiš - Karantanske, Podravske, Savinjske s poznejšo Slovensko in Kranjske - bomo lažje razumeli, če se zavedamo, da je bila večina njih, če že ne vse, osvojena, ali zavarovana pred madžarskimi vpadi, šele po nastanku Velike Karantanije. Slično kot grofije ob gornji Anizi in Muri je vsaka krajina tvorila tudi zaokroženo zemljepisno celoto.

Celovška kotlina z Gosposvetskim poljem je predstavljala staro jedro Karantanije in je bila sedež staroslovenske kneževine. Iz nje nastane poznejše Koroška. Preko Gline in Krke je bila ta zemljepisna enota povezana mimo Brež (Friesach) z dolino gornje Mure, ki predstavlja drugo tako zemljepisno celoto. Od tukaj vodi pot po dolini reke Liesing, ali preko Rottenmannskega pogorja, v dolino gornjega porečja Anize. Ne smemo pozabiti, da so tukaj lastovali velika gospodstva tako Eppensteinci kot Traungavci. Karantanska marka ali krajina je bila zopet zemljepisna enota zase, s središčem v graški kotlini. Ta, kot tudi ostale krajine, je bila težje dostopna iz Koroške in je zato že iz zemljepisnih razlogov razumljivo, da je težila po samoosvojitvi. Iz Koroške je bilo mogoče priti v Karantansko marko le po večjem ali manjšem ovinku. Bilo je treba preko Brež v dolino Mure in po njej do Graške kotline, ali pa po dolini Drave. Obe poti sta že zelo stari, vsaj iz rimske dobe, v modernih časih pa jima sledita železniški progi, prva iz Celovca preko Brež, Knittelfelda, Leobna, Brucka v Gradec (Graz), in druga, iz Celovca preko Dravograda, Maribora v Gradec. Posebne zemljepisne enote so tvorile tudi Podravska krajina z ozemljem na obeh straneh Drave, Savinjska s porečjem Savinje in Gornje Krke (porečje gornje Krke je pozneje tvorilo Slovensko krajino), stara Kranjska z Gorenjsko in Ljubljansko kotlino ter Goriška s porečjem Soče in Vipave. Te krajine so nam bolj poznane in vemo, da so težko dostopne iz Koroške. Iz povedanega je razvidno, da sta pri nastajanju dežel igrala glavno vlogo dva dejavnika, vojaško-obrambni in zemljepisni.

SLOVENSKE POKRAJINSKE KNEŽEVINE

Temu pa lahko dodamo še zgodovinsko-zemljepisni dejavnik. Nekateri slovenski zgodovinarji namreč domnevajo, da so te zemljepisne enote že v dobi staroslovenske Karantanije ustvarile pogoje za nastanek slovenskih pokrajinskih kneževin. Krajine Velike Karantanije bi bile potem le nadaljevanje staroslovenskih pokrajinskih kneževin. Drugi zgodovinarji pa mislijo, da bi lahko šli še dalje v preteklost in bi odkrili, da so že v rimski, in morda še pred tem v ilirsko-keltski dobi

ta zemljepisno zaokrožena ozemlja tvorila tudi politično-upravne enote, kar bi potrjeval obstoj rimskih mest kot upravnih središč takih zemljepisnih enot, tako Virunum za Celovško-gosposvetsko kotlino, Flavia Solva za Graško kotlino, Petovio za Podravje, Celeia za Savinjsko dolino in Emona za Ljubljansko kotlino.

Oglejmo si malo podrobneje prvo možnost, namreč, ali lahko najdemo v virih kakšno oporo o domnevanem obstoju slovenskih pokrajinskih knezov. Take pokrajinske kneževine so lahko bile del Karantanije, lahko pa so njihovi knezi priznavali direktno bavarsko, frankovsko ali obrsko nadoblast.

Kar se tiče Bavarcev nam položaj nekoliko pojasni listina o ustanovitvi kremsmünsterskega samostana ob reki Kremsi južno od Linza leta 777. Iz dokumenta se razvidi, da so Slovenci v Dietachu in Sierningu bili direktno podrejeni bavarskemu vojvodi Tasilu. Oba kraja ležita južno od Donave, blizu mesta Steyerja na današnjem Gornje Avstrijskem. Važno je, da si zapomnimo, da se je to dogodilo v času, ko so Karantanijo še upravljali slovenski knezi. Slovenci, ki so živeli v okolici Steyerja, so plačevali Tasilu davščino ("opus fiscale"), in tribut ("tributum"), imeli pa so svojo upravo. Listina namreč pravi, da je Tasilo prepustil kremsmünsterskemu samostanu slovensko dekanijo (desetnijo), ki sta ji načelovala dva moža, Talivp in Sparuha in ki sta bila podrejena županu ("jopan") Physso. Meje te dekanije so bile točno opredeljene in so jih tudi obhodili po nalogu Tasila, župan Phisso pa je s prisego te meje odobril. (F. Kos, Gradivo, I, št. 256, str. 289-291.) Iz vira sicer ni razvidno, ali je župan podrejen kakemu pokrajinskemu knezu, ali je sam direktno priznaval Tasilovo nadoblast, ali pa je bil sam veliki župan, kar bi bil le drugi izraz za pokrajinskega kneza. Ker je imela dekanija dva lastna uradnika, je morala biti precej velika (dekanija je prvotno obsegala ozemlje desetih družin), župan pa je moral načelovati vsaj dvema, če ne več desetnam. Jasno pa listina nakaže, da je bilo ozemlje južno od Donave okoli Steyerja, kjer so Slovenci živeli, že leta 777 pod direktno bavarsko oblastjo, Slovenci pa so slično kot v Karantaniji še imeli svojo lastno upravo, ki pa ni bila del Karantanije. Tukaj je torej naznačena možnost obstoja slovenske pokrajinske enote pod direktno bavarsko nadoblastjo. Ne vemo pa kašna je bila njena velikost, in kako se je imenoval njen upravitelj; je bil to župan, veliki župan ali pokrajinski knez.

Kar se tiče direktne frankovske nadoblasti, se moramo spomniti na furlanskega vojvodo Erika, ki ga je spremljal proti koncu leta 795 slovenski knez Vojnomir ("cum Wonomyro") na vojnem pohodu proti Obrom, kakor poročajo frankovski anali (F. Kos, Gradivo, I, št. 293, str. 325-327). Ker pa imajo deli starslovenskega ozemlja svoje kneze brž ko se osvobodijo obrske nadoblasti, bi lahko sklepali, da so jih imeli tudi pod obrsko oblastjo, posebno v bolj oddaljenih zavarovanih dolinah.

Ker so bili krajišniki direktno nastavljeni in ker

so si mnogi med njimi sami razširili svoje ozemlje, je imel karantanski vojvoda le rahle zveze s temi krajišniki. Verjetno je bil le vrhovni vojaški poveljnik in morda vrhovni sodnik - vendar o tem vemo le malo. Cesarji in nemški kralji so med letom 976 in sredi 11. stoletja skušali utrditi svojo oblast nad vojvodami svojega cesarstva. Tako so cesarji tudi v Veliki Karantaniji nastavljali svoje lastne "uradniške" vojvode. Ti so bili tujci in so imeli le malo moči nasproti naraščajoči moči domačega plemstva, iz katerega so izhajali tudi krajišniki karantanskih mejnih grofij. Zato so postale centrifugalne silnice močnejše od centripetalnih. Kmalu je od Velike Karantanije ostala le še vojvodska služba, ki je bila omejena na Koroško, pa še tukaj je imel vojvoda težave predno je postal vladar (dinast) nad domačim svetnim in cerkvenim plemstvom. Mejne grofije pa so se druga za drugo osamosvojile.

Zanimivo je, da slovenski značaj ni bil toliko močan, da bi ohranil vse slovenske dežele skupaj v eni upravni enoti. Je bila to posledica srednjeveškega partikularizma, zgodovinskega precedenta, tuje oblasti, česa drugega, ali kombinacija vseh teh dejstev - o tem lahko danes le ugibljemo.

NASTANEKI DEŽEL

Ko smo govorili o nastanku Štajerske, Koroške, Kranjske ter Goriške, smo videli, da je prva nastala Štajerska, šele pozneje se je izoblikovala Koroška, nato Kranjska, med zadnjimi pa je nastala Goriška. Oglejmo si ponovno, zakaj. Kateri dejavniki so omogočili nastanek Štajerske in kateri so zadrževali formacijo drugih dežel?

Jedro Štajerske je bila Karantanska krajina okoli graške kotline ob madžarski meji. Čeprav je bilo to ozemlje naseljeno pred prihodom Madžarov s Slovenci, so madžarski napadi zelo razredčili slovensko prebivalstvo. Ko so karantansko-bavarske čete ponovno zavzele to ozemlje, so mejni grofije, posebno Eppensteinci, naseljevali tukaj bavarske koloniste. Tako je začela večina prebivalstva govoriti bavarsko in ta večina je obkrožila slovenske otoke, ki so se v sledečih stoletjih pomešali in ponemčili. Eppensteinci prvi, nato še Traungavci, so priključili h Karantanski krajini grofije ob gornji Muri in Anizi, kjer so imeli svoja posestva. Tako je nastalo jedro današnje Štajerske. Mejni grofije so bili domačini, ki so imeli velika posestva v svoji lasti. Zato jim je zgodaj uspelo, da so prisilili druge plemiške rodbine, da so se jim podredile in sprejele svoje alode in fevde kot direkten fevd od mejnega grofa. Druga posestva so zopet podedovali, med njimi Podravsko krajino, in tako razširili svojo alodno posestvo ali fevdno nadoblast nad ves sebi podrejen teritorij. Cerkevna posest ni bila tako strjena kot v drugih deželah, zato so si lažje pridobili odvetništvo nad cerkveno zemljo, s čimer so postali praktični gospodarnji nad njo. Vse to so dosegli tem lažje, ker niso niti svetna niti cerkvena gospodstva uživala toliko imunitetnih pravic kakor v drugih deželah.

Ko je postala leta 1180 Štajerska vojvodina, so si sprva Traungavci, nato njihovi nasledniki Babenberžani, pridobili še posebne privilegije, kot višjo sodno oblast, in druge regalije, tako da so na tej podlagi lahko začeli uvajati enotno sodno in upravno oblast na vsem teritoriju, ki so mu vladali. To novo sodno in upravno oblast so morali priznati vsi svetni in cerkveni oblastniki kakor tudi vse ostalo ljudstvo. Na ta način se je ustvarilo enotno pravo (deželno pravo) za vso deželo; s tem pa je nastala polnopravna dežela.

Vse to ni veljalo v enaki meri za Koroško in še manj za Kranjsko. Na Goriškem pa so bile posebne razmere. Koroška, še več pa Kranjska, sta namreč imeli veliko zaokrožene cerkvene posesti. Isto velja za svetna gospodstva. Vsega skupaj je bilo na starem Kranjskem (brez Dolenjske) okoli deset velikih teritorialnih gospodstev.

Velika in bogata strnjena cerkvena in svetna posest sta zmanjševali možnost, da bi ena izmed domačih plemiških rodbin postala vodilna (dinast) in raztegnila oblast nad druge. Tudi na Koroškem je bilo precej plemiških rodbin, še več cerkvenih gospodstev, ki so vsi uživali mnogo privilegijev. Tako je imel vojvoda večkrat težavo, preden je lahko razširil svojo oblast nad vso deželo, ki ji je vladal. Pa kot vemo, so vojvodsko oblast zmanjševali še drugi dejavniki. Šele v drugi polovici 11. stoletja postane vojvodstvo dedno, toda prvi dedni rod - Eppensteinci - kmalu izumre. Šele njihovim naslednikom, Spanheimom, se je posrečilo raztegniti in utrditi vojvodsko oblast nad Koroško; verdar, ko je kazalo, da so dosegli svoj cilj, tudi Spanheimi izumrejo.

Drugačen je bil položaj na Kranjskem. Tukaj so bili mejni grofje oglejski patriarhi. Svoje oblasti niso izvajali direktno, temveč so izvajanje prepustili deželnemu grofu. Ko so bili deželni grofje Andechs-Meranci, so mnogo doprinesli k izoblikovanju Kranjske dežele, pa tudi ta rod je izumrl, predno je dosegel svoj cilj. Začetne uspehe Spanheimov in Andechs-Merancev so končno zmagovito zaključili šele Habsburžani, ki so postali medtem tudi štajerski vojvode.

Čeprav so imeli goriški grofje zelo zaokroženo posest, so vendar najtežje razvili dinastično oblast nad svojim ozemljem. Ozemlje goriških grofov je spadalo pod oblast oglejskih patriarhov. Čeprav so bili odvetniki oglejskih patriarhov, vendar niso mogli doseči svojega cilja, ker je bila patriarhijska moč prevelika. Šele ko je moč patriarhov oslabela, se je goriškim grofom posrečilo, da so odtrgali svoja posestva od Furlanije in se osamosvojili. Izmed vseh domačih dinastov so goriški grofje najdalje vladali, vendar ko izumro leta 1500, zavladajo tudi nad Goriško Habsburžani.

Poleg zemljepisnega položaja, zgodovinskih dejavnikov, gospodarske moči (bogastva) je gotovo treba poudariti tudi osebnost vladajočega dinasta, njegove sposobnosti, ambicije in rodbinske zveze. Končno naj še omenim dejavnik, ki se ga v moderni zgodovini rado

spregleda. Eni mu bodo rekli: slučaj, sreča, drugi: božja volja. Je torej sreča (ali božja volja), da si o pravem času na pravem mestu in se odločiš za pravo stvar. Tako nimamo racionalnega odgovora, zakaj je, ravno v 13. stoletju izumrlo toliko dinastičnih rodbin. Omenili smo že Traungavce, Spanheime in Andechs-Merance. Posebno pa je prizadelo naše kraje smrt Babenberžanov in cesarske dinastije Štaufovcev (Hohenstaufen) ter sledeči interregnum (1254-1273). Takrat se je začel boj za naše kraje med češkimi Premysli in Habsburžani, ki so postali 1273 nemški kralji in nato rimsko-nemški cesarji. Boj se je končal z zmago tuje dinastične rodbine, Habsburžanov; ti so postali vladarji nad slovenskimi deželami, v eni preji, v drugi pozneje. Kot zadnjo so si leta 1500 pridobili Goriško.

Podoba pa ne bi bila popolna, če ne bi vsaj naznačili, da sta podpirala dinasta pri njegovi borbi za izključno oblast nad svojim teritorijem dva novo nastala, ali nastajajoča, sloja; nižje plemstvo in meščanstvo. Podpirali so ga vsi tisti, ki so pričakovali kake koristi ali tisti, ki so bili siti partikularizma fevdalne dobe in stalnih vojn med velikimi fevdalci. Partikularizem pa ni pomenil le stalnih vojn, temveč tudi neenotnost pravnih norm, mer, uteži in denarja, kar vse je oteževalo trgovino in promet. Nižje plemstvo (ministeriali in militi) so hoteli iste pravice, kot so jih uživali višji plemiči in so njihovo pridobitev lahko pričakovali le od dinasta, in so ga zato podpirali. Novonastajajoči sloj po trgih in mestih se je želel pri izvrševanju svoje obrti in trgovine miru, varnosti, enotnih pravnih določb, enotnega denarja, mer in uteži. Vse to pa jim je lahko priskrbel le močan dinast, zato so ga podpirali. O vseh teh problemih bomo še razpravljali, ko bomo govorili o poznem srednjem veku.

Velike iluzije - nadaljevanje članka z 12.strani

da ni mogel izdati svojih prijateljev' - ki so izdali na milijone svojih sonarodnjakov. Kaže, da dokaj nerazlični Bluntovi branilci še vedno ne razumejo moralne nesnage tega načela cambridgeške klike - predpostaviti prijatelja (to je Burgessa) lastni domovini (t. j. Britaniji).

Tako vidimo, da Bluntova obramba v glavnem počiva na zgrešenem pozivu k antifašizmu in na tem, da se je zatekel k mafijski moralni solidarnosti v zločinstvu. Ni se mu posrečilo ohraniti - razen na splošno - svojo pravico in dolžnost, da sledi svojemu stalinističnemu prepričanju.

Toda kakšen naj bo naš odgovor na tako obrambo, bodisi od raznih Bluntov kot Joycejev, Berijev ali Eichmanov? Zaenkrat še nisem videl boljšega od teze Johna Sparrowa, da njihove krivde "ne olajšuje dejstvo, da so verjeli, da je njihov cilj dober; da leži zlo v samem cilju; in da morajo biti v osnovi sojeni za stvar, kateri so se posvetili..."

"Čeprav kaže težko obsoditi človeka v moralnem pogledu za intelektualno napako, ki jo je napravil pri izbihi namenov..., je odgovor prav gotovo v tem, da je laž, ki ga je izdala, laž v duši; da stvari, katerim se ljudje posvetijo..., pokažejo kakšni ljudje so."

Blunt, Burgess in drugi so prispevali pokvarjeni stvari pokvarjenost, ki je že bila v njih samih, zaključuje svoj članek Robert Conquest v Sunday Telegraphu. -is-

V prihodnji številki bomo objavili obširnejše poročilo o sestankih Demokratske alternative v Londonu in Parizu.

1978/79

Slavist prof. dr. Anton Bajec in pravnik prof. dr. Alojzij Finžgar sta dva nova redna člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU). Sledeči so postali dopisni člani SAZU: prof. pravne fakultete dr. Sergej Vilfan, predsednik slovenske vlade prof. dr. Anton Vratuša, prof. filozofske fakultete dr. Janko Kos, slavist prof. dr. Janez Logar, prof. filozofske fakultete dr. Ivan Gams, prof. fakultete za naravoslovje in tehnologijo dr. Matija Drovenik, pesnik in prevajalec Mile Klopčič in prof. medicinske fakultete dr. Lev Milčinski. Predsednika makedonske in bosanske akademije znanosti in umetnosti sta postala zunanja dopisna člana.

Že od lanskega poletja je novi rektor ljubljanske univerze dr. Slavko Hodžar. Dotedanjemu rektorju dr. Ervinu Prelogu je potekla njegova mandatna doba.

Novi umetniški vodja Drame Slovenskega gledališča v Ljubljani je literarni zgodovinar Lado Kralj. Doslej je Kralj bil asistent na katedri za svetovno in primerjalno književnost ljubljanske filozofske fakultete.

Bojan Štih je že pol leta novi ravnatelj Drame SNG (Slovenskega narodnega gledališča) Maribor. Zanimivo je to da se je na razpis za prosto delovno mesto on prijavil kot edini kandidat.

Zadnji podatki o zdravnikih v Sloveniji pravijo, da je en zdravnik splošne prakse na 600 prebivalcev, stomatolog na 3.000 in farmacevt na 3.500. Obstaja kljub temu problem splošne prakse, ker se vsako želi specializirati: od 25.000 zdravnikov je polovica specialistov.

Župančičeve nagrade (bronasta plastika "Dekle z jerbason" Zdenka Kalina, diploma in 15.000 din) so letos dobili Uroš Krek, za umetniški prispevek sodobni slovenski glasbi; Mija Jarčeva za svoj kostumografski delež v štirih predstavah ljubljanskih gledališč v sezoni 1977-78; Janez Menart za poezijo v zbirki "Pod kužnim znamenjem"; Janez Vipotnik za pripovedno delo pod naslovom "Enainštirideseto"; Stojan Batič, za razstavo plastik iz stekla in bronu v decembru 1977 v ljubljanski Mali galeriji; Ksenija Rozman, strokovna sodelavka Narodne galerije v Ljubljani za pripravo razstave in monografije o slikarju Francu Kavčiču; in Avgust Vižintin, za pomembni prispevek na področju knjižničarstva v Ljubljani.

Prešernova družba je pred kratkim slavila svojo petindvajsetletnico. Družba, katere število članstva se je v zadnjih letih ustalilo pri 25.000, je v tej dobi

v svoji redni zbirki izdala 176 knjig v nad šest in pol milijonov izvodih. Izdaja tudi revijo Obzornik, v zbirki Ljudska knjiga pa je izdala 153 romanov v nakladi nad enim milijonom izvodov.

DZS je že lani izdala Veliki angleško-slovenski slovar. Uredniki so Grad-Škerlj-Vitorovič. DZS pravi da so dosedanji tujejezični slovarji bili po obsegu razmeroma skromni: zajemali so od 20.000 do 40.000 gesel (edina izjema je bil Gradov Francosko-slovenski slovar, ki je znatno presegel ta obseg). Novi Veliki slovar je po obsegu dvakrat večji: ima več kot 1.400 strani in vsebuje okoli 100.000 gesel. Cena mu je - če se od lani ni povešala, 820 din, kar je približno £20 ali \$40. Naslov Državne založbe Slovenije je Mestni trg 26, Ljubljana.

Nič manj pomemben a morda ne toliko praktičen podvig je napravil Hinko Gracelj, strokovnjak za japonščino iz Maribora. Dovršil je japonsko-slovenski in slovensko-japonski slovar. Delo ima okoli 3.200 strani. Zajema okoli 49.000 slovenskih in japonskih besed in pojmov in še dvakrat več sinonimov. Za ta obsežen posel je avtor potreboval 30 let.

DZS (Državna založba Slovenija) je napovedala tiskanje izbranih del N. Tolstoja v 12 knjigah in zbranih del Iva Andriča v 16 knjigah. Prednaročniška cena obeh zbirk je 2.200 dinarjev. Založba nudi možnost obročnega odplačevanja v 22 mesečnih obrokih po 100 din.

Pri državni založbi Slovenije je izšla knjiga Zbranega dela Frana Levstika. Vsebuje politične in avtobiografske zapise. Urednik Zbranega dela je dr. Anton Slodnjak. Knjiga vsebuje, med ostalim, Levstikove sestavke za zabavljivo-šaljivi list "Blisk-Pavliha", ki ga je Levstik leta 1870, izdajal na Dunaju. List je po sedmih številkah propadel. Levstikovi spisi so del širše zbirke DZS Zbrana dela slovenskih pisateljev. Urednik zbirke je dr. Anton Ocvirk.

Slovenska matica v Ljubljani in Založništvo tržaškega tiska v Trstu sta izdala zemljevid in publikacijo "Tržaško ozemlje", v kateri je skupina strokovnjakov zbrala seznam krajevnih in ledinskih imen. Delo je pripravil odsek za slovenski jezik pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu. Ta mikrotoponomastični zemljevid tržaškega ozemlja je prva publikacija te vrste, ki obravnava krajevna imena v zamejstvu. Pomeni dokaz politične, zgodovinske in narodnostne stvarnosti ter prisotnosti Slovencev na tem območju.

V Sloveniji je že nekaj časa v prodaji knjižica "Dunaj in njegovi Slovenci". Avtor turističnega priročnika je Pavle Zdovc. Izdal ga je kulturni kljub Mladje s sodelovanjem Slovenskega informacijskega centra v Celovcu. Vodič je namenjen sploh za Slovence, ki prihajajo študirat na Dunaj, pa tudi za izletnike. Poleg zgodovine mesta, zemljevida mesta itd. knjižica tudi

daje pregled o pomembnih ljudeh slovenske kulture, ki so v preteklosti, nekako od druge polovice 15. stoletja tam živeli in sodelovali. Vodič vsebuje tudi poglavje o Dunaju in sodobni zgodovini, koroških Slovencev.

Umrl je pesnik Božo Vodusek, star 73 let. Po dobi katoliškega ekspresionizma je zašel v dvome in spraševanje o relacijah znotraj mističnega trikota Človek - Svet - Bog (kot je njegov poetični opus opisal Mitja Mejak). On sam je svoje pesniško delo in življenje opisal kot "boj s poezijo, usodo in smrtjo".

Že lani je umrl profesor splošnega in slovanskega jezikoslovja celovške univerze Aleksander Isačenko. Isačenko je bil pred vojno v Ljubljani in se dobro spominja njegovega popularnega učbenika ruskega jezika. Med vojno so ga v Ljubljani napadli, ker je v Bratislavi izdal študijo, v kateri je dokazoval, da so brižinski spomeniki ne slovenskega ampak slovaškega izvora. Nekrolog v DELU omenja, da je pokojni bil Belorus, da je deloval v Ljubljani ob pomoči Frana Ramovša, da je po vojni predaval na univerzah na Češkem, po 1968 pa na univerzah v ZDA. V začetku sedemdesetih let je bil med ustanovnimi profesorji celovške visoke šole, danes univerze. V vseh teh letih je negoval stike z ljubljansko univerzo, kar pomeni, da so mu odpustili njegovo "panonsko-slovaško" tezo brižinskih spomenikov.

NOVA KNJIGA O MIHAILOVIČU

Nov doprinos k razkrivanju britanske, od komunistov vodene, medvojne zarote proti nekomunističnemu odporiškem gibanju v Jugoslaviji.

Od našega sodelavca
V založbi Hooverjevega Inštituta za vojno, revolucijo in mir, na Stanford Univerzi v Združenih državah, je izšla nova, 500 strani obsegajoča knjiga o Draži Mihajloviču, z naslovom "Patriot or Traitor - The case of General Mihailovich". Avtor knjige je David Martin, Kanadčan po rodu, danes uradnik ameriškega senata. Leta 1946 je napisal tudi knjigo "Ally Betrayed: The Uncensored Story of Tito and Mihailovich" (Prentice - Hall).

Martinova najnovejša knjiga ima štiri glavne dele: uvod, ki ga je napisal naš rojak, nekdanji senator in guverner države Ohio, Frank Lavše; uvodni esej, v katerem Martin sam navaja razvoj v Jugoslaviji med državljansko vojno; zapisnik dela, ki ga je leta 1946 opravil posebni Odbor za pravično sodbo Draži Mihajloviču v Združenih državah (Martin je bil tajnik tega odbora) in faksimile zaključnega poročila, ki ga je ta odbor objavil, maja 1946.

Do izida knjige je prišlo pravzaprav po naključju; nek študent državne univerze v Missisipi-ju je pisal doktorsko tezo o revoluciji v Jugoslaviji, ter se je obrnil na zunanje ministrstvo s prošnjo, naj mu oskrbi zapisnik dela Odbora za pravično sodbo Draži Mihajloviču. Dobil je odgovor, da je bila kopija v arhivu zunanjega ministrstva uničena. (Zarota proti Mihajloviču torej še teče: dokumenti izginjajo kot zakleti,

eden za drugim!) Toda Martinova kopija zapisnika je obstala in zdaj je rešena za vse čase.

Član omenjenega odbora je bil tudi Slovenec Frank Lavše, bivši senator in guverner. V uvodu pravi med drugim:

"Vesel sem, da je v knjigi še razširjeno pričevanje ameriških častnikov in letalcev, ki so bili rešeni v Jugoslaviji, s tem, da so vključene tudi izjave britanskih častnikov, ki so služili pri Mihajloviču. Te najnovejše navedbe so nadvse važne, ker zaokrožujejo in potrjujejo pričevanja Američanov, ki so dali svoje izjave Odboru za pravično sodbo Draži Mihajloviču."

"Ko sem izvedel za ta odbor, nadaljuje Lavše, sem se mu takoj pridružil in vseskozi podpiral njegovo delo. Opravljal ga je z ekstremno omejenimi sredstvi in majhnim jedrom, zbral pa je obširen material ter z njim spodbijal netočnosti in potvorbe, ki so jih tožilci v Beogradu predložili kot dokaze, obenem pa je odbor tudi mobiliziral ameriško in svetovno javno mnenje."

"Končno sodbo zgodovine, zaključuje Lavše, je morda najbolj zgovorno nakazal NEW YORK TIMES, z uvodnikom 18. julija, 1946, en dan potem, ko je bil Mihajlovič ustreljen. TIMES piše:

"Prsti zgodovine, ki bodo listali po straneh druge svetovne vojne, bodo oskrbeli ironičen pripis prizoru, ki se je včeraj ob zori odigral nekje v okolici Beograda, ko se je general Draža Mihajlovič zgrudil pod kroglami jugoslovanskih eksekutorjev..."

Zgodovina bo morda odločila, da bi moral stati na Rdečem trgu v Moskvi spomenik umorjenega častnika-kegavoditelja, ne pa Tita, ki je čepel na varnem v tistih prvih dneh, ko se je Mihajlovič boril v gorah. Toda Mihajlovič je včeraj padel v Beogradu."

Odboru so načelovali štirje splošno poznani ameriški juristi: Arthur Garfield, A. A. Berle Jr., Charles Poletti in Theodore Kiendl, med člani pa so bili številni senatorji in poslanci in taka znana imena, kot so Clare Booth Luce, John Dewey, Sumner Welles, Dorothy Thompson, Norman Thomas, Gene Tunney, John Dos Passos in Eugene Lyons.

Odbor pravi v svojem zaključnem poročilu: Prepričani smo, da predstavljajo izjave prič pred tem odborom snov, ki se nanaša na vprašanje krivde ali nekrivde generala Mihajloviča kot vojnega zločinca ter da bi po pravosodnih merilih, ki jih priznavajo civilizirane države, izključitev takega pričevanja onemogočila možnost nepristranske sodbe."

"IZGUBLJENE" DEPEŠE

Martin v svojem spremnem eseju navaja v glavnem že znana dejstva, da depeše, ki jih je britanska misija pošiljala v London preko Cairu, enostavno niso dosegale ljudi, katerim so bile namenjene. Na osnovi dokumentov, ki so zdaj dostopni, pripisuje Martin največ odgovornosti za to namerno zamolčevanje resnice o položaju v Jugoslaviji Basilu Davidsonu, uradniku britanskega zunanjega ministrstva, takratnem šefu OES v Cairu, James Klugmanu, članu britanske KP od leta 1933, in Stevenu Serdarju, članu kanadske komunistične

Zaključek na 25. strani

SMRT V DŽUNGLI

D.K.

Ob poročilih, ki so prihajali z Gvajane, se je človeku zdelo, kot da sedi v gledališču ter da se pred njim drug za drugim odpirajo zastorji, z novo še bolj preseñetljivo sceno za vsakim. Ko se je slednjič odgrnil še "poslednji pajčolan", se je Amerika in z njo ves svet, pričela vpraševati: kaj, zakaj, kako?

Takoj se je pokazalo, da bo treba celotno tragedijo "Ljudskega Templja" obravnavati na dveh nivojih: verskem in družbenem. Prvi izsledki preiskave v Gvajani in Kaliforniji pa so odkrili že tudi ne edvomne obrise tretjega nivoja: političnega. Medtem pa, ko je verskega in družbenega mogoče obravnavati s čustvenega ali humanitarnega zornega kota, bo šele dokončna preiskava pokazala, kakšno vlogo in pomen je mogoče ali nujno pripisati tretjemu aspektu, se pravi političnemu aspektu vizije blaznega Jamesa Jonesa.

Verski kult v zgodovini Amerike ni nič novega. Prvotne kolonije na vzhodni obali so bile v resnici ustanovljene potem, ko so se razni verski kulturi, ki jim je netolerantna Evropa postala prenevarna, odločili, da si v novem svetu "prosti voljo vero in postave". Za prvimi "pilgrimi" še Mennoniti ali Rečni bratje, Amishi, Quakerji - Trepavci, pa še tolstojanski Duhoborci, ki so kasneje prešli v Kanado, in za njimi v modernem času Hare Krišna in razni drugi "preroki", med njimi tudi domači, kakršen je bil James Jones.

Reakcija Amerike na samomor v džungli, pa se je prav tako gibala v skladu s stališčem, ki ga je nekdo zavzel; od resnične pretresenosti, preko treznega ocenjevanja, da v državi s popolno versko svobodo ni mogoče izključiti blaznih dejanj verskih zanešnjakov, do ciničnega zmajevanja z rameni, češ, znebili smo se nekaj ducatov norcev. Evropa je bila, tako se zdi, strožja; še posebej tista na vzhodu. "Gniloba in nepravilnost" ameriške družbe, naj bi našli najboljši zunanji izraz v napihnjenih truplih komune v Jonestownu. Kakšna mora biti družba, če ljudje bežijo iz nje in raje pijejo strup na poziv blaznega zanešnjaka, kot da bi se skušali vrniti vanjo... Evropa, tista, ki obtožuje Ameriko zaradi Jonestowna, ima seveda kratek spomin. Družba, ki je dovolila špansko inkvizicijo, ki se je krvavo znesla nad Hugenoti in Albingezijci; družba, ki je zažigala Žide v Avšvicu, morila ruske kulake pod Stalinom in slovenske domobrance pod Titom, ta družba nima Ameriki kaj očitati. Amerika je v današnjem času pač prva v vsem; tudi v človeških tragedijah.

Jonestown je zato predvsem dokazal, da je današnja ameriška družba aktivna; da išče novih obzorij; da išče izhod iz duhovne revščine v katero je zašla ne le ona sama, temveč tudi ves ostali svet. Pri tem iskanju pa se pojavijo krivi preroki. James Jones je bil tak

"prerok". Delal je velika znamenja in tudi "čudeže". Pravovernim je kazal kurja ledvička kot rakaste "tumorje", ki so se jih znebili njegovi verniki. (Tu se človek nehote spomni "vodiške Johance", ki je "švicala" telečjo kri). V svetu in času, ko tisoči iščejo eno samo toplo besedo sočustvovanja in ljubezni, je govoril o sočustvovanju in ljubezni. Tragedija Jonestowna je torej v tem, da je njegov prerok združeval v sebi neko (resnično ali namišljeno) versko zanešnjaštvo, z neprečiščenim marksizmom, biseksualno nrajvo, ki bi bila v čast Rasputinu in psihopatskem iskanjem nekakšnega "raja" na zemlji.

Ljudje, ki so mu sledili, so torej klasični junaki tragedije; njihova tragična krivda je bila v tem, da so mu verjeli in to v toliki meri, da so dobesedno popustili vse, domovino in imetje, ter mu sledili v nepoznano divjino, kjer so mu slednjič izročili še zadnje, kar so imeli, v zmotnem prepričanju, da je najvišje potrdilo ljubezni - smrt in ne življenje.

James Jones je brez dvoma nekaj ustvaril. Njegov, danes mrtvi Jonestown, je gotovo spomenik nekemu prizadevanju, pa naj je že bilo iskreno, ali preračunano. Kdo se ni v mladosti vdajal sanjam o nekem tropskem paradizu, kjer bi po Rekih "robinzonskih" zakonih začel "znova"; kjer bi si ustvaril življenje brez vsakdanje navlake in prerivanja. In če smo tako sanjarili mi, pred 30-40 leti, ko je bilo življenje tako pastoralno preprosto in nekomplirano, ali moremo s prstom kazati na tiste, ki so se skušali iztrgati iz okrutnega objema vsakdanjih dejstev brezsrčne, tehnološke družbe, divjega tempa družbene in moralne revolucije, rasnih konfliktov, ali enostavne nemoči ob poplavi navidez malenkostnih problemov.

Če torej primerjamo Jonestown, zločin, ki ga je človek zagrešil sam nad seboj, z Dahavom, zločinom, ki ga je človek zagrešil nad svojim bližnjim, potem moramo v končni analizi zapisati, da gre v evropskem primeru za do kraja preiščeno sovraštvo, v ameriškem pa za slabo orientirajo, zapeljano ljubezen.

Pri vsem tem pa je treba postaviti tudi vprašanje: čemu? Pri vsaki grozi namreč, ki pretrese človeka, zahteva naš razum nekakšen obračun, neko ravnotežje, neko proti-utež. Vsi svetli junaki morajo imeti temne proti-sile. Kristusu stoji nasproti Pilat; Lincolnu - Booth; Kennediju - Oswald; Avšvicu - Hitler; slovenskim domobrance - slovenski partizani. Toda v čem je proti-utež Jonestownu? Ali se moremo in smemo zadovoljiti z enostavno ugotovitvijo, da je Jonestown dokazal, da je marksizem sterilen celo v svoji zidealnizirani obliki, celo v simbiozi z nekakršnim krščanstvom, če je Jonestown to v resnici bil?

Na praznik Vseh svetnikov, 1. novembra leta 1755, je Lizbono prizadel težak potres, ki je zahteval vsaj 15 tisoč smrtnih žrtev.

V Evropi, ki je bila takrat že sredi epohalnega spopada med liberalnimi enciklopedisti in organizirano

religijo, je ta katastrofa dvignila eno najbolj razgibanih teološko-filozofskih debat.

Kako je mogel pravični Bog sprožiti potres na tak praznik, ob desetih zjutraj, ko so bile lizbonske cerkve polne ljudi? Kako, da so se rušili božji hrami in pokopavali pod seboj "pravičnike", medtem, ko so nekateri razkošne vile v mestu, "gnezda liberalizma", ostale neprizadete, skupno z "gadi", ki so gnezdili v njih?

Voltaire, ki ga je Lizbona do kraja pretresla, je skušal odgovoriti na ta vprašanja z dolgo pesnitvijo, ki jo nekateri smatrajo za njegovo najboljšo pesniško stvaritev. Tudi on ni našel odgovora:

Kako razum dojame naj vse to?
Življenja knjiga je zaprta
in človek tujec je človeku.
Kdo je? Kje je? Kam gre? Odkod?

Na kupu blata zdaj izmučeni atomi
leže v objemu smrti;
igračice so v rokah usode.
Nekoč spočenjali so misli
in njihove oči - razum jih vodil je -
so merile nebo in zemljo.

V daljave vse, širjave vse
nam seže misel in razum,
le sebe samega ne moremo spoznati
za en sam, bežen hip. ...

NOVA KNJIGA O DRAŽI

Nadaljevanje s 23. strani

partije, ki je bil nekak zvezni oficir med britansko misijo in četniki. Precejšen del odgovornosti pa nosi, po Martinovem mnenju, tudi londonska BBC, se pravi nje-
no tedanje vodstvo in jugoslovanska sekcija kot taka.

Resnična vrednost Martinove knjige je seveda v tem, da prejšnje govorice in ugibanja, zdaj naslanja na dokumente in na izjave prič. Pri tem je treba posebej omeniti, da takratna britanska vlada ni dovolila brigadirju Armstrongu, šefu britanske misije pri Mihajloviću, da bi šel v Beograd in pričal v korist obtoženega Mihajlovića.

Zanimivo zgodovinsko pripombo ob tej knjigi je oskrbel dobro poznani ameriški konservativni žurnalist William F. Buckley Jr, ki je v časopisu THE WASHINGTON STAR, 22. februarja t. l. poleg splošnega razglabljanja o Martinovi knjigi napisal tudi sledeče:

Pred nekaj leti (tako mi je povedal nekdo, ki mu verjamem), je Tito nekemu staremu, na zahodu dobro plasiranemu prijatelju zaupal, da je v resnici razočaran nad marksizmom. "Vse življenje sem se boril za delavca", naj bi dejal, "toda zdaj je prepozno, da bi se odpovedal tej veri, čeprav sem spoznal, da komunizem ni prijatelj delavca."

Kar vse je zelo ohrabrujoče, (nadaljuje Buckley). Za Tita so vselej govorili da ima močan čut za pragmatizem. Takrat, ko je kolaboriral z nacisti v neki specifični akciji: kasneje ko se je odpovedal Stalinu,

ko je uvidel da bi satelizacija Jugoslavije pomenila za-ton Tita. Žene menja redno, kot Henry VIII. Disidenti, celo stari kameradi, so dobrodošli samo v njegovih zaporih. In ko je Sovjetska zveza začela podpirati nekega potencialnega opozicionalca, ga je dal Tito odvreči iz Švice v zapor.

Zahodu je trenutno najmanj potrebno še eno destabilizirano področje. Toda kljub temu, da bo Tito Jugoslaviji zapustil cvetoč srednji razred, je tu vendar ozemlje, ki se ponuja za uveljavljenje Brežnjeveve doktrine iz leta 1968... kar vse nam narekuje skrbno preučevanje kablov, ki so prihajali k nam in govorili o stabilnosti šaha in o minimalnem vplivu levice na Islam.

Martinova knjiga obsega 500 strani in so jo v Združenih državah predstavili na seriji prireditev, katerih se je udeležil tudi brigadir Armstrong s soprogo.

ZAKLJUČEK DR. ŽEBOTOVEGA ČLANKA O

EDVARDU KARDELJU — Nadaljevanje z 9. strani

že itak od partije obvladane OF, temveč jih je moral tudi skupinsko ponižati z nivelizacijo v "enotno" (t.j. izključno partijsko) OF. Zato kardeljevska rdeče-bela dialektika niti ob koncu vojne ni spoznala slovenske zgodovinske nujnosti za povezavo vseh takrat oboroženih slovenskih sil kot edine možnosti za učinkovito zasedbo obrobnege zamejstva - po zgledu generala Majstra. Titov vrhovni štab je znal med vojno taktizirati celo z Nemci. Zakaj? Ker so pač vedeli, da Nemcev po vojni ne bo v Jugoslaviji. Po Kardelju nadzorovano slovensko partizansko vodstvo pa ni niti poskušalo dogovarjati se z nekomunističnimi slovenskimi vojaškimi silami za organizirano skupno zasedbo slovenskega zamejstva ob koncu vojne. Zakaj ne? Ni druge razlage kot ta, da je njihov prvenstveni cilj bil postaviti izključno partijski režim v povojni Jugoslaviji brez ozira na potrebe Slovenije. Tako je bila izgubljena poslednja priložnost za uresničenje Zedinjene Slovenije.

Ker slovenska Koroška, Kanalska dolina, Rezija, Benečija, Gorica in Trst niso bili pravočasno zasedeni in trdno zavarovani s slovenskimi vojaškimi silami, predno so jih Angleži zasedli za Avstrijo in Italijo, jih tudi Kardelj pozneje ni mogel dobiti za Jugoslavijo na mirovni konferenci. Tam so partijsko Jugoslavijo pustili na cedilu tako Titovi medvojni zahodni podporniki kot Tito-Kardeljevi predvojni sovjetski vzgojitelji in vzorniki.

Po vsem tem moram to uvodno razmišljanje o Kardelju zaključiti s to-le premišljeno sodbo:

Ne vem, koliko nasilno vzetih slovenskih življenj v razdobju 1941-1945 je imel Kardelj na svoji osebni vesti. Močna presumpcija pa je, da je po svojem vrhunskem partijskem položaju ob koncu tega razdobja pa tudi vladnem, Kardelj bil politično odgovoren ali vsaj soodgovoren za umore tisočev Slovencev. Tudi z narodno-političnega vidika (Zedinjena Slovenija, režim v povojni Sloveniji in Jugoslaviji) je Kardeljev izredni vpliv med vojno in v prvih letih po njej bil Sloveniji neprimerno bolj v škodo kot v korist.

Od meseca do meseca

SKRBI S KAMPUČIJO

Ko so Vietnamci kmalu po Novem letu zasedli Kampučijo pod pretvezo, da jo osvajajo sile združene fronte za rešitev Kampučije, so se uradna Jugoslavija in vsa jugoslovanska občila postavila zelo odločno na stran žrtve agresije, kot so imenovali Kampučijo. Vietnam, Sovjetska zveza in dežele socialističnega tabora so seveda nasprotnega mnenja in zagnano podpirajo novi režim v Phom Penhu, za katerega pravijo, da je prišel na oblast z lastno močjo.

Član sekretariata SZDLJ Aleksandar Bakočević je 18. januarja povedal novinarjem v Beogradu, da je spopad med Vietnamom in Kampučijo v ospredju pozornosti. Potek dogodkov je doživel široko obsodbo v svetu, "ta obsodba pa kaže, da nobene tuje agresije in vmešavanja v notranje zadeve suverene države z ničemer ni mogoče opravičiti, še manj pa sprejeti." Bakočević je dejal, da "napadi na suverenost, neodvisnost in ozemeljsko celovitost posameznih držav, naj si bo s katerekoli strani, ne morejo naleteti na drugačno reagiranje kot na obsodbo."

Jugoslavija se je v OZN zavzela za Kampučijo in je pomagala napraviti resolucijo, ki so jo v varnostnem svetu predložile neuvrščene članice tega sveta. Za resolucijo je glasovalo 13. članic, a ČSSR in ZSSR sta glasovali proti in ker ima ZSSR pravico veta, je resolucija propadla. Predstavniki zveznega sekretariata za zunanje zadeve Mirko Kalezić je na tiskovni konferenci 18. januarja dejal, da resolucija "vsebuje vse bistvene elemente in načela ustanovne listine OZN, ki so odločilnega pomena za ureditev sedanjega spopada, to pa so: ohranitev suverenosti, ozemeljske nedotakljivosti in politične neodvisnosti vsake države, poziv na dosledno spoštovanje načel o nevmešavanju v notranje zadeve in na nujno ustavitev bojev, prenehanje sovražnosti in umik tujih sil. Ne glede na to, da resolucija v varnostnem svetu ni bila sprejeta - kar moramo z obžalovanjem ugotoviti - čeprav je zanjo glasovala velika večina držav, članic sveta, ima resolucija velik moralni in politični pomen ravno zato, ker zelo jasno ponovno afirmira temeljna načela ustanovne listine OZN o odnosih med suverenimi državami."

TASS in sovjetski tisk in televizija so obsodili jugoslovanske predstavnike v OZN, da se ukvarjajo s "kuloarsko dejavnostjo" v zaščito "bankrotiranega režima v Pol Pot-Ieng Sary, ki ga je ljudstvo Kampučije strmoglavilo." Kalezić je pripomnil, da je dejavnost jugoslovanskih predstavnikov v OZN "javna in odkrita in izraža stališča jugoslovanske vlade, ki so javnosti znana." Novinarji bi morali pisati "po resnici in objektivno, ne glede na razlike v stališčih in ocenah o posameznih vprašanjih, kar bi v tem primeru pomenilo tudi prenehanje pravih jugoslovanskih stališč" o tem problemu; "žal pa pisanje ni bilo

takšno."

Spor, ki se zaradi Kampučije razvija med sovjet - skim in jugoslovanskim tiskom, je hujši kot tisti lanskega avgusta ob obisku Hua Kuo-fenga (gl. KT okt.). Jugoslovanski časopisi ostro pišejo o agresiji, vdoru tujih čet in bliskoviti vojni, kar ni mogoče opravičiti ne s socializmom, ne demokracijo in ne z reševanjem kampučijskega ljudstva pred krvoločnim Pol Potovim režimom. Sovjetska občila jim očitajo, da ponavljajo kitajske parole. Jasno je, da Jugoslavlani v Kampučiji vidijo, kaj se jim utegne pripetiti po Titovi smrti, in zato dvigajo vik in krik; Sovjeti pa si hočejo zagotoviti proste roke in ideološka opravičila za podobne posege v bodoče.

Titova družica

Novo leto je Tito dočakal na Brionih v družbi vodilnih tovarišev, ki jih je bilo tokrat mnogo več kot pred enim letom, in v družbi svojih najbližjih, kar se pravi dveh sinov, a nobene od dveh preživelih žena. O Jovanki se že dolgo ni nič slišalo in tudi v voščilih ali sožaljah njeno ime ni več omenjeno. Pač pa so konec januarja zahodni časopisi objavili govorice, ki naj bi prišle iz Jovankine kuhinje.

Po teh govoricah naj bi se Tito pri svojih 87-letih četrtič oženil. Na tistem naj bi v Bugojnu, kjer je bil od 4. do 15. novembra, poročil Gertrudo Munetić, ki je pevka, rojena v Omišu in v tridesetih letih. Za pričo pri poroki naj bi bil Branko Mikulić, predsedujoči predsedstva ZKJ. Govorice, ki jih je objavil zahodni tisk, ki ga berejo tudi v Jugoslaviji, niso prijazne. Pravijo, da je Gertruda Munetić začela svojo kariero že s 15 leti v Splitu in da si je pomagala z naklonjenostjo kraljevskih politikov in umetnikov, za katero je nudila protiusluge. Pravijo tudi, da je bila v Omišu obsojena zaradi kraje v trgovini. Prvi mož se je od nje ločil zaradi nezvestobe. Iz tega zakona ima 14-letno hčerko.

Zaradi te temne preteklosti, ki so jo zahodnim dopisnikom posredovale Jovankine prijateljice, naj bi se Tito prizadeval, da obdrži poroko v tajnosti. Stara reč je, da je bilo Titovo zasebno življenje zmeraj zavito v skrivnost. Po eni strani pravijo predsednikovim zagovorniki, da je njegovo zasebno življenje zasebna zadeva, po drugi pa je res, da bi podrobnosti o tem zasebnem življenju hudo pretrsele zveste partijce in državljane. Že med vojno bi se partizane zgražali, če bi vedeli, da vrhovni komandant živi z ljubico Zdenko -Davorjanko Paunović - medtem ko je bila žena Herta Haas v nemškem zaporu.

Kardelj rojstni dan

Edvard Kardelj je 21. januarja dočakal 69. leto. Dopoldne so ga na domu v Ljubljani obiskali slovenski voditelji kot Stane Dolanc, France Popit, Sergej Kraigher, Anton Vratuša, Mitja Ribičič, popodne pa se je pri Kardeljevih govorilo srbohrvaško, ker so bili na obisku Fadilj Hodža, Veselin Djuranovič in drugi zvezni tovariši. Na slikah je videti Kardelja suhega a dobro razpoloženega. Da je resno bolan je mogoče sklepati iz dejstva, da se že mesece ne gane iz hiše.

Kubanski obisk

Ko so Vietnamске čete vdrle v Kampučijo in jo zasedle, je bilo z jugoslovanskega stališča posebno nerodno dvoje: da je ena socialistična dežela pohrustala drugo in da sta bili poleg tega obe tudi neuvrščeni. Kar se socialističnih dežel tiče, so jugoslovanski komentatorji opozarjali, da ni prvič, da med sabo uporabljajo silo, čeprav je bilo doslej vedno neposredno udeležena Sovjetska zveza kot voditeljica socialističnega tabora; kar se neuvrščenih tiče, pa so jugoslovanski predstavniki le ponavljali načela o nevmešavanju, kot da bi ponavljanje kaj zaleglo.

Kuba se je glede Kampučije postavila na stran socialističnega tabora in je torej ostro podprla Vietnam v Združenih narodih in v javnih izjavah, čeprav je viden član gibanja neuvrščenosti in se bo letošnji sestanek neuvrščenih voditeljev vršil v Havani.

Ko je kubanski minister Isidoro Malmierca od 17. do 20. januarja uradno obiskal Jugoslavijo, je moralo biti o teh navzkrižnih gledišč precej govora, toda v javnost ni prišlo niti besede. Na večerji v čast kubanskega ministra 17. januarja v Beogradu je zvezni sekretar za zunanje zadeve Josip Vrhovec trdil - kot da ne bi bilo ne Vietnamu ne Kampučije - da je gibanje neuvrščenosti "doslej doseglo velike uspehe v boju za mir in krepitev enakopravnega mednarodnega sodelovanja". Kot "neodvisna in zunajblokovska sila" je doseglo vse to zato, "ker se dosledno in vztrajno bori proti imperializmu, kolonializmu, neokolonializmu, rasizmu in vsem oblikam dominacije, hegemonije in tujega vmešavanja." To so sicer lepe besede, resničnosti pa so bolj malo podobne.

Toda za Vrhovca pomeni diplomacija, da govori o zaželenih ciljih, kot da bi bili že uresničeni. Neuvrščeno gibanje ima po njegovem "še večje naloge, zlasti pri odpravljanju težav znotraj gibanja. Iskati moramo načine in poti, kako bi miroljubno in v duhu načel neuvrščenosti odpravljali in reševali spopade med neuvrščenimi državami." To bodo dosegli le na podlagi priznanih načel. "Dosledno moramo izvrševati načela politike neuvrščenosti proti tujemu vmešavanju in tujim intervencijam." V sporih med neuvrščenimi se "vedno odpira prostor za tuje vmešavanje, za blokovo tekmovanje in infiltracijo tujih interesov." Kršenje načel ima hude posledice "za mir in stabilnost v svetu in za notranjo enotnost našega gibanja. Nas taki pojavi zelo skrbijo in prepričani smo, da moramo storiti vse, da bi jih preprečili ali odpravili in da bi lahko vse države uživale polno pravico do neodvisnosti in do lastnega načina življenja."

Vrhovec ni rekel bobu bob, pač pa je poudaril, da imajo neuvrščene države "različne družbene ureditve in različne politične filozofije. To različnost moramo spoštovati" in vse države, ne glede na moč in velikost, morajo imeti enake pravice in odgovornost, je dejal Vrhovec v zdravici.

Kubanski minister Malmierca je v odgovoru na zdravico dejal, da se je v skoraj dvajsetih letih od prve konference v Beogradu veliko spremenilo. "Narodi, ki

so premagali fašizem, so postavili tudi temelje za nagel razvoj procesa rušenja kolonialnih imperijev" in "rast gibanja neuvrščenih je ozko povezano s temi zmagami." Če Kubanci pripisujejo rast neuvrščenosti v zaslugo "narodom, ki so premagali fašizem," med katere po kubanski logiki ne spadajo kapitalistične države, potem je jasno, da so bile Vrhovčeve besede o lepih načelih bob ob steno.

To je Malmierca potrdil v naslednjem odstavku, ko je dejal: "Danes so sile, ki se borijo za uresničitev teh ciljev (mir, miroljubna koeksistenca, politika popuščenja) širše kot kdajkoli prej. Ob gibanju neuvrščenih držav so socialistične države, katerih vpliv in ugled se krepi, medtem ko se nenehno poglobljajo in krepi akcija osvobodilnih gibanj in aktivnost borcev delavskega razreda v razvitih kapitalističnih državah." Malmierca je prepričan, da Kuba in Jugoslavija kot socialistični in neuvrščeni državi lahko "veliko prispevata k boju narodov proti imperializmu in zatiranju." Na sestanku na vrhu v Havani si bosta "prizadevali za ohranitev enotnosti gibanja na osnovi boja proti imperializmu, kolonializmu, neokolonializmu, rasizmu skupaj s cionizmom in apartheidu," je zaključil Malmierca.

Primerjava z Vrhovčevimi litanijami pokaže, da Jugoslovani ne omenjajo posebej cionizma in apartheida, Kubanci pa izpuščajo "vse oblike dominacije, hegemonije in tujega vmešavanja." Kubanci love na limanice cionizma Arabce in nalimanice apartheida Afričane, zapirajo pa oči pred sovjetsko hegemonijo in vmešavanjem socialističnega tabora.

Sovjetski napadi

O kubanskem obisku ni bilo objavljeno skupno sporočilo. Če bi bili jugoslovanski novinarji kaj vredni, bi morali zagrabiti za očitne razlike mnenjih. Toda niso. Le tuj dopisnik je 25. januarja vprašal predstavnika zveznega sekretarja za zunanje zadeve Mirka Kaležiča, ali so se v pogovorih z Malmierco pokazale razlike v stališčih in zakaj ni bilo objavljeno skupno sporočilo. Kaležič je odgovoril: "To, da nismo objavili sporočila, ne zmanjšuje pomena obiska in pogovorov, ki sta jih imela ministra. Seveda so v pogovorih prišla do izraza stališča obeh držav, ki so že znana, in ni potrebe, da bi jih posebej razlagal."

Kaležič pa je razložil stališče Jugoslavije o spopadu Vietnamu z Kampučijo in dejal, da "Jugoslavija v oceni teh dogodkov izhaja iz nujne potrebe po uresničitvi načel neodvisnosti, ozemeljske celovitosti in nevmešavanja v notranje zadeve kot temeljnih načel ustanovne listine OZN in politike neuvrščenosti." Zavzel se je tudi za jugoslovanski tisk, ki so ga grajali v Sovjetski zvezi zaradi člankov o Kampučiji: "Jugoslovanska informacijska sredstva imajo pred družbo in bralci odgovornost, da zastopajo ta načela v mednarodnih odnosih in mednarodnem ravnanju držav, čeprav samostojno oblikujejo in vodijo uredniško politiko."

TASS se je posebej obregnil ob članek v zagrebškem VJESTNIKU, moskovska TV pa je 24. januarja ostro obsodila Tanjugovo poročanje o dogodkih v Kampučiji, češ da jugoslovanska agencija širi neresnice.

Uradno stališče

O dogodkih v Kampučiji je predstavnik zveznega sekretariata za zunanje zadeve Mirko Kaležič na tiskovni konferenci v Beogradu 11. januarja dal uradno izjavo, v kateri najprej hvali princa Sihanuka, potem pa dodaja: "Z največjo zaskrbljenostjo smo spremljali spopad med dvema socialističnima in neuvrščenima državama, Vietnamom in Kampučijo, ki utegne imeti daljnosežne posledice za mir in varnost v svetu." Jugoslavija si je od vsega začetka prizadevala prispevati k miroljubni poravnavi. "Pri tem imamo vedno pred očmi, da je nujno treba dosledno spoštovati načela neodvisnosti, suverenosti, nedotakljivosti meja in ozemelske celovitosti, nevmešavanja v notranje zadeve drugih držav, suverene pravice vsake države, da sama odloča o svoji notranji ureditvi, in nedopustnosti kakršnekoli tuje intervencije ali agresije z izgovorom, da se ne strinjajo z notranjim družbenopolitičnim sistemom kake države, ali s kakršnimkoli drugim izgovorom".

Minić o spopadu

"Globoko zaskrbljenost" Jugoslavije zaradi vojne ga spopada med Vietnamom in Kampučijo je 12. januarja izrazil član predsedstva ZKJ Miloš Minić, nekdanji minister, ki je govoril na sestanku aktiva SZDLJ za zunanjepolitična vprašanja. Poročila o spopadu so protislovna, toda iz največjega števila poročil "izhaja, da je bistvo tega dogodka tuja invazija Kampučije." Minić je dejal, da je "vsemu svetu znano", da Jugoslavija zastopa načela neodvisnosti, nedotakljivosti meja in nevmešavanja ter da se bojuje proti agresiji, pritiskom, "uporabi pete kolone ali marionet, proti katerikoli obliki tuje intervencije in drugim akcijam zoper neodvisne države".

Minić je dejal, da bi morale biti socialistične države drugim za vzgled, namesto da iščejo zešitve za spore v vojnih spopadih. Naštel je poslanice, ki jih je Tito leta 1978 poslal šefoma Vietnama in Kampučije s pozivi, da naj mirno uredita svoj spor. Jeseni je vietnamska stran večkrat povedala, da "je položaj spremenjen, da nobena pogajanja ne pridejo v poštev" in da je Pol Potovo vlado "treba likvidirati." To je v Jugoslaviji "vzbudilo še večjo zaskrbljenost in bali smo se še nadaljnega poslabšanja položaja". Sledile so vojne operacije velikega obsega, izpeljane "z dosledno kombinacijo doktrine bliskovite vojne in 'specialne vojne'", je dejal Minić.

Bolgari o Makedoniji

V drugi polovici januarja so v Bolgariji objavljali spomine Cole Dragojčeve, 81-letne članice politbiroja CK KP Bolgarije. Stara stalinistka je pogrela staro rihto o Makedoniji na zelo popoprnan način. V spominih na vojna leta in prva povojna leta piše o Makedoniji kot "stari bolgarski deželi," ki je bila "nasilno odvzeta s krivičnimi mirovnimi sporazumi" in katere prebivalstvo se je "z veseljem hotelo priključiti Bolgariji". Sarkastično se izraža o sklepkih AVNOJa, ki da so imeli "čarobno moč" in so "rodili" nov narod na Blakanu,

Makedonce. "Formiranje makedonskega naroda je potekalo na vseskozi zavojevalskih, protibolgarskih temeljih. cela armada agitatorjev in prosvetiteljev je ponarejala splošno znane in splošno sprejete zgodovinske resnice, razvnela stare nacionalistične sovražnosti, si najbrezsravnije prilščala zgodovinsko in kulturno dediščino bolgarskega naroda ter grobo falsificirala nacionalno zgodovino. ... Makedonci so Bolgari in če je katera balkanska država imela pravico do priključitve vardarske Makedonije, jo je prav gotovo imela Bolgarija." Dragojčeva navaja pisma, pogovore in sestanke, ki sta jih imeli jugoslovanska in bolgarska partija glede Makedonije. Jugoslovanske komuniste kaže kot nasilneže.

Skopska NOVA MEKEDONIJA je 19. januarja poročala o "hudih klevetah" Dragojčeve in je zapisala: da je njen sestavek "najzlonamernejša protijugoslovanska kleveta," ki "presega vse protijugoslovansko in protimakedonsko obrekovanje, kar jih je izšlo v LR Bolgariji."

Ni dvoma, da v Jugoslaviji tolmačijo objavljane Dragojčinih spominov kot ponavljanje skomin po Makedoniji. Navsezadnje utegne Bolgarija poskusiti osvoboditi Makedonijo, tako kot je Vietnam osvobodil Kampučijo, če se bo stricem v Moskvi zahotelo.

Neuvrščeni v Maputu

Koordinacijski biro neuvrščenih držav se je sestel konec januarja v Maputu v Mozambiku. Pripravili so dokument o osvobodilnem boju na jugu Afrike, a sestanek je veljal kot prva preizkušnja moči po vietnamskem vkorakanju v Kampučijo. Zato se je razpravljanje o dokumentu zelo zavleklo, čeprav bi misli, da se bodo o jugu Afrike lahko zedinili. Vietnam je poskušal vrniti na sestanek delegacije novega režima v Phnom Penhu, a se mu ni posrečilo, Laos, Vietnam, LR Kongo, Etiopija in Kuba so zagovarjali "zvezo vseh naprednih sil", se pravi zvezo neuvrščenih s socialističnim taborom. Po njihovem mnenju naj bi bila vojaška pomoč socialističnih dežel odločilni faktor uspeha osvobodilnega boja.

Nekoliko bolj neuvrščeni neuvrščeni so se upirali takim razlagam. Pri sestavljanju dokumenta se je zatikalo pri odstavkih, ki so hvalili "prve ljudske demokracije" v Angoli in Mozambiku kot vzorec in vzor za osvobodilna gibanja. "Ljudske demokracije" so preveč dišale po vzhodnem bloku in so jih vrgli iz dokumenta. Priprave, ki naj bi se končale v dveh dneh, so se zavlekle na štiri. Jugoslovanski zunanji minister Josip Vrhovec je prišel v Maputo že 28. januarja, a ministrska konferenca se je začela z zamudo šele 30. januarja, ko je bil osnutek dokumenta končno že skoraj pripravljen. Konferenca se je končala 2. februarja z zvenečimi izjavami o enotnosti neuvrščenih, ki niso mogle prikriti precejšnje neurejenosti v njihovih vrstah.

Sojenje v Zagrebu

Zagrebsko okrožno sodišče je 1. februarja naznanilo obsodbe v ponovljenem procesu o eksploziji bombe v noči od 16. na 17. september 1975 v Paromlinski ulici v Zagrebu, Miloš Tvrđko, Antun Cink in Josip Pemić so bili obsojeni na 15 let zopora kot člani "Hrvatske tajne

revolucionarne armije". Djuro Perica in Branko Vidaček sta bila ošvobojena zaradi pomanjkanja dokazov. Vseh pet je bilo na procesu v Zagrebu maja in junija 1976 obsojenih na smrt, a kazen je bila takoj spremenjena v 20 let strogega zapora (gl. KT jan. 77.). Šest drugih je bilo takrat obsojenih na zaporne kazni od 8 let do 8 mesecev. Hrvaško vrhovno sodišče je na priziv obsojencev odredilo ponovno sojenje. O obravnavi ne prvič ne tokrat niso poročali.

Obisk na Bližnjem Vzhodu

Tito se je 1. februarja odpravil na potovanje po Bližnjem vzhodu. Seboj je vzel predsednika predsedništva SR Srbije Dobrivoja Vidica, sekretarja za finance Petra Kostiča in Branka Mikulića, ki je nastopil v vlogi člana zveznega sveta za mednarodne zadeve poleg svoje mnogo pomembnejše vloge predsedujočega predsedstva ZKJ. Kasneje se jim je pridružil tudi zunanji minister Josip Vrhovec, ki je bil zadržan v Maputu. Prva postaja je bil Kuvajt, kjer so se pogovarjali z voditelji in si je Tito med drugim ogledal znamenite vodne stolpe, ki so jih zgradili jugoslovanski gradbinci. Pred odhodom 4. februarja je Tito kuvajtskemu radiu in televiziji povedal, da so imeli pogovore zlasti o pripravah na konferenco neuvrščenih in gospodarskem sodelovanju. "V nekaterih časnikih, zlasti v delu tujega tiska," je dejal Tito, "so različne špekulacije o tem, kakšen je cilj mojega obiska... v Kuvajtu in drugih arabskih državah. Govorijo o zahtevah za nekakšne kredite, o ustanavljanju nekakšnega sklada in podobno. Vse to ni točno. Znano je, da mi nikogar nič ne prosimo. Mi hočemo samo sodelovati na enakopravni podlagi in drug drugemu pomagati."

Skupno sporočilo o pogovorih emirja Kuvajta s Titom je 4. februarja ponavljalo običajne izjave o položaju v svetu, a glede neuvrščenosti je vsebovalo tale odstavek: "Državnika sta tudi poudarila potrebo po nenehnem potrjevanju temeljnih načel politike in gibanja neuvrščenih, zaradi katerih je to gibanje neuvrščeno, avtentično in nezamenljivo kot faktor miru in napredka v svetu. Odločno zavračata vse poskuse cepljenja v gibanju neuvrščenih." Dvakratni poudarek na neuvrščenosti je namenjen tistim, ki bi gibanje radi priključili k vzhodnemu bloku.

V Iraku

V Bagdadu je bil Tito od 4. do 8. februarja. Tudi tam so se pogovarjali o mednarodnih zadevah in gospodarskem sodelovanju, kajti tudi v Iraku imajo jugoslovanska podjetja nekaj dobičkanosnih gradbišč. Glede neuvrščenosti je bilo huje kot v Kuvajtu, kajti Irak se nagiba k stališču, da je pomemben le boj proti imperializmu in kolonializmu, ne pa tudi proti hegemonizmu; skratka, da so sovražniki na zahodu, a prijatelji v socialističnih državah.

V intervjuju dopisniku iranske agencije, ki je bil objavljen 4. februarja, je Tito na široko govoril prav o tem vprašanju, ne da bo omenjal razlike v mišljenjih. Poudarjal je neuvrščenost kot "vse bolj vpliven dejavnik v svetu". Zanj so se opredelile "vse države, ki

so dosegle neodvisnost v protikolonialni revoluciji in ki so prepričane, da lahko svojo neodvisnost v celoti ohranijo le tedaj, če ostanejo zunaj blokovskih grupacij". Neuvrščenost "se vse močneje uveljavlja kot samostojen dejavnik." Potem je Tito pribil jugoslovansko stališče: "Dosleden in vztrajen boj gibanja neuvrščenih proti imperializmu, kolonializmu, rasizmu in proti vsem oblikam dominacije, hegemonije in tujega vmešavanja, za pravičnejše politične in gospodarske odnose v svetu je prvi pogoj za nadaljno krepitev njegove progresivne vloge in njegove akcijske solidarnosti na tem temelju." Poznavalec bo pri tem stavku takoj videl, koliko je ura: "proti" je naperjen proti zahodu, drugi "proti" pa v isti sapi in enakovredno proti vzhodu.

V skupnem sporočilu, ki so ga izdali 8. februarja o pogovorih iraškega predsednika Hasana el Bakra in Tita, je bilo drugače povedano: "Predsednika sta v skirbeh ugotovila, da v mnogih delih sveta še vedno vlada naperjenost, predvsem zaradi imperialistične agresije ali kakršnekoli politike in prakse tujega interveniranja in vmešavanja v notranje zadeve drugih držav." Niti govora torej ni o dominaciji in hegemoniji, ki bi se neposredno nanašali na vzhodne države. Le toliko je Tito dosegel, da je Bakar pristal na omembo "kakršnekoli" politike vmešavanja. Kasneje izraža sporočilo "zadovoljstvo z naraščajočo vlogo neuvrščenega gibanja pri izboljšavi mednarodnega sodelovanja in pri krepitevi demokratičnih mednarodnih odnosov temelječih na enakopravnosti," nato pa ponavlja odstavek o potrjevanju načel neuvrščenosti, ki so ga objavili že v Kuvajtu.

V Siriji

Podobno je bilo v Siriji, kjer se je Tito mudil od 8. do 11. februarja. Jugoslovanski novinarji so omenjali, da bo imel Tito težavne pogovore glede neuvrščenosti, ker je Sirija - enako kot Irak - podvržena hudemu pritisku, da tolmači neuvrščenost na vzhodni način, kot rezervo socialističnega bloka, kjer naj bi imela naravne zaveznike. Opozarjali so, da obe državi dobivata orožje z vzhoda. Toda v skupnem sporočilu o pogovorih Asada in Tita, ki je bilo izdano v Damasku 11. februarja, o tem seveda ni bilo niti govora. Predsednika sta le "odločno obsodila vse pojave imperialistične politike, naperjene proti svobodi in neodvisnosti narodov in držav, kakor tudi vse druge tuje intervencije in vmešavanja v notranje zadeve suverenih držav." Besede so skoraj iste kot v Iraku, le prevod je nekoliko drugačen. Tudi odstavek o potrjevanju načel neuvrščenosti je spet zapisan: govori o tem, da je gibanje neuvrščenosti zaradi teh načel "neodvisen, verodostojen in nenadomestljiv dejavnik miru in napredka v svetu". "Verodostojen" je kajpak prevod za "avtentičen".

V Jordaniji

Zaradi Kardeljeve smrti je Tito skrajšal obisk v Jordaniji od štirih dni na dva, 11. in 12. februarja. In tudi tam je skupno sporočilo ponavljalo iste besede o neodvisnosti, verodostojnosti in nenadomestljivosti gibanja neuvrščenosti.

Očitno je torej, da so to fraze, glede katerih so

se dogovorili z Arabci v naprej. Kljub vsej načelnosti jugoslovanske politike so v uradnih sporočilih med tem potovanjem pozabili na hegemonizem in se zgražali le nad imperializmom. Zaradi kompromisarstva je Tito popustil pred pristranskim stališčem Arabcev.

Tudi glede Izraela je Tito med obiskom zavrgel načela, za katera se doma zavzema. Podpora Palestincem ni nič novega. V Damasku je Tito sprejel voditelja Plo Arafata, s čemer je le potrdil že staro politiko. Tudi zavzemanje za celovito rešitev krize na Bližnjem vzhodu ni nič novega. Že od vsega začetka je Tito proti Sadatovim poskusom za delno in postopno rešitev. Toda v načelnih izjavah dodaja k pristranosti za Arabce in še posebej za Palestince tudi stališče, da je treba zagotoviti neodvisnost vsem državam tega področja. Ta izjava vključuje Izrael, čeprav ga ne omenja. Tega stavka ni v nobenem od skupnih sporočil, kar so jih izdali med obiskom na Bližnjem vzhodu. Iz kompromisarstva je Tito zavrgel tudi to načelno stališče in ni dosegel, da bi Irak in Sirija vsaj posredno priznala Izraelu pravico do obstanka. V Iraku so vsaj poudarjali potrebo po politični rešitvi palestinske krize, v Siriji pa tudi o tem ni bilo besede.

Edvard Kardelj umrl

V kliničnem centru v Ljubljani je 10. februarja umrl Edvard Kardelj, član predsedstva ZKJ in predsedstva SFRJ, član KP od mladih nog in najožji Titov sodelavec. Veljal je za teoretika samoupravljanja in neuvrčenosti in sestavljalca sedanje jugoslovanske ustave.

Dokler je Kardelj še živel, javno niso priznali, da ima raka, čeprav so se o tem že leta širile govorice. Po smrti so na nenavadno odkrit način objavili celo zgođovino bolezni. Pri Kardelju so prvič odkrili rak na debelem črevesu leta 1974 in so ga operirali. Dobro je okrevail, a čez dve leti je rentgen pokazal metastaze na pljučih. Pri operativnem pregledu trebušne votline junija 1976 niso našli nobenih znakov na jetrih. Istega meseca so mu izrezali del pljuč in Kardelj se je spet dobro popravil. Zdravili so ga s citostatiki do novembra naslednjega leta, ko se je pojavila tromboza na levi nogi. Obsevanje z betatronom decembra 1977 je povzročilo hudo reakcijo. Maligni proces se je nadaljeval. Lani septembra so spet zaznali metastaze na pljučih in oktobra na jetrih. 5. februarja Kardelj ni več vstal. 8. februarja so ga prepeljali v bolnišnico, naslednjega dne je izgubil zavest in 10. februarja je umrl. Sporočilo bolezni je za zdravniški konzilij podpisal dr. Bogdan Breclj.

Ob smrti Kardelja so v Jugoslaviji proglasili tridnevno žalost. Telo so upepeljali v novem krematoriju na Žalah, a žaro s pepelom so z veliko slovesnostjo položili v grobnico narodnih herojev v Ljubljani. Tito je skrajšal obisk v Jordaniji in je 12. februarja priletel naravnost na Brnik in se odtod odpeljal v Ljubljano, kjer je položil venec na Kardeljev oder. Kardelj je ležal v zgradbi izvršnega sveta, stari banovini in še starejši vladni palači na sedanji Prešernovi ulici. Od tam se je 13. februarja pomikal pogrebni sprevod z žaro do Trga revolucije na nekdanjem nunskem vrtu. Tita se je

zadnjič videlo na stopnicah vladne palače, ko se je sprevod pripravljaj, za pogrebom pa v deževnem in hladnem vremenu ni šel.

Za pogrebom je šel stari Averel Harriman kot odposlanec predsednika Carterja, ni pa bilo sovjetske delegacije. Ostale vzhodnoevropske države, Poljska, NDR, Romunija, Bolgarija, Madžarska in ČSSR, so poslale svoje odposlance.

Kardeljev naslednik

Edino v Sloveniji je Kardeljeva smrt povzročila spremembo v predsedstvu SFRJ. Z izbiranjem naslednika so pohiteli. Že 16. februarja je predsedstvo SZDL Slovenije "evidentiralo" Sergeja Kraigherja kot "možnega kandidata" za člana predsedstva SFRJ iz Slovenije. To je prvi, a tudi odločilni korak k izvolitvi. Končno, a popolnoma formalno in v naprej določeno besedo bo rekla skupščina SR Slovenije, kajti ustava določa, da republiška skupščina s tajnim glasovanjem izvoli člana predsedstva.

Kaj bi se zgodilo, če bi komu prišlo na misel, da se ravna po zakonu in ne podpre uradnega kandidata, ni treba ugibati. Julija in avgusta 1971 je 25 slovenskih poslancev postavilo svojega kandidata poleg petih uradnih; izvoljena sta bila ljubljenca vodstva Marko Bulc in Mitja Ribičič, 25 svojeglavih poslancev pa je zabredlo v hude težave in jih je bilo nekaj izključenih iz partije. "Poslanska afera" je še dolgo odmevala v Sloveniji.

Kraigher bo izpraznil mesto predsednika predsedstva SR Slovenije. Kot "možnega kandidata" za to mesto so na seji predsedstva SZDL 16. februarja "evidentirali" Viktorja Avblja, člana predsedstva in narodnega heroja. Stane Markič pa je bil evidentiran kot kandidat za novega člana predsedstva SR Slovenije.

Novo staro predsedstvo

Predsedstvo SFRJ, ki mu letos maja poteče petletni mandat, bo ostalo naspremenjeno. Pobudo za to je dal Tito, a ljudstvu niso povedali, kdaj in kako. Člani predsedstva so Edvard Kardelj za Slovenijo, Vladimir Bakarić za Hrvatsko, Cvijetin Mijatović za Bosno in Hercegovino, Petar Stambolić za Srbijo, Vidoje Žarković za Črno goro, Lazar Koliševski za Makedonijo, Fadil Hodža za Kosovo in Stevan Doronjski za Vojvodino. V teh petih letih od maja 1974 so se zvrstili na položaju podpredsednika predsedstva SFRJ Stambolić, Bakarić, Žarković, Doronjski in Hodža. Mogoče si je predstavljati, da so se Kardelj, Mijatović in Koliševski cmerili, da bi tudi oni bili radi podpredsedniki za eno leto, pa je Tito odločil, naj se članstvo ne spremeni. Ustava določa, da nihče ne more biti izbran za člana predsedstva več kot dvakrat po vrsti. Vsaka skupščina republike in pokrajine voli svojega člana v predsedstvo na tajnem glasovanju.

Tanjug je 5. februarja pojasnil, da gre pri kandidiranju in volitvah članov predsedstva "za izredno pomembne politične akcije", ne glede na to, da bo sestava nespremenjena. "To je priložnost, da z analizo dosedanjega dela predsedstva SFRJ... pretehtamo vse prednosti" kolektivnega vodenja in odločanja, ki se je že uveljavilo v

predsedstvu. Nespremenjeno članstvo naj bi izrazilo "kontinuiteto našega razvoja." Pridobilo se je že "velik ugled doma in v tujini." Drugi razlog, da naj se članstvo ne spremeni, "izvira iz resnosti in zapletenosti del in nalog, ki jih bo treba opraviti... Upoštevati je treba tudi izredno zapleteni mednarodni položaj oziroma krepitev politike neuvrščenih in položaja naše države v svetu." Dejstvo, da je predsedstvo "dobro funkcioniralo... samo potrjuje, da je takšna odločitev pravilna."

Poročni demanti

Medtem ko je bil Tito na Bližnjem vzhodu, je Gertruda Minutić za katero so trdili, da jo je Tito skrivaj poročil pela v Traviati v skopski operi. Zahodni časopisi so poročali, da je njen oče dejal, da imata s Titom skupno ljubezen do glasbe.

Vse govorice o poroki je pokončal predstavnik zveznega sekretariata za zunanje zadeve Mirko Kalezić na tiskovni konferenci 8. februarja. Dejal je, da so te govorice "neokusna in v bistvu nemoralna izmišljotina." Zdelo se mu je pomembno, da so se pojavile prav ob času Titovega obiska na Bližnjem vzhodu, da bi odvrnile pozornost od Titovega pomembnega dela za mir in neuvrščenost. Jugoslovanski časopisi te izjave niso priobčili.

Žarković o kolektivnosti

Član predsedstva CK ZKJ Vidoje Žarković je 27. februarja novinarjem v Beogradu razkladal, kaj so se pogovarjali 20. februarja na seji predsedstva ZKJ "o uresničitvi pobude predsednika Tita za krepitev kolektivnega dela in odgovornosti". To pobudo naj bi sprejeli "kot veliko spodbudo za nadaljno demokratizacijo in podružabljanje političnega odločanja" in kot "branič zoper pojave karierizma, liderstva in podobnih nezdravih ambicij posameznikov".

Tito v Splitu

Od Kardeljevega pogreba 13. februarja se Tito mudi v Splitu, kjer se še nikdar ni tako dolgo zadržal. Stanuje v Vili Dalmacija in 28. februarja so sporočili, da se sprehaja po vrtu in po Marjanu ter da je igral biljard. Pokazali so ga tudi na televiziji. Hoteli so pač naznaniti, da ima še bistro oko in mirno roko.

Predsedujoči predsedstva ZKJ Branko Mikulić je Titu 17. februarja poročal o partijskih zadevah. Včasih je poročanje opravljal Stane Dolanc.

Kitajska vojna

Tri dni po kitajskem napadu na Vietnam je dal predstavnik zveznega sekretariata za zunanje zadeve 20. februarja izjavo diplomatskemu uredniku Tanjuga, v kateri "Jugoslavija izraža globoko obžalovanje in resno zaskrbljenost zaradi razvoja dogodkov in širjenja vojnega požara v jugovzhodni Aziji. Oboroženi spopad med LR Kitajsko in SR Vietnamom ter vojaške akcije kitajskih oboroženih sil na vietnamskem ozemlju prispevajo k neprestanemu slabšanju obstojnega po-

ložaja" v tem območju. Jugoslavija je pred nedavnim opozorila "na nevarnosti, ki izhajajo iz oboroženega spopada med SR Vietnamom in Demokratično Kampučijo" in vietnamske vojaške akcije proti Kampučiji. Jugoslavija meni "tudi zdaj, da je edina pot, ki vodi k ustavitvi nadaljnega poslabšanja stanja in k pravični rešitvi obstoječih sporov, v iskanju miroljubne rešitve" na podlagi listine OZN in ob "popolnem spoštovanju suverenih pravic vseh narodov in držav do miru, neodvisnosti, ozemeljske celovitosti in samostojnega razvoja brez tujega vmešavanja". Prvi korak "je v ustavitvi bojev in umiku vseh četstujih ozemelj." Nadajnje zaostrovanje bi "utegnilo imeti naslutene posledice za mir in varnost na svetu", je rečeno v uradni izjavi.

Uradna Jugoslavija je tako ubrala pot, ki je v popolnem nasprotju s stališčem Sovjetske zveze in vzhodnoevropskih držav z izjemo Romunije. Te dežele, a med neuvrščenimi še posebej Kuba, so zelo ostro obsodile Kitajsko in brez pridržkov podprle Vietnam. Enako so ga bile podprle že v začetku leta, ko je podjarmil Kampučijo. Razlike v mišljenjih, ki so prišle na dan ob vdoru v Kampučijo, so se s kitajskim napadom še povečale.

V Varnostnem svetu

Razprave v varnostnem svetu ob koncu februarja o Indokini niso pripeljale nikamor, ker sta si stali nasproti dve velesili, ZSSR in Kitajska, ki imata pravico do veta. V eni od neplodnih debat 27. februarja je govoril tudi stalni jugoslovanski predstavnik v OZN Milijan Komatina. Čeprav Jugoslavija ni član varnostnega sveta, je hotel povedati mnenje o tem žgočem vprašanju. Navajal je uradno izjavo od 20. februarja in v obrazložitvi še enkrat tesno povezoval oborožene akcije proti Kampučiji z akcijami proti Vietnamu in pozival k umiku vseh čet s tujih ozemelj.

S tem se je Jugoslavija dokončno zamerila Sovjetski zvezi in njenim zaveznikom. V tisku so opozarjali, da ni obsodila kitajske agresije na svobodoljubni in herojski Vietnam, ki da ga podpira vse napredno človeštvo.

S.Z.D.L.J. o zunanjih zadevah

Zvezna konferenca Socialistične zveze je na seji 26. februarja v Beogradu obravnavala vlogo SZDL v podružabljanju zunanje politike in mednarodnega delovanja Jugoslavije. Aleksandar Bakočević je v uvodnem referatu mlatil prazno slamo o "demokratičnem oblikovanju in izvajanju" jugoslovanske zunanje politike, pri katerem da sodelujejo delovni ljudje in njihove organizacije. Po običajnem kopitu je hvalil gibanje neuvrščenih držav, ki da se "uspešno zoperstavlja pritisku in prizadevanjem, da bi ga razcepili", vendar ni nič določenega povedal. Glede "dogajanja v jugovzhodni Aziji" je izrazil željo, da bi namesto s silo poiskali pravično rešitev sedanjih sporov z miroljubnimi sredstvi ob vsestranskem spoštovanju suverenih pravic vseh narodov. Dotaknil se je tudi bolečih odnosov z Bolgarijo, kjer so "pred kratkim v nekaterih publikacijah" ponovili znana stališča o Makedoniji. To razumejo občani "kot poseganje v celovitost socialistične

neuvrščene Jugoslavije. Prepričani so tudi, da bodo ti propagandni poskusi doživeli polom", je dejal Bakočević.

Zunanji minister Josip Vrhovec je na seji govoril o "temeljnih jugoslovanske zunanje politike" in položaja v svetu, pri čemer se mu imenitno zdi, kadar izusti modrost, da "mednarodne razmere bremene številne nevarnosti" ali da se "soočamo z mnogimi kriznimi žarišči". Podobne prazne fraze veljajo za pomembne zunanjepolitične izjave, na katere navežeš hvalisanje neuvrščenosti. Vrhovcu se zdi, da je "zmeraj močnejša vsesplošna težnja narodov in držav, da bi živeli v miru, da bi postali aktivni udeleženci in enakopravni dejavniki v mednarodnih odnosih". Ni povedal, kako je prišel na to misel v svetu, kjer z malo izjemo demokratičnih zahodnih držav narodi nimajo nobene možnosti, da bi izrazili svoje težnje in jih nasilni vladarji pehajo iz prijateljstva v sovraštvo in iz miru v vojno, kot jim pride na misel.

Vrhovec je v zaviti obliki povedal nekaj o "dejavnosti sil, tujih neuvrščenosti", ki hočejo politiko neuvrščenosti "podrediti raznim blokovskim koncepcijam in interesom." Zaradi tega ima neuvrščenost "kopicco težav in problemov v lastnih vrstah", ki jih poglobljajo tuji interesi. "Glavni namen prizadevanj, da bi take interese pod raznimi političnimi in ideološkimi gesli in merili vsilili gibanju neuvrščenih, je likvidacija enega od bistvenih kriterijev neuvrščenosti - njene zunajblokove usmeritve, da bi gibanje neuvrščenosti povezali z blokovskimi interesi in konfrontacijami." Toda neuvrščenost si je zastavila cilje, "ki bodo ustvarili drugačen svet: svet brez privilegijev, brez nadvlade, brez hegemonističnih interesov in brez blokovskih delitev, svet, v katerem bodo vladali mir, enakopravnost, neodvisnost in napredek, enako dostopni vsem narodom in državam." Zaradi tega se zdi Vrhovcu pomembno, da "v okviru gibanja neuvrščenosti ne bo nikakršnih delitev po obliki družbenih ali političnih sistemov članic gibanja. Kajti gibanje ni tako zastavljeno in tudi ne more biti tako usmerjeno, da bi delovalo in se opredeljevalo po ideoloških merilih."

Konflikti med socialističnimi državami

Član predsedstva ZKJ Aleksandar Grličkov je na seji konference SZDLJ obdelal vojne med socialističnimi državami in sovjetski dogmatizem, ne da bi omenil ZSSR po imenu.

Vojni spopadi so "skrajna točka konfliktov med socialističnimi državami in komunističnimi partijami", ki jih je treba razjasnjevati s svežo marksistično analizo. "Komunistično delavsko gibanje in nekatere partije v njem se vračajo k poraženi preteklosti" v odnosih med seboj. "Mračni duh preteklosti se med drugim izraža tudi v trditvah enih, da nekatere socialistične države niso socialistične, ker notranja ekonomska in socialna organizacija le-teh ne ustreza" izkušnji ali pojmovanju prvih. "Komunisti na oblasti so dejansko pred izbiro, ali da priznajo, da so med njimi možna protislovja, ki utegnejo biti tudi antagonistična, ali da drug drugemu ne priznajo, da so socialistična država". Še vedno je navzoče dogmatsko in konservativno pojmo-

vanje odnosov v komunističnem in delavskem gibanju, tako da "eni vsiljujejo svoja pojmovanja in interese drugim v imenu proletarskega internacionalizma. To politično pojmovanje in praksa je v nasprotju s socialističnimi težnjami v svetu in z razvojem socializma kot svetovnega procesa."

Grličkov je dejal, da so med KPJ in "nekaterimi komunističnimi partijami" razlike in nesoglasja o poteh izgradnje socializma in o zunanji politiki. "Tega nočemo prikrivati, hkrati pa v tem ne vidimo razloga, da se odnosi ne bi izboljšali in da ne bi razvijali sodelovanja." Na ta način omogočajo "tovariški in konstruktiven demokratičen dialog", ki bo premoščal objektivna protislovja. "To je edini način, kako ohraniti osnovne interese socializma v svetu in onemogočiti njihovo moralno degradiranje." Zaradi pritiska na politiko neuvrščenosti "je v teh novih razmerah naša zgodovinska odgovornost braniti gibanje neuvrščenosti." Socialistične sile so pred razpotjem: "ali so posamezne države v mednarodnih odnosih za aktivno miroljubno koeksistenco nasploh, in posebej, ali so za aktivno miroljubno koeksistenco v medsebojnih odnosih ali ne. Če so odgovori na ta vprašanja pozitivni, potem so neumestni epiteti in oznake, češ da so eni revizionisti, oportunisti in podobno, medtem ko drugi v imenu obrambe nekakšne čistosti hkrati citatološko in dogmatsko tolmačijo marksizem in ga pojmujejo na tej osnovi, in tako v imenu radikalnega obračuna z imperializmom in v imenu razreševanja protislovij sodobnega sveta drčijo v brezno medsebojnih obračunov."

Na koncu je Grličkov dejal, da se ZKJ bojuje "za oblikovanje novega tipa internacionalizma, katerega izhodišče je neodvisnost in samostojnost vsake partije, vsakega naroda in vsakega naprednega gibanja"; ta novi internacionalizem "bi izstopil iz okvira odnosov med komunističnimi partijami in se vzrastel v svet vseh naprednih partij in gibanj, vseh naprednih ljudi, ki zastopajo sodobne težnje socializma kot svetovnega procesa."

Tito praznuje

Tito je 25. maja praznoval svoj 87. rojstni dan z običajnim programom. Dopoldne je v Beogradu sprejemal otroške čestitke mladine in otročje čestitke voditeljev, v imenu katerih ga je pozdravil podpredsednik predsedstva Lazar Koliševski. Zvečer je gledal prireditev na štadionu JNA in mu je s tradicionalno štafetno palico izročila mlada Albanka.

Tito v Moskvi

Kljub starosti se je Tito v preteklem letu nekajkrat odpravil po svetu. Majski obisk v Moskvi je pripravil član predsedstva ZKJ Miloš Minić, bivši zunanji minister, ki se je od 23. do 26. aprila pogovarjal z sovjetskimi zunanjim ministrom Gromikom v Moskvi. Po vrnitvi v Beograd je Minić 28. aprila osebno poročal Titu o pogovorih s Sovjeti.

V Moskvo se je Tito odpravil 16. maja. Seboj je med drugim vzel Staneta Dolanca. V Moskvi ga je sprejel Brežnjev, s katerim sta se dva dni pogovarjala, nakar se je Tito dva dni oddihoval, a 21. maja se je

vrnil v Beograd. Kot so poročali jugoslovanski časopisi, je bilo "na pogovorih v polni meri uveljavljeno stališče, naj razlike v pogledih na posamezna vprašanja ne predstavljajo ovir za nadaljni razvoj odnosov "med Jugoslavijo in ZSSR, a pogovori so potekali " v nadvse prijateljski in odprti atmosferi."

Kot vselej so se tudi tokrat pogovarjali o sodelovanju in spet ugotovili, da so za razširitev sodelovanja "še velike možnosti, zlasti na gospodarskem področju." Stare razlike v pogledih na graditev socializma so spet obravnavali "ob polnem spoštovanju različnosti v pogledih kot tudi ob doslednem spoštovanju načel enakopravnosti, neodvisnosti in nevmešavanja v notranje zadeve drugih," kot je poročal dopisnik DELA Vlado Jarc iz Moskve. V mednarodnih vprašanjih so stare razlike glede neuvrščenosti, nove pa so zelo krepke razlike glede vietnamske okupacije Kampučije. Teh v sporočilih niti omenili niso.

V zdravici na slavnostni večerji 17. maja v Kremlju je Brežnjev dejal, da je sovjetsko-jugoslovansko prijateljstvo lahko "vpliven dejavnik miru in napredka v Evropi in zunaj nje." Nekaterim to prijateljstvo ni všeč in ga skušajo ovirati "s špekuliranjem o preteklosti in absurdnim fantaziranjem glede prihodnosti. Mi si seveda želimo odnose brez vsakršne nejasnosti, iskrene in absolutno enakopravne odnose." Načela "v znanih sovjetsko-jugoslovanskih dokumentih so trdna podlaga za take odnose." To je bilo vse, kar je Brežnjev rekel o teh odnosih.

Potem je govoril o položaju v svetu, ki da je nemiren. Nevarnost predstavlja tudi oborožitvena dirka, a sporazumi z ZDA (ki jih je kasneje podpisal s predsednikom Carterjem na Dunaju) bodo pomembna etapa na poti omejevanja strateške oborožitve. Pogovori s francoskim predsednikom Giscardom d'Estaingom so zgled, kako je mogoče odpirati nova obzorja za sodelovanje.

Brežnjev ni torej rekel nič o spoštovanju razlik in nič o neuvrščenosti.

Tito je v odgovoru na zdravico prav o tem veliko govoril. Poudarjal je, da sodelovanje že desetletja temelji "na preverjeni načelni podlagi", ki so jo izoblikovali leta 1956 in potrdili ob srečanjih leta 1976 in 1977. Tito nikdar ne zamudi prilike, da ne bi navajal te podlage, ki je "trajna in nezamenljiva". Po Titovem mnenju je treba upoštevati "nekatero razlike v naših pojmovanjih in politiki, ki naravno izvirajo iz različnosti poti graditve socializma in mednarodnega položaja naših držav." Te razlike "niso in ne smejo biti povod za nerazumevanje in nezaupanje, še manj pa ovira pri poglobljanju naših prijateljskih odnosov in vsestranskega sodelovanja." Zato se Titu zdijo pomembne redne in enakopravne izmenjave mnenj na raznih ravneh, s čemer zagotavljajo "popolnejše in realnejše vzajemno spoznavanje, razumevanje in spoštovanje stališč in politike naših držav in naših partij".

Tito je zaskrbljen zaradi kriz "na jugu Afrike, na Bližnjem vzhodu in na jugovzhodu Azije. Sodimo, da je pot k njihovem reševanju popolno spoštovanje pravice narodov in držav do nacionalne suverenosti,

neodvisnosti in lastnega načina življenja, brez vmešavanja od zunaj." S to omembo je Tito obšel pereče vprašanje Kampučije. Ko je govoril o potrebi popuščenja napetosti, je dejal, da je "treba odločno odpravljati nevarna vojna žarišča in vojaške intervencije, dosledno spoštovati neodvisnost vseh držav, nevmešavanje v notranje zadeve drugih ter miroljubno in konstruktivno reševanje odprtih vprašanj." Zavzel se je za resnično razoroževanje. Ob koncu je hvalil politiko neuvrščenosti "kot neodvisen in samostojen dejavnik zunaj blokov" in pripomnil, da so ji "globoko in trajno privrženi."

O obisku niso izdali uradnega skupnega sporočila. Takoj po vrnitvi je Tito poročal predsedstvom ZKJ in SFRJ na skupni seji 22. maja o pogovorih v Moskvi. Vse kaže, da sta se Tito in Brežnjev pogovarjala največ o tistih zadevah, ki so bile v javnosti najmanj omenjane. Ker se je Tito že na debelo pripravil na konferenco neuvrščenih v Havani (čeprav se je vršila šele v začetku septembra), sta bila prav gledanje na neuvrščenost in sovjetska podpora vietnamske okupacije glavni sporni točki.

Bohinjska seja

Stane Dolanc se marca in aprila ni kaj dosti zadrževal v Titovi bližini, kjer se kot na cesarskem dvoru dvorjani pehajo za cesarjevo naklonjenost. Predsedujoči v predsedstvu ZKJ Branko Mikulić se je motal okrog Tita v Splitu marca in v Igalu aprila. Šele po potresu v Črni gori se je Tito 26. aprila odpravil na Brdo pri Kranju in je 1. maja s svojo navzočnostjo počastil slovesno sejo centralnega komiteja ZKJ v Bohinjski Bistrici.

Centralni komite se je zbral v bohinjskem kotu, da bi praznoval 40-letnico, kar se je začasno vodstvo KPJ pod Titom preuredilo v centralni komite. Leta 1939 so se na skrivaj sestali v hiši bohinjskega socialista Tomaza Godca; ki so jo zdaj preuredili v muzej. Takrat jih ni bilo veliko in so Slovenci s Kardeljem imeli veliko besedo. Zdaj je CK napolnil novi kulturni dom Jožeta Ažmana v Bohinjski Bistrici. Kot gostitelj je sejo odprl France Popit, predsednik ZK Slovenije, a slavnostni govornik je bil Stane Dolanc, ki je orisal tedanje čase, ko je Hitler že priključil Avstrijo in obrezal Čehoslovaško, KP pa je pozivala na boj proti fašizmu in imperializmu, kar je takrat pomenilo Angleže. Dolanc je pel slavo Titu in poudarjal vlogo Slovencev kot Titovih najbližjih sodelavcev.

Poreden oglas

Tako France Popit kot Stane Dolanc sta na seji govorila srbohrvaško. V ljubljanskem DELU se je 5. maja na strani 13 pojavil sledeč oglas: "Instruktorja za slovenski jezik nujno iščem. Ponudbe na naslov: France Stane, Bohinjska 79, Ljubljana-Murgle." Vsa Slovenija se je smejala v pest; ker je bil pomen popolnoma jasen. Murgle so novo naselje od Viča proti barju, kjer ni stolpnice za delavske mase, pač pa so sezidali atrijske hiše za največjo gospodo, vključno Popita in Dolanca. Edine, ki se niso smejale, so bile telefonistke pri DELU, ki sprejemajo male oglase, kajti organi sekretariata za

notranje zadeve so uvedli preiskavo, da bi odkrili zlikavca, ki se norčuje iz političnih voditeljev. Našli ga niso. Mitja Ribičič, predsednik Socialistične zveze Slovenije, se je jezil, da je neumestno očitati Dolancu da ni govoril po slovensko, ker da je bilo zelo važno, da je ostale Jugoslovane seznanil z veliko vlogo, ki so jo Slovenci igrali kot Titovi sodelavci v revoluciji.

Dolanc odstopi

Skupščina Jugoslavije je imela 15. maja dopoldne sejo, na kateri je govoril Tito o zunanji politiki in mimogrede omenil, da pojde naslednjega dne v ZSSR. Sicer je pripovedoval stare zgodbe o jugoslovanski politiki, ki se prizadeva za prijateljstvo z vsemi državami in ki vodi k uveljavljanju neuvrščenosti. Z ne preveč ostrimi besedami je obsodil vietnamsko intervencijo v Kampučiji. Sledila je debata, se pravi pritrjevanje, v kateri je govorilo nekaj delegatov, med voditelji pa predsednik vlade Veselin Djuranović, predsednik SZDLJ Todor Kurtović in sekretar predsedstva ZKJ Stane Dolanc.

Skupščina je potrdila novo predsedstvo SFRJ, ki je enako kot staro, kateremu je potekel mandat. Edina sprememba je član predsedstva iz Slovenije, ker je Sergej Kraigher nadomestil umrlega Edvarda Kardelja. Za podpredsednika predsedstva za naslednje leto je bil izbran Makedonec Lazar Koliševski.

Nihče ne bi pričakoval, da bona ta dan prišlo do sprememb v ZKJ. Že res, da je bil Tito v Beogradu, toda sodil bi, da je za starega moža govor v skupščini dovolj za en dan. Seja predsedstva SFRJ, kateri je predsedoval po potrditvi v skupščini, je bila zgolj formalnost, saj je podpredsednik že vnaprej določen.

Toda popoldne se je sestalo predsedstvo ZKJ in zvečer so skopo sporočili, da je Stane Dolanc odstopil kot sekretar predsedstva in ga je nadomestil Dušan Dragosavac, hrvaški Srbi. Dolanc je ostal član predsedstva, a o razlogih za odstop ni bilo nikakršnega pojasnila. Časopisi so objavili vest o seji predsedstva, kjer so sprejeli odstop enega in postavili za sekretarja drugega, kot da bi se sekretarji menjavali vsako leto. Do zdaj se niso.

Posebej je bilo naznanjeno, kot da z odstopom ne bi imelo nobene zveze, da je Tito dodelil Dolancu red junaka socialističnega dela za velike zasluge. Zaman bi v DELU iskal velikega naslova "Dolanc odstopil - Tito ga odlikuje". Vsaka vest je bila objavljena posebej v okornem uradniškem stilu brez razlage.

Zato so bila zasebna ugibanja toliko bolj razgibana. Prvi vtis je bil vsekakor, da so Dolanca po dolgih prizadevanjih končno le odžagali. Pri tem naj bi imel pomembno vlogo Bosanec Branko Mikulić, a podpihoval naj bi ga "Beograd", se pravi sbsko navdahnjena birokracija. Po drugi strani so nekateri ugibali, da se je Dolanc modro umaknil. Partijski aparat je organiziral po svoji zamisli in vanj postavil svoje ljudi. Če se bodo sekretarji v bodoče hitro menjavali, se jim zlepa ne bo posrečilo, da omajejo ta Dolančev aparat. Z odstopom kot sekretar si je Dolanc tudi odprl pot, da za eno leto postane predsedujoči predsedstva, ko pride vrsta na Slovenca. Poleg tega pravijo nekateri, da si hoče Dolanc zgraditi zaslombo v bazi partije. Te zaslombe med

člani dozdej ni imel nikjer, ker si je ustvaril partijsko kariero v armiji in v Beogradu in ne v Sloveniji, tako da je v Beogradu veljal kot prišlek iz Slovenije, v Sloveniji pa kot karierist iz Beograda. Res se je - naj bo po lastni izbiči ali po sili - nastanil na Murglah v Ljubljani in se je poleti in na jesen udeleževal v krajevnih slovenskih zadevah.

Poplava junakov

Tudi red junaka socialističnega dela je mogoče razlagati na različne načine. Po eni strani je mogoče reči, da mu ga je Tito dodelil v tolažbo zaradi brce, po drugi strani je tudi mogoče, da ga je izredno odlikoval, ker mu je ugajala Dolančeva požrtvovalna poteza z odstopom. Sledeči dogodki dopuščajo obe možnosti. V naslednjih devetih dneh je sledila prava poplava junakov, ki so sicer zelo redke pojave in jih Tito dodeljuje recimo za 60. rojstni dan ali partijski jubilej. Toda 21. maja sta postala junaka socialističnega dela dva Srba, Miloš Minić in Moma Marković, ki nista imela ne rojstnega dne niti nista sicer kaj praznovala. Minić bi recimo zaslužil junaka lani, ko je odložil breme zunanega ministra, ali pa naj bi počakal do avgusta, ko je bil star 65 let. Moma Marković pa je pri svojih 67 letih popolnoma v pokoju in je le še član sveta federacije, jugoslovanske lordske zbornice. Ali so Srbi res tako godrnjali zaradi junaka Dolanca, da jim je bilo treba zapreti usta z dvema junakoma Srboma? In 24. maja je Tito dodelil red junaka socialističnega dela še enemu Slovencu, Mitji Ribičiču, ki je 25. maja praznoval šestdesetletnico. Če bi kdo hotel pokazati, da je junak figo vreden, si ne bi mogel izbrati lepšega primera.

Nekam čudno, a po svoje zanimivo, sta se brala dva članka v ljubljanskem DELU 19. maja, oba vokvirjena, eden na drugi strani in drugi na tretji strani, oba enako dolga in enako poudrjena. Tisti na drugi strani je pel slavo Mitji Ribičiču ob 60-letnici, do katere je bilo še šest dni. Tisti na tretji strani je pel slavo Staneu Dolancu za red junaka socialističnega dela, ki ga je dobil pred štirimi dnevi. Res je, da DELO ni preveč točno niti hitro in mirne duše objavlja tri ali štiri dni stare novice. Pa vendar se zdi, da sta članka odražala razpoloženje slovenskega partijskega vodstva: zadržanost do karierista iz Beograda in povečevanje domačega fanta.

Toda med junaki je Tito Dolanca le posebej počastil. Osebnost mu je namreč izročil medaljo na slovesnosti v Splitu 15. septembra. Oba sta bila takrat v Splitu zaradi mediteranskih športnih iger. Dolanc je bil predsednik pripravljalnega odbora (in bi mu morali Hrvati ali vsaj Splitčani biti hvaležni, ker je zbobnal mnogo denarja za štadion in druge objekte, pa tudi za boljši promet v Splitu). Tito pa je mediteranske igre 15. septembra slovesno odprl. Na isti dan je tudi pripel medaljo na Dolančeva junaška prsa in časopisi so priobčili ganljive govore. Tito je hvalil Dolanca za zasluge, Dolanc se je zahvaljeval za čast in obljubljal, da bo še naprej pridno delal.

Res se Dolanc ni umaknil iz javnosti, čeprav se je na jesen jasno kazalo, da se je umaknil v Slovenijo.

Na dan po odstopu, 16. maja, je spremljal Tita v Moskvo (o tem več pod "Tito v Moskvi") in je s tem pomembnem obisku obveščal republiške aktivne: 28. maja slovenskega v Ljubljani, 30. maja srbskega v Beogradu in 1. junija hrvaškega v Zagrebu. Potem je 14. junija z veliko avtoriteto vodil tiskovno konferenco s tujimi novinarji v Beogradu. Take intervjuje z vodilno partijsko osebnostjo pripravijo nekako enkrat na leto (gl. KT 449-450 o Bakaričevem intervjuju 16. aprila 1977). Tuji dopisniki so opazili veliko Dolančevo samozavest in odločne odgovore tudi o kočljivem vprašanju, kot so odnosi z Bolgari.

Spremembe v predsedstvu

Centralni komite ZKJ je v Beogradu 23. junija razpravljajal o delitvi dohodka. Po stari komunistični navadi se je razprava vrtela v abstraktnih teoritečnih višavah, namesto da bi se spoprijela s resničnimi težavami. Na kratko povedano so na dolgo in široko ponavljali, da morajo imeti neposredni proizvajalci kot samoupravljalci glavno besedo pri razdeljevanju dohodkov, niso pa povedali, kako bi preprečili, da ne bi delili, česar niso zaslužili.

Najpomembnejša zadeva na seji je bila sprememba v predsedstvu ZKJ. Trije člani partijskega predsedstva, ki so bili tudi člani predsedstva SFRJ, so se umaknili in so poleg članstva v CK obdržali le še svoje državne funkcije. Ti so Bosanec Cvijetin Mijatović, Makedonec Lazar Koliševski in Črnogorec Viđoje Žarković. Namesto njih so bili imenovani Hamdija Pozderac, Lazar Mojsov in Dobroslav Čulafić. Na mesto, ki se je izpraznilo s Kardeljevo smrtjo, je bil postavljen Andrej Marinc. Na ta način, kot so rekli, naj bi preprečili kopičenje funkcij in naj bi dosegli, da se posamezniki res posvete svojim dolžnostim. Marinc je zvest načelom res odstopil kot podpredsednik zveznega izvršnega sveta. Za novega podpredsednika je bil postavljen Zvone Dragan.

Kot navadno so tudi tokrat načela veljala le za nekatere. Svoje državne funkcije je obdržalo kar pet od postavljenih 15 članov predsedstva ZKJ. Po funkciji so člani predsedstva tudi predsedniki centralnih komitejev republik in pokrajin in Tito kot predsednik ZKJ. Člani obeh predsedstev, ZKJ in SFRJ, so ostali Vladimir Bakarić, Stevan Doronjski in Fadil Hoxha; Veselin Djuranović in general armije Nikola Ljubičić sta ostala v predsedstvu ZKJ in obdržala funkcije v vladi, prvi kot predsednik zveznega izvršnega sveta in drugi kot obrambni minister. Načelniki brez dvojnih funkcij so torej le sekretar predsedstva, Hrvato-Srbi Dušan Dragosavac, Makedonec Aleksandar Grličkov, Srbi Miloš Minić in Petar Stambolić, Bosanec Branko Mikulić in Slovenec Stane Dolanc, poleg štirih zgoraj navedenih novincev.

Komaj eno leto po partijskem kongresu (gl. KT 463-464) se je torej predsedstvo precej spremenilo. Tistim, ki preštevajo narodnosti, je padlo v oči, da je bosanskega Srba Cvijetina Mijatovića nadomestil musliman Hamdija Pozderac in tako vzpostavil nekoliko boljše ravnotežje v vodilnem partijskem telesu.

Doronjski predseduje

Spremembe, ki se dogajajo v partiji brez formalnega pristanka kongresa, ki je za to poklican, le kažejo, kako svojevoljno je partijsko vodstvo. Ko se je oktobra bližala obletnica, kar je bil Branko Mikulić postavljen za predsedujočega predsedstva (gl. KT 466), se je porajalo vprašanje, ali se bodo držali naznanjenega pravila, da bo predsedujoči le za eno leto. Minil je 19. oktober, obletnica postavitve, pa nič. Ali je Mikulić res tako utrdil svoj položaj, da ga bo obdržal. Šele 23. oktobra se je sestalo predsedstvo ZKJ in Stevan Doronjski iz Vojvodine (eden od tistih, ki se še oklepajo državnih funkcij) je bil postavljen za predsedujočega predsedstva za naslednje leto. Tito se je v govoru zahvalil Mikuliću za poštovno delo.

Iz vojske v predsedništvo

Za generalnega sekretarja predsedstva SFRJ je bil 6. junija imenovan generalpolkovnik Ivan Dolničar. Imenovanje je povzročilo govorce, da se krepi vpliv vojske v državi.

Ivan Dolničar je bil rojen 1. 1921 pri Dobrovi blizu Ljubljane in se je pred vojno izučil za pararja v Ljubljani je bil aktivist OF do junija 1942, ko je šel k partizanom, kjer se je do konca vojne povzpел do komisarja divizije. Potem so ga poslali v višjo politično šolo in višjo letalsko vojno akademijo ter ga napravili za štabnega letalca. Bil je načelnik operativnega oddelka komande vojnega letalstva, pomočnik sekretarja za narodno obrambo in podsekretar v tem sekretariatu. Od 8. kongresa je v centralnem komiteju ZKJ. Je tudi sekretar sveta za narodno obrambo predsedstva SFRJ. Dolničar je bil sprejet v partijo avgusta 1941.

Potočar v pokoj

Koliko moči ima jugoslovanska vojska, takoimenovana ljudska armada? Pri tajinstvenih spremembah v vodstvu in nepojasnjenih izjemah od razglašanih pravil so govorce neizbežne. Ker obrambni minister general armije Nikola Ljubičić že dolgo sedi na svojem položaju in v partijskem vodstvu, ni nič čudnega, da nekateri vidijo v njem moč za Titovim prestolom in odločilnega moža, ko bo Tita pobrala bridka smrt. Zadnja leta so med močne može v armadi šteli tudi generalpolkovnika Staneta Potočarja, načelnika generalštaba JLA, Slovenca iz Mirne peči na Dolenjskem. Toda 15. avgusta, na poletni plovbi z Galebom po sinjem Jadranu od Brionov do Zadra, so leta starosti nenadno dohitela krepkega dolenjskega fanta in z ukazom vrhovnega komandanta maršala Josipa Broza Tita je bil upokojen, ker je dosegel upokojitveno starost za svoj čin.

Zadeva ne bi bila tako čudna, če ne bi general praznoval svojo 60-letnico že 27. aprila. Župniku, ki je leta 1919 vpisal v rojstno in krstno knjigo Staneta, sina kmečkih staršev, so verjeli tudi v JLA in v kabinetu predsednika republike. Tito je Potočarju 26. aprila poslal osebne čestitke ob šestdesetletnici, kar je čast, ki doleti izbrane revolucionarje in politične delavce, za kmečkega fanta, ki je namesto k beli gardi zajadral k partizanom in je nato uspel v vojaški karieri, pa je nekaj

posebnega. Čestitke mu je poslal tudi centralni komite ZKJ, kar je bolj nenavadno. In obrambni minister Ljubičić mu je na sam rojstni dan, 27. aprila, izročil red jugoslovanske zvezde na svečanosti v domu JLA v Beogradu. General svoje starosti torej ni skrival in v čestitkah ni bilo niti najmanjšega namiga, da so pravila o službi v JLA pač taka, da mora generalpolkovnik pri šestdesetih letih v pokoj. Vse je kazalo, da bo še dolgo služil domovini kot načelnik generalštaba ali pa celo na višjem položaju.

Kot so opazili gostitelji med obiski na zapadu, general ni bil obremenjen z bleščečim razumom, ki bi utegnil ovirati ga pri vojaški in politični karieri. Bolj ga je odlikovala lokavost. Izobrazba, ki mu jo je vtepel v glavo vaški učitelj med kraljevsko diktafuro, je zadoščala, da se je po vojni izpopolnil na štabni akademiji v Sovjetski zvezi. Tam ga ni zapeljal Stalin. Ostal je zvest in partija ga je nagradila, tako da je prišel tudi v centralni komite. Pri svojih šestdesetih letih je bil velik dedec, prav nič pripravljen za pokoj.

Toda štiri mesece po praznovanju rojstnega dne je nekdo pobrskal po pravih službi in tekel Titu pokazati, da mora Potočarja upokojiti. In Tito je z obžalovanjem segel po pero in podpisal ukaz. Temu naj verjamejo tisti, ki so včeraj po prežgani juhi priplavali. Drugim se bo upokožitev zdela sumljiva in si jo bodo razlagali na vse mogoče načine. Zanesljivega ni še nič prišlo na dan.

Istega dne, 15. avgusta 1979, je bil postavljen za načelnika generalštaba JLA admiral Branko Mamula, Srb iz Like, bivši pomočnik sekretarja za ljudsko obrambo, ki je bil dolga leta na poveljniških položajih v mornarici in v splitski pomorsko-vojni oblasti.

Ukazi o upokožitvi in postavitvi so bili izdani na dan, ko se je Tito s spremstvom podal na dvodnevno plovbo z Galebom. Na ladji je bila cela vrsta generalov in admiralov, vključno Ljubičić, Potočar in Mamula. Sporočili so, da se je Tito med plovbo pogovarjal o vojaških zadevah. V Zadru je šel gledat na kopno in se past ob pozdravih množic, potem pa se je vrnil na Brione.

Čestitamo g. ing. Ladislavu Bevcu in njegovi soprogi, ki sta v avgustu dosegla 90. odn. 80 let starosti. Na mnoga letal

Poslanik v Teheranu

Falk Dizdarević, novi jugoslovanski veleposlanik v Iranu je 28. novembra 1979 izročil svoje poverilnice vršilcu dolžnosti iranskega zunanjega ministra, ki je bil takrat Bani-Sadr. Imela sta "odkrit in prijateljski pogovor" o mednarodnem položaju, neuvrščeniosti in sodelovanju med Jugoslavijo in Iranom. Niso poročali, da je bil Dizdarević opozoril Iranca, naj postopa z ameriškiimi diplomatskimi kolegi po mednarodnih pravilih.

Dragosavac predseduje

Sekretar predsedstva ZKJ Dušan Dragosavac je za 60-letnico dobil 30. novembra lani red jugoslovanske zastave z lento in čestitke od Tita.

OB ZAKLJUČKU LISTA

Čprav je Klic Triglava datiran s 1. avgustom, ko so bile dejansko prve štiri strani lista tiskane, v dobri veri, da bo "to pot" šlo, smo že sredi oktobra, ko v tiskarni končujemo zadnjo stran te dvojne številke. To razloži, da prilike v obratu še vedno niso povsem normalizirane. Prihodno številko nameravamo izdati v začetku decembra in bo verjetno dvojna.

Kar zadeva domovino, bi na tem mestu mogli reči, da gre do stvari na slabše. Nimamo v mislih samo gospodarsko stanje, ki se kljub devalvaciji dinarja, ni nič izboljšalo, temveč predvsem partijsko politiko, ki se po Titovi smrti ne kaže nič kaj stabilno. V juliju je v Sloveniji "odstopil" dr. Anton Vratuša, predsednik izvršnega sveta. Nasledil ga je njegov prejšnji minister za notranje zadeve Janez Zemljarič. Istočasne občutne spremembe v vladi kažejo, da se politika obrača bolj na levo in da politična policija pridobiva na moči. Vratuša je bil, podobno kot Dolanc, Kardeljev protežiranec; bil je njegov šef kabineta dolga leta. Smatrali so ga za zmernega, prej administratorja kot politika.

Pri emigraciji bi omenili razširjeni sestanek 'Demokratske alternative' v maju v Londonu. Bil je pripravljajnega značaja za oktobrski sestanek v Parizu, na katerem naj bi sodelovalo dokaj več ljudi. Srbsko 'Oslobodjenje' v Londonu ni sodelovalo; odsotnih je bilo tudi nekaj zmernejših Hrvatov, sicer članov Hrvatskog narodnog vijača, za katere se je računalo, da bodo prišli. Razkritje tega je povzročilo sila hudo kri med emigrantskimi Hrvati ekstremnejših pogledov in manir. Pri Hrvatski seljački stranki je videti globlje razhajanje med emigrantskim in izseljenskim krilom, ki se odraža v občasnih obračunalnih izjavah in člankih med dr. Krnjevićem in dr. Zorkinom in v dveh rivalitetnih izdajah Hrvatskog Glasa. Po drugi strani je treba zapisati, da so v dr. Krnjevićevi HSS storili gotove korake v smeri širše odn. globlje demokratizacije strankinega vodstva.

Ur.

KLIC TRIGLAVA

Uredništvo in uprava: 76 GRAEME ROAD, ENFIELD, MIDDX. ENGLAND Tel. 01-363 5097

KLIC TRIGLAVA je politično neodvisen list, ki izhaja enkrat na mesec. Izdaja ga SLOVENSKA PRAVDA, združenje svobodnih in demokratičnih Slovencev. Njeno mnenje predstavljajo le članki, ki so podpisani od izvršnega odbora. Urejuje Dušan Pleničar.

Enoletna naročnina:

Naročnina za letalsko dostavo je navedena v oklepajih

Avstralija	6.00 (9.00)	Francija	30.00	Kanada	7.00 (10.00)
Avst-ija	100.00	Italija	4000.00	Nemčija	16.00
	U. S. A.	7.00 (10.00)	Vel. Britanija	3.00	

Ostale evropske države: 3 funte (sterling) v odgovarjajoči valuti. Južna Amerika: 3 funte (sterling), letalsko 4 funte oz. odgovarjajoča valuta. Naročnino v Sev. Ameriki je poslati na naslov: Mr. V. Kremžar, 11047 - 110 Street, Edmonton, Alta, Canada. Čeke izstavite na V. Kremžar.

Naročnina v evropskih državah je plačljiva z mednarodno pošto nakaznico po navodilu uprave. V ostalih državah: po navodilu uprave.

KLIC TRIGLAVA prodajajo — v Trstu: Chiosco Tranvie Opicina na Trgu Oberdan
— v Gorici: Katoliška knjigarna, Piazza Vittoria 20
— v Celovcu: Mohorjeva knjigarna, Viktringer Ring 26